

دهزگای چاپ و بلاوکردنهوهی

زنجیره‌ی روشنبیری

*

خاوه‌نی ئیمتیاز: شهوکه‌ت شیخ یه‌زدین

سه‌رنووسه‌ن: به‌هران شه‌همه‌د هه‌بیب

له‌ستایشی شه‌ده‌یدا

ناوونیشان: ده‌زگای چاپ و بلاوکردنهوهی ئاراس، گه‌ره‌کی رایه‌پرین، هه‌ولیتیر

س.پ. ژماره: ۱ تله‌فۆن: ۲۲۳۲۰۲۱

شوێنی ئاراس له‌تۆری ئینتەرنیتدا:

www.araspublisher.com

له ستایشی ئه دهبدا

كۆمهلی وتار

وه رگپرانلی له ئینگلیزییه وه: شیرزاد ههسهن

پیشهکی: ریتوار سیوهیلی

ناوی کتیب: له ستایشی ئه دهبدا- کۆمهلی وتار

وه رگپرانلی له ئینگلیزییه وه: شیرزاد ههسهن

پیشهکی: ریتوار سیوهیلی

بلاوکراوهی ئاراس- ژماره: ۹۶

دهرهینانی هونهری: به دران ئه حمه د هه بیب

به رگ: شکار عه فان نه قشبه ندی

نووسینی سه ر به رگ: خوشتنوس محه مه د زاده

پیت لیتدان: نسا ر عه بدوللا

هه له گری: شیرزاد فه قی ئیسماعیل

سه ره رشتی کار ی چاپخانه: ئا وره حمان مه حمود

چاپی به کم - چاپخانه ی وه زاره تی په روه رده، هه ولیر- ۲۰۰۱

له کتیبخانه ی به ریتوه به رایه تی گشتی رۆشنیری و هونه ر له هه ولیر ژماره

(۴۳۶) ی سالی ۲۰۰۱ ی دراوه تی

لهوديو ستايشکردنی ئهدهبهوه

رېښوار سپوږملي

۱

ئهدهب جگه له «ئهدهببساتبونو» خوځی، جیگه هیچ شتیکی تر ناگریتهوه و به هیچ شتیکی دیکهش جیگه که ی پر نابیتتهوه. ته گهر بشی باسی هزری ئهدهبی، رهنگی ئهدهبی، رووناکایی ئهدهبی و شیوهی میوانداریی ئهدهبی بکهین، ئهوه ئهدهب هزری خوځی، رهنگی خوځی، تیشکی خوځی و شیوازی پیشوازیکردنی تایهت به خوځی هیه. له بهرامبه ر ئه مه شدا ئه رگ و دهروهستی ئهدهب، بهرجهسته کردنی ئایدیایه ک و تیگه یشتنیکی دیار و ناسراو نیبه، که دهشیپت به زمانیتیکی دیکه و به دهه پرینی دیکه بهرجهسته بکړی. ته گهر بلتین ئهدهب پیش هه موو شتی «ئه زمون» ه، ئهوه نووسینه وهی ئه و شته ی ئه زمونکراوه، ئهدهب دهخاته بهردهم وهلامدانوهی ئه و پرسیاره ی که ده پرسیت: ئایا ئه و ئهدهبه له بهرامبه ر رووداوه که دا ئهدهبیکی راسته قینه یه یان ساخته. پرسیارئ که گومان له حه قیقته تی ئهدهب دهکات و دهیخاته ژیر پرسیاره وه. بزه له جیاتی ئه وهی ئهدهب خوځی گیروده ی وهلامدانوهی ئه و پرسیاره بکات و بهرگری له راستی و ساخته یی خوځی بکا، چاکتره مانایه ک بهرهم بهیتنی که پیشتر بوونی نه بوو بیت بو ئه وهی ئه و پرسیاره ش که له سه ر ئه زمونوئی ئهدهبی دهکړی، پرسیارئ بیت به مانای نوپوه سه ره لدا ت. **ژبانی ئهدهب له وپوه دست پښ دهکات که جیهانی خوځی بهیتته بهرهم، جیهانی وشه یی خوځی.**

۲

ئهدهبی راسته قینه ته نیا به ناماده یی خوځی، خوځی دهسه لیتنی. پتوبست ناکا ئهدهب له لگری په یامیتک بیت یا خود دربرې مانایه کی دیار بکراو.

بوونی ئهدهب له خوځدا، بوونی ئهدهبه بوځوځی. ئه و ئهدهبه ی له خوځدا و بوځوځی بوونی هه بیت، ئهدهبیکه ئیمه ش ده توانین بچینه ناو پوه، تیایدا بزین و ئه زمونو بکهین. چونکه له بنه مادا ئهدهب بوویکه له ناو بووه کاندای و دیارده یه که له ناو دیارده کاندای. ئهدهب له ویدایه بوځوځی، لیره یه بو ئیمه و له گه ل هه موو شته کانی تر دا ناماده یه، به لام به یاسا کانی خوځه وه و به عه و دالبیه کانی خوځه وه بو گه یشتن به ناستیکی دیکه ی گه شه و پیگه یشتن.

هه موو ئهدهبی دربرې بهرترین پله ی خودیتی نووسه ره و ته نیا ئه و ئهدهبی خاوه نی خودیتی خوځه تی ده توانی بانگه شه ی نووسه ریتی خوځی بکا. ئهدهب به واقیعیکردنی ئیراده یه که، که ناستیکی تایبه تی زمانیی خوځی، موسیقای خوځی، وینه ی دیار بکراوی خوځی هیه. ته نیایی ئهدهب له وده یه که بوځوځی جیهانیکی تایبهت پیکده هینئ و به و شیوه یه ش، له سه رووی هه موو ئه و شتانه وده یه که خاوه نی جیهانی خوځیان نین.

۳

دهشیپت ئهدهب نمونه ی دنیای دهره وه، نمونه ی واقیع، بکاته سه رمه شقی جیهانی خوځی و سه رله نوی دایرپژئی، به لام ئه وهی ده بیتته «نوو سینی ئهدهبی» و «جیهانی ئهدهب» هه میسه شتیکی تره و واقیعیکی تری لیده که ویتته وه. واقیعیترین جیهانی ئهدهب ئه وه یه که نووسه ر ناتوانیت له سرووشتی خوځی، میزاجی خوځی و شیوه ی خوځی و به کورتی هه ستیاری خوځی بو و هرگرتنی شته کان، خوځی دهر بازکات. دنیای ئه دیب له و کابووس و خه ون و نازار و ئومید و وینایانه پیکدیت که ئه و بهرجهسته و روځ خوځی تیفرپداون و له سه ر نه خشه یه کی تایهت به خوځی و به پیتی ئه و یاسایانه ی که هرگیز راځه ناکرتن، به نووسین دایانده رپژیتته وه. بهم پییه ش ئهدهب دهرچه یه ک بوځوځی ده دوزیتته وه، زمانی خوځی ده سازیتن و له گه رووی دهرپرینییه وه دهنگیک دیتته دهر، به لام دانسقه یی ئهدهب و

بئى فونەببىيەكەى لەو شتانەدایە کە ھېشتا نەيگوتون. لە دوا ئامانجدا، پرۆژەى ھەموو ئەدبىيەتکى راستەقېنە ئەو ھەيەتە کە بتوانىت ئەدەب بکاتە سەنگەرى بەرگريکردن لە دانسقىيە و تاکيونى کەسايەتەى خۆى، بتوانىت «من» يک بەرھەم بەيىتتە کە ھەميشە «من» يکى دانسقىيەت. وەک چۆن شريخەى ھەر ھەورەبرووسکەيەک لە وەرزی رەھيئەتدا تايبەتەندىيەى خۆى ھەيە، پيويستە ئاواش لە وەرزی رەھيئەتەى ئەو واقىعەدا کە نووسەرى راستەقېنەى تىادا دەژى، سەداى ئەدبىيەت جىاواز يىت.

٤

خۆزگە ئەدەب بتوانىت جىھانىيەت تايبەت و بەدوور لەدنياى داھيئەرەكەى بخاتە گەر. خەلکانىتر چى لە ئەدەب دەكەن، ئەو كيشەى نووسەرەكەى نيىە، كيشەى ئەدەب خۆبەتەى.

٥

ئەدەب وەك نرختىك، وەك بەھايەكەى داھيئەراو، لە ھىچ بواریكى دىكەى بەرھەمھيئەتەى ھونەى و مەعريفى چاكتەر نيىە و ئامانجى ئەدەبىش ھەمان ئامانج نيىە كە زانستە سرووشتيىەكان، فەلسەفە، دەروونشيكارى، سۆسيۆلۆژى، ئايىن و ھەر بواریكى دىكەى لەو بابەتە بوخۆيانىان لە پيئشچاو گرتووە. شىوازی ئيشکردنى ئەدەب، توانای ئەو دەداتى كە بە شىوھەكەى تايبەت بمانجولتەيى و تەكلمان پيئدات و بە شىوھەكەى تايبەتەيش كارىگەرى خۆى لەسەر ئىمە جىبەيتەت. ھەر بواری لە بواریەكانى مەعريفە و داھيئەت رەوايەتەى خۆيان و ھاندەرى بنەمايى خۆيان ھەيە و ليئەشەو ھەريەك لە بواری زانستەكانى سرووشت، فەلسەفە، دەروونشيكارى، سۆسيۆلۆژيا و ئايىن، بە پيئى گوتارى خۆيان و لە چوارچىوھەى تيرمۆنۆلۆژيى خۆياندا، لە بارەى واقىعەو قسان دەكەن. بەلام ئەدەب رىك ئالئيرەدا لەو بوارانە جىيا دەبيتەو، چونكە **ھونى ئەدەب رەوايەتەى خۆى لەوتووە بەدەست ناھيئەتەى كە قسەکردنە «لەبارەى واقىعەو»،** بەلكو لەوتووە دەھيئەتەى كە ببىتە **«واقىعەتەى تايبەت».**

٦

بۆى ھەيە ئەدەب لە باوھشى ھزرە فەلسەفيەكانەو سەردەر بەيئەت، ھەر وەكو چۆن بۆى ھەيە لە ئامبىزى ھونەرى و پيئەكيشان، پەيگەرسازى و مۆسقىاشەو چرۆ دەركا. بەلام خۆزگە لەم بارودۆخەدا ئەدەب پارتيگارىيە لە خەسەتەى «ئەدەبىياتيون» ي خۆى دەكرد و ناسنامەى خۆى لەدەست نەدەدا. ئەدەب بەر لە ھەر شتەى ھونەرىكە و ئەو ھونەرى بەتەنيا وەكو «ئايدىا» و «شىكردنەو» و «راھيئەتەى ھەندەسى» خۆى دەناسيئەت، ھونەرىكى سەرنجراكيش نيىە. ئەو ھەي ئەدەبىيەت دەسازيئەت، ئايدىا و شىكردنەو ھەمان نين، بەلكو وشەكانن. راستە زۆرجار فەلسەفە و ئەدەب ھەولدەدەن ھەمان دنيا بوخولتەيىن و پەيوەندى خۆيانى پيئە دەستنيشان بکەن، بەلام گوتارى ئەدەبى و گوتارى فەلسەفە، لەگەل ھاو بەشيشياندا لە پانتايى زماندا، ھاو ناسنامە نين. پرسىارەكانى فەلسەفە پرسىارن لە دنيايەكى كۆنكرىتەى، يان ويناكراو، لەكاتتەكدا ئەدەب پرسىار و عەودالبوونە بەدواى خولقاندى دنيايەكى ئەلتەرناتيفدا. خەسەتەى ھەر سەرەكەى ئەدەب برىتيىە لەو ھەي كە بە شىوھەكەى تايبەتەى لەرئىگەى زمانەو كەشفى رووبەرە بيگانە و نااشناكان دەكات. ئەدەب بە زمانکردنى ئەو رووبەرەنەيە كە تائىستە دستيان لى نەدراو. بەم مانايە ئەدەب ھاواریكە بەرووى ئەو تەفسىرانەدا لەسەر دنيا، كە پيئەن واىە چارەسەرى كيشەكانيان لەگەل خۆيان ھيئاو، چونكە رووبەرى رۆح بەلای ئەدەبەو، بەر فراوانترە لە ھەر تەفسىرىك و لە ھەر چارەسەرىك.

٧

فەيلەسوفى نەمسايى (لودفى فيتگنشتاين) نووسى: «ئەو شتەى ناتوانين لەبارەو بەدويىن، پيويستە لىي بىدەنگ بىن». بەلام ئەمە رىك ئەو سنوورەيە كە ئەدەب ھەولدەدات لە رىگەى خولقاندىن و نووسىنەو ھەي دنيا تازەكانەو تىكىبشكىئەت. ئەدەب لەبنەمادا بوونىكى سنوورشكىئەت،

ئەدەب ئاھاوتتە لەبارەى ھەموو ئەو شتانەى كە بۆ ھەمبەشە و بەكجارەكى ھەموو شتەىكىيان لەبارەو ناگوتىڻى و دەبەت بەردەوام لە نووسبەندا داپتەرتەنەو و لە ھەر دارشتنەو بەكەشدا لایەنەىكى نەگوتراو يان ئاشكرا دەبەت. لێرەشەو ئەدەب ھەر بەكەلا كەردنەو ھى شتە ئاشكراكان نەبە بە ھۆى زمانەو، بەلكو لەو دا كە زمانى ئەدەب زمانى ئازادىبە؛ ئەو ئەدەب فراوانكەرى سنوورەكانى زمان خۆشەى تى بەبە ئەو ھى بانگاشە بكات، كە ھەمووشتەى لە زماندا دەركەتەردىڻى.

دەتوانىن لێرەدا پەرسىن: لەكویدا زمانى ئەدەب دەبەتە زمانى ئازادى؟

لەو شوئەندا كە ئەدەب دنیای ئاشنا جەدەھەتەت و ھەنگاو بەرەو خۆلقانەن و ئاشكرا كەردنى دنیایەكى نەزانراو دەنەت. ھەرئەمەشە ئەدەب لە جەھانەىكى داخراو دەكاتە جەھانەىكى كراو: كراو ھەب، واتە كراو ھەو بەرووى دنیایەكى نەناسراو، بەرەو ھەرتەمى ئازادى. داخراو ھەبەشە و اتە دووبارە كەردنەو و كۆپەكەردنەو ھەمان ئەو جەھانەى دەنەسەن و تەبەدا دەژەن: جەھانەى دەسەلات و كۆبلا ھەتەى و نایەكسانى، تەنانەت لە زمانەشدا؛ چونكە زمان لەو دىو دەسەلات و كۆبلا ھەتەى و نایەكسانىبەو نەبە.

۸

لە ئەدەبدا عەودالەبى و خۆزگە خوازى و تەمەننا، عەودالەبون و خۆزگە ھەلكەشان و تەمەننا بە پەنناو بەدەنگەتەنەى ئەو شتانەى دەنگیان نەبە و گەروو بەكەيان نەبە بۆ خۆ دەربەربەن: شتە كە و بە زمانەكان؛ بەلام ئەدەب جوانەى خۆى لەویدا دەپارتەت كە ھەموو شتە نەتەت و گشت نەتەبەىكى خۆى ئاشكرا نەكات. جوانەى ئەدەب لەو دا بە كە فرە ھەند بەت، چونكە كاتە ئەدەب نەتەبەىكانى خۆى ئاشكرا كەردن، ئەو لە تاكە ھەندەدا نەغزە دەبەت.

نەتەبەى ئەدەب چەبە؟

«نەتەبەى» بەتەبەى لەو رەگەزە گەنگەى كە خۆتەرد دەبەتەت بە ئەدەبەو، تەنانەت دواى خۆتەردنەو ھى. ئەو ئەدەبەى ھەنگەرى نەتەبەى خۆى بەت، بە بەكجار و چەندەن جار خۆتەردنەو لە مانا بەتال نەتەو. تەنانەت دواى تەبەرىنە سەدە و سائەكانەش. ئەدەبەى ستاىبەشكراو، ئەدەبەى كە پر لە نەتەبەى و راز كە ھەتەى ئەو ھى دەتەى لەگەل تەبەرىنە سەدە و سائەكاندا تازە بەتەو: لێرەو خۆتەردنەو كلاسەكەكانى ئەدەب كارتەكە لە بەردەم ھەموو نوێخوازەىكى ئەستادا.

۹

ئەگەر راست بە كە ھەموو ئەو شتانەى دەیانزانەن لەرەتەگەى زمانەو دەیانزانەن، ئەو نەتوانەن بەتەبەى پەرتەكە و ئایدیاكانى ناو سەرمان بەتەننا ھى خۆمان! چونكە ئەگەر زمان سەرتاوەى زانەنى ئەتە بەت، ئەو دەبەت زوو دەدان بەو دا بنەتەن كە جۆرەكانى نەتەت (بەنەرتەى ئەدەبەشەو) لەرەتەگەى زمانەو بە سەرماندا سەپاون. لێرەشەو ھەموو رەتەكەردنەو بەكەى رابەردو ھەنگاو تەكەشە بەرەو سەرتەو ھى یادەرى. ئەدەبەى نوێ لە ئەنجامەى سەرتەو ھى و رەتەكەردنەو ھى ئەدەبەى رابەردو ھى لە داىك نەبە. بەلكو سەرتەلەدانى «نوێ» ئەنجامەى كە چاوەرەوانكراو لەو ھى پەتە خۆى. گەلەتەك بەرتەكە و ئایدیا ھەن لە ماو بەكەدا كە دەبەن و دوا جار چالاك دەكەرتەو، یاخود ھەكو فرمانەىكى چاوەرەوانكراو خۆیان دەسەپەتەو.

لێرەدا پەرسەبەر ئەو نەبە: ئەدەبەى ئەستەى ئەتە بەبە ئەدەبەى پەتەبەىكان چۆن دەبەو؟ بەلكو پەرسەبەرى سەرتەكى ئەو ھى: ئایا دەشە ئەدەبەى نوێ سەرتەلەتە ئەگەر پەتەتە ئەدەب بە زمانى ئەتە نەو سەراپە؟ ئەو ھى بەوئە خۆى ھەكو «نوێ» پەناسە بەكات، چاكتەرە لەبەرى بەت ئەو «نەتەبەى» ھى ئەو، تەننا لەبەرامبەر شتەكى دەكەدا نەتەبە كە ئەستە ئیدە پەتەنناو بە «كۆن» بوو. ئەگەر ئەدەبەى عەودالەبى گەشەتە بە «نوێ» بەت، نەتوانە بە ئەنجامەىكى شەوا بەكات بەبە ئەو ھى نەكەو تەبەتە كە شەفەكەردنى ئەو ھى

له پېش خوځېده هه يووه. «نوی» ته نیا به ووه خوځی نادان به دهسته ووه که
خومان له رابردو و جیا بکه یه ووه و به نه فرته تی بکه یه. بویه ناسینی نه ریتی
ته ده بی ناو زمانیک، بومونه زمانی کوردی، مه رجه له به رده مه ر
نوسه ریکدا که ده یویت ته و نه ریتته رت بکات و نه یویت جزه ته ده بیک
بنوسی که پیشتر نوسراوه.

ته و که سهی به ره می کلاسیکه کان له به رته ووه ده چه پینی و به که م
ته ماشایان ده کا، چونکه له «رابردو و دان»، ریگه ده گریته له نویو و نه ووه
ته ده ب له نیستاشدا. ته مه یه وه لامي من بو ته و که سهی پی وایه خو
خه ریکردن به شاعیریکی وه کو نالییه ووه، «دوور که و تنه ووه یه له
تازه گه ری»..

۱۰

«نیستا» هیچ مانایه کی نه گوری نییه. ته م دپره ی «نیستا» ده ی نووم
نیستای خوځی له م کاته دا ته ی ده کات و کاتی چند چرکه یه که به سه ر
نوسینیدا تیپه ری، ته و «نیستا» یه ده بیته «رابردو و». «نیستا» هه میسه
ساتیکی تیپه ری ووه و نه که هه ر هه لگری ره گه زیکی رابردو و یسه، به لکو
پریسه له چاوه روانی له به رام به ر ته و شته ی که به ریو به بگات. به للام
رابردو و مانایه کی تابه ت ده به خشیت هه نو که: رابردو و به مانای
یادوه ری نه که نوستالیثیا. جیا وازی چییه له نیوانیاندا؟ نوستالیثیا:
گه رانه ووه کی پر مه ترسییه بو رابردو و، یادوه ری: گه رانه ووه کی پیوست!

ته وانه ی ته نیا له ته ده بی پیشینه کاندا بو وه لامي پرسیاره کان ده گه رین،
له نوستالیثیا دا گیریان خوار دووه، چونکه ده یانه ووی به راکردن و
چا و نو قانندن له نیستا و تیپه گه یشتن له هه نو که، «رابردو و» گه وره تر
پیشان بدن له ووه کی هه یه (هه ر بویه شه هه میسه قه باره ی کتیبه کانی
میژووی ته ده ب هپنده گه وره و ژماره ی لاپه ره کانی شیان زورن!). ته ده بی
نوی ناتوانی بیته هه لگری ته زمونی ته ده بی پیشوو، شه ری ته ده بی نوی،

شه ره تا بوځوی ته و شتانه ئاشکرا بکا، که هه میسه هه بوون و ره نگ و
بو ی خودی خو بان پیبیه خشیت؛ به للام له هه مان کاتیشدا له پیناوی ته ووه ی
ته زمونی ته ده بی نوسه رانی پیشوو بناسیت، پیویسته خاوه نی یادوه ری
بیته له گه ل ته و ته ده به دا.

۱۱

ته گه رچی ته ده ب هه رده م گریدراوه به و سه رده مه ووه که تیا یدا به ره هم دیت
و ده نووسری و ده شچیتته ژیر کاریگه ری هه سته نیستا تیکی و شتوازه
باوه کانی نووسینه ووه له هه مان سه رده م دا، به للام هه میسه هه لگری شتیک
دووره ده سته یسه، شتیک که هیشتا تاماده نییه و هیشتا نه هاتوه و
سه ری هه لته داوه.. بویه ته ده ب بریتیه له هه ولدان بو نووسینه ووه ی
«نیستا» پیش ته ووه تیپه ریت. به للام نووسین و زمان هه میسه له چا و
هسته کاندا دواتر ده گن. ته ووه ی هه سته پیده که یه و ته ووه ی له زماندا
وه که ته زمونی ته و هه سته کردنه ده ی نووسین، له رووی کاته ووه دوو شتی
جیا وازن.

۱۲

بوچی شپرزاد هه سن وه که چیرۆکنووسیک، کومه له و تاریک به م هه مو و
جوانییه و ده ده گریته و له دوو تویی کتیبیکدا به ناوی: **«له ستایشی
ته ده بدا»** بلاویان ده کاته ووه؟ ته مه ته و پرسیاره بو که ما ووه یه کی زور
سه رنجی راکیشام، به تابه تیش دوا ی ته ووه ی پیشتر کتیبیکدی که ی
به ناوی **«بی کتیب هه لناکه م»** خسته به ر چاوی خوینه ره کانی.

بو که سانیک له نزیکه ووه شپرزاد ده ناسن، باش ده زانن کاتیک تووره
ده بیت و هه سه له ی پاسا و هپانه ووه ی بو ته و شتانه نیه که پروای پتیا ن
هه یه و ده یانکات و هه ندیک له نیمه به دلمان نین، رسته یه که زور دوو باره
ده کاته ووه: **«وازم لی به یتن ده نا سه ری خو م هه لده گرم»**. له راستیشدا
ژیانی ته م کابرایه زنجیره یه کی سه یره له سه ره لگرتن و کوچی به رده وام:

له مندالییه کانی گه ره کی تهیراوهی ههولیرهوه بۆ ناو قوتابخانه کانی سلیمانی، له ناو توۆری په یوه نندی خیزان و بنه ماله وه بۆ چینی په یوه نندییه کی خوشه ویستی پر له به خشنده بی، له جیه یشتنی ئه رکی مامۆستایه تیبیه وه بۆ وه ئه ستۆگرتنی وه زیفه به کی ئازادتر، سه فه ره له کوردستانه وه بۆ ولاتی فینه کان، دواجاریش گه رانه وهی له ئه وروپاوه بۆ خوۆه لاتی ناوه راست، بۆ هه مان ژوور که تیایدا زۆریه ی کارت و نامه کانی بۆ هاواریکانی دهنووسی، به بی ئه وهی چاوه رپی وه لامیان لی بکات!

هه لبه ت هه ندیك له م سه فه رانه له ژبانی هه ر مرۆقیكدا، که هه یچ پتویست ناکات نووسه ر بیته، دووباره ده بنه وه. وه لی سه فه ره له شیرزاد مرۆیه کی به خشنده و ده ستبلاوی دروستکرد و ئه و شوینه ی ئه م کابراه به ئا راسته یدا سه ره له ده گری، هه یچ کامی له و شوینه نه نیه که پیشتر بۆیان چووه. من وای بۆ ده چم له بنه مادا سه ره له گرتنی شیرزاد هه رگیز به مه سستی گوێرنه وهی شوینیک نه بووه به شوینیکی تر، شاسه فه ری ئه و به رده وام به ره و دنیای ئه ده ب بووه و ته نیا له ویدا توانیوه تی هینه ده ئازادی به ده دست به یینیت، که ئیدی پتویستی به پاسا وه یانه وه نه بیته بۆ ئه و شتانه ی بروای پتیانه و ده شیته ئیمه لیان تینه گه ی، یان به دلیمان نه بن، یاخود جوړئه تی ئه وه مان نه بیته دانبان پیدا بنیین. لییره وه، مانای ده سته واژه ی «**وازم لی به یین**» له رسته ی «**وازم لی به یین دهنه سه ری خۆم هه لده گرم**» ی شیرهدا، سکالایه ک نیه بۆ به ته نیا مانه وه و گوۆشه گیری، به لکو هاواریکه بۆ ئازادبوون، چونکه ته نیا مرۆقی ئازاد له فه زای شوین و له پانتایی رۆحیشدا سه قامگیری خۆی به ده دست ده هیینیت. ئه وه ته نیا مرۆقه نا ئازاد و ده سته سه رکه رکه کانن که ناچار ده بن به رده وام کوچ بکه ن و بی نیشتیمان میننه وه. دنیای ئه ده ب له ئه زموونی ئه م مرۆقه دا، ئه و هه ریمه یه له نامه ترالیته که پرپوه له ئازادی بۆ رۆحی نووسه ره که مان. لییره شه وه دنیای ئه ده ب بۆته ئه و جیهانه دوور له واقیعه ی که ره خنه گره کان پتیانویه

ده بیته ئه ده ب «ره نگدانه وه» ی بیته. ئه گه ره ئه ده ب و هه وله ئه ده بییه کانی شیرزاد ره نگدانه وهی شتیك و دۆخیک بن، ئه وه ده بیته ئه و شته و ئه و دۆخه، دۆخی ئازادییه ک بیته که دنیای ئه ده ب بۆ «خه یال» ی شیرزادی فه راهم کردوه. بۆیه کاتیك شیرزاد ده به ویت، «سه ره له لگرتی»، راسته وخۆ به ره و دنیای ئه ده ب ده چیت، چونکه ته نیا له ویدا یه که ئه و ناچار نییه په یه وهی له یاسا و بنه ما واقیعه ده ستوییه گره کان بکات، که ئیمه ده مانه ویت به هۆیانه وه مندالییه کانی شیرزاد و ئازادییه کانی کۆنترۆل بکه یین.

۱۳

خۆشه ختانه هیشته که ش له واقیعی ئیمه دا که سانیک هه ن له «ستایشی» ئه م مرۆقه بۆ ئه ده ب تیبگه ن و له گه ل خوتندنه وهی بابه ته کانی ئه م کتیبه دا په یوه نندی رۆحیی خۆیان به دنیای دا هینانی ئه ده بییه وه تازه بکه نه وه. ره نگه ئه مه ش یه کتیک بیته له هانده ره سه ره کییه کانی شیرزاد بۆ «ستایشکردنی ئه ده ب». وه لی ئایا ئه ده ب هه میشه ستایش نه کراره؟ ئایا میژووی ئه ده ب، میژووی سه رفرازی و شکۆداری ئه م به ره مه ئینسانییه نیه و نه بووه؟

راستییه که ی له پشت بانگه واژه که ی شیره وه بۆ ستایشکردنی ئه ده ب، ئه و نیگه رانییه به دی ده که م که مه ترسیی «پووکانه وهی ئه ده ب» یان «بی بایه خبوونی ئه ده ب» و «ئاوابوونی ئه ده ب» هه ست پیده کا، به تایبه تیش کاتیك ئه م نووسه ره له دوا رۆمانیدا: «**پیده شتی کارمازیه کوژاره کان**» زهنگی مه ترسیی «ئاوابوونی عه شق» ی به گویدا داین! بۆیه پیموایه چه نده ئه م کتیبه ستایشکردنه، هینه ده ش بانگه واژه بۆ وریا کردنه وهی ئیمه له ئاست چاره نووسی ئه ده ب له م ولاته دا. چاره نووسی که ئیدی رووبه رووی مه ترسی بۆته وه. بیه یینه ره پیش چاری خۆت: هه یچ کاتیك له نیشتیمانی ئیمه دا هینه دی ئیستا «کتیبه ئه ده بییه کان» به چاپ و رازاندنه وهی هونه ری

و نهوعیه تی بالای تهوتووه نهکهوتوونه ته بازاره وه، وهلی هیچ کاتیکیش تیراژی کتیبه کان هیندهی ئیستا نزم نه بووه. له مهش کۆمیدبانه تر ته وهیه که زۆر له دهزگاکانی بلاوکردنه وه و چاپخانه کان، بریاری پیشینه یان ههیه سه بارهت به چاپنه کردنی شیعر و چیرۆک! زۆر له گۆقار و بلاوکراره کان شانازی به «**فیکری بوون، فلهسه فی بوون و رهخه یی بوون**» ی خۆیانه وه دهکن، که چی جورته تی تهوه یان نییه خۆیان وهک بلاوکراره ی ته ده بیی پروت، پیناسه بکه ن. ده کۆرئ پیرسین: هۆی ته م بئ ته ده بییه چییه به رامه به ته ده ب؟ ته ترسه له ته ده ب و له به ره مه می جیدی خه یال بۆچی و له کۆتوه هاتووه؟

١٤

من پیموایه ته ترسه له دوو خالی سه ره کییه وه هاتووه، که یه کتیکان په یه نندی ههیه به **جه وهه ری ته ده ب** خۆیه وه و ته ویدیکه شیان په یه نندی ههیه به **دۆخی رۆشنیری گشتی** کۆمه لگاوه:

ته ده ب هه رده م به ره مه مه یته ری ترسیک بووه، هه میسه هه ره شه یه ک بووه بۆسه ر ته وه ی نه یوستووه بگۆریت و ره ها و تازاد بیت، ته مه ش له کاتیکدا ته ده ب به درێژی ته مه نی خۆی بانگه وازی بۆ گۆرانه کاری و تازادی کردووه. خالی جه وهه ری ته ده ب بریتیه له ده وه مه ند کردنی ئینسان به هه موو ته و شتانه ی که ناکریت له رێگه یه کی دیکه وه پینان ده وه مه ند بین. ترس له ته ده ب و به که م ته ماشا کردنی و بایه خه نه دان به به ره مه ته ده بییه کان، جۆرته که له کۆنپارێزی ده زگاکانی بلاوکردنه وه و خۆ دزینه وه یان له ده ره وستیه کی نه ته وه یی: وه ختیک ده با ته وان سالانه بانگه وازی بکه ن بۆ خه لات کردنی چه ندین کتیبی شیعی و ربوایی، که چی ته ماشا ده که یان خۆیان له م کاره هه نوکه بییه ده دز نه وه به و بیانووه ی گوایه ته وان «**فیکر و فلهسه فه و رهخه**» ده خه نه پیشه وه. به لام ئایا ته م بایه خدانه به **فیکر و فلهسه فه و رهخه** بۆخۆی نیشانه ی جیا کردنه وه یه کی

هه له ی جه وهه ری ته م ژانرا نه نیه له جه وهه ری ژانری ته ده ب، که له دوا جاردا ته نجامی بئ تاگییه له هه ر یه ک له فیکر و فلهسه فه و رهخه و ته ده بیش؟! مه گه ر دا بر کردنی ته ده ب له جه وهه ری فلهسه فیانه و فیکریانه و رهخه بییه و دوا جار ئیستا تیکبانه ی خۆی، بئ تاگییه کی کوشنده نیه له په یه نندی نێوانیان که له سه ر پرنسیپی گۆرانه کاری و تازا کردنی مرۆقه وه دامه زراوه؟

هۆی دووه می ترسان له ته ده ب، وهک له پیشاندا نووسیم: په یه نندی ههیه به دۆخی رۆشنیری گشتی کۆمه لگاوه: ئیمه تا دیت له کۆمه لگایه کدا ده ژین، که ئاستی رۆشنیری له لایه ن ده زگاکانی راگه یان د نه وه ده ستنیشان ده کریت و ته م ده زگایانه ش له پشت جۆرته که له به ره مه مه یانی رۆشنیرییه کی سه ره گه رمکه ره وه وه ستاون. واته رۆشنیرییه کی ئان و ساتی و ساده کراره ی حازر به ده ست، که پشتیکی زۆر ده به ستیت به ئامیره کانی ته کنه لۆژیا. تا دیت رۆشنیری گشتی له کۆمه لگای ئیمه دا (که ده بوو نیشانه ی په یه ندی کردنی مرۆقه کان و گۆرینه وه ی ته زمونی خۆیان بیت له گه ل یه کتر)؛ ده بیته رۆشنیرییه ک، که مه هاره تی به کاره یانی ته کنه لۆژیا سنووری بۆ داده نیت. جیا وازی نێوان که ناله ئاسمانیه کان و رۆژنامه کان، نێوان که ناله ته له فزیۆنییه لۆکاله کان و گۆقاره ره نگا وره نگه کانی تایبه ت به هونه ر و سینه ما و خانمه کان و وه رزش و هتد، له «جیا وازی گوتاری» ته وان وه نه هاتووه؛ به لکو جیا وازییه که له ئاستی ئیمکانیات و شیوه ی خۆرازان د نه وه ی ته کنه لۆژیا نه ی هه رکامیکان دا یه. له ولاتی ئیمه دا هه رگیز به کاره یانی ته کنه لۆژیا له پیناوی گه یان دنی په یامیکدا نه بووه، به لکو «ته کنه لۆژیا خۆی بۆ ته په یام»! ته گه ر وانیه، بۆچی هه تا ئیستا ش رۆشنیری به ره مه مه یته ره کانی ئیمه له ده ره وه ی سنووری ته م ده زگایانه ن و بۆچی به ده گمه ن نه بیت، کارمه ندانی په یامی ته کنه لۆژیا نابنه رۆشنیری خاوه ن په یام؟!

له ناو ئه م هه لومه رجانهدايله كه ئه دهب، وهك به رهه مه پنانتيكي پر
دهرده سه ري و خاوه ن جيهاني سه ري خو، ده كه ويته مه ترسييه وه، چونكه
به په راويژ ده كرئت. بۆيه پيوسته نهك هه ر ئه ده بي جيدي به رهه م بيت،
به لكو ده بيت به رده واميش سه ري خو مان به ره و جيهاني ئه دهب هه لگرين و
ستايشي بکهين، چونكه ئه دهب جگه له «ئه ده بياتيونى» خو، جيگه ي
هيج شتيكي تر ناگرته وه و به هيج شتيكي ديكه ش جيگه كه ي پر
نابيته وه: ئازادى هيج ئه لته ر ناتيقيكي نيه ..

۲۰۰۱/۹/۱۵

هه ولير

نووسین... بۆ...؟

نووسینی: ژولیا کاسترتن

من هه‌میشه به‌سه‌سامیییه‌وه له‌خۆ ده‌پرسم: بۆ ده‌نووسم؟ بۆ چه‌نده‌ها سه‌عات له‌مه‌ر ئهم مه‌سه‌له‌یه گه‌توگۆم له‌گه‌ڵ هاوڕێکاندا کردووه، ئه‌وانه‌ی که نووسهرن و ئه‌وانه‌شی که نووسهر نین. له‌میان‌ه‌ی بیست و پینج سالی قو‌ناغی یه‌که‌می ته‌مه‌ندا وا چووبووه دله‌مه‌وه که هه‌ر یه‌که‌یک له‌ ئی‌مه سه‌رگه‌رمی نووسینی رۆمانیکه یان ئه‌وه‌تا رۆژنیک له‌ رۆژان ویستووبه‌تی بینووسی. دواجار ژنیک که من کارم له‌گه‌ڵدا ده‌کرد زۆر بۆ پینج و په‌نا پیتی وتم که ئهم هه‌ج ئاره‌زوویه‌کی له‌و باب‌ه‌ته‌ی نییه، ئهم قسه‌یه ته‌واوی له‌ دل‌ی دام.

من هه‌ر وام مه‌زه‌نده کرد که ده‌کرێ ئه‌و ژنه به‌ دزیسه‌وه و له‌ ژیره‌وه بینووسی. من وای بۆ ده‌چووم که له‌ سه‌رتاسه‌ری دونیادا نووسه‌ران ئه‌و خوه سه‌یره‌یان هه‌یه که چه‌ز له‌ ته‌نیایی و شوینی هه‌یمن ده‌کن، وام ده‌زانی ئه‌و ژنه‌ش وایه، که‌چی دوایی زانییم که ئه‌و به‌رده‌وام سه‌یری ته‌له‌فزیۆن ده‌کا یان ئه‌وه‌تا له‌گه‌ڵ هاوڕێکانیدا ده‌چوو به‌ر و مه‌یخانه‌کان: به‌و نیازه‌ی که ده‌یه‌وێ رۆحیکه‌ی کۆمه‌لایه‌تی هه‌بێ. نووسین هه‌موو کات چالاکییه‌کی کۆمه‌لایه‌تی نییه، ته‌نها ئه‌و کاتانه نه‌بێ که له‌گه‌ڵ کۆمه‌لای نووسه‌ری دیکه‌دا له‌نیو یه‌ک گروپدا کار ده‌کن و خۆ له‌سه‌ر نووسین و داهینان رادینن وه‌ک جو‌رئیک له‌ جو‌ره‌کانی راهینان له‌سه‌ر نووسین - به‌لام هه‌تا له‌و کاتانه‌شدا هه‌ست ده‌که‌ی زۆربه‌ی وه‌خت پیتووستت به‌ ته‌نیایی هه‌یه و هه‌ر به‌ ته‌نیاش زۆربه‌ی نووسینه‌کانت ته‌واو ده‌که‌ی، بۆ ئه‌وه له‌هه‌ر شو‌تینیکدا بیت هه‌ولێ ئه‌وه ده‌ده‌ی که کات بۆ خۆت بپه‌چرینی.

شتیک هه‌یه که زۆر ئاشکرايه: نووسین وه‌ک هه‌ناسه‌دان سروشتی نییه. ئه‌فسانه‌ی نووسه‌ری «سروشتی» که ده‌توانی ورد و جوان شیع‌ر و په‌خشانی

مه‌زن بچن، کارامه و نه‌خشه‌ساز بێ و هه‌ر به‌ سه‌لیقه بنووسی جگه له‌ درۆیه‌کی فیل‌بازانه هه‌یچی دیکه نییه، زۆربه‌ی نووسه‌رانیش هه‌ول ده‌ده‌ن که ئهم ئه‌فسانه‌یه له‌سه‌ر خۆیان لایه‌ن، گه‌ر سه‌یر بکه‌ی ئهم جو‌ره روانینه زۆره که بروای به‌وه‌یه هه‌ندێ نووسه‌ر هه‌ن هه‌ر به‌ سه‌لیقه به‌هه‌ردارن، په‌نگه ستوونه ئه‌ده‌بییه‌کان و هه‌ندێ فلیم له‌سه‌ر نووسه‌ران ئه‌و روانینه قوولتر بکاته‌وه، یان یاداشتنامه‌ی هه‌ندێ له‌و نووسه‌رانه ئه‌و هه‌یمايه بیه‌خشی که ئه‌وان مه‌زنن، هه‌ر بۆیه خاوه‌نی یاداشتن. گرنه‌گ نییه چه‌ند له‌و نووسه‌رانه دژی بیه‌رکه‌ی به‌هه‌ر و به‌سه‌لیقه نووسین، ئه‌وانه‌ی که خۆیان (نانووسه‌رن) چه‌ز ده‌کن که کرده‌ی نووسین به‌ ئاسان تی بگه‌ن، له‌وه ده‌چی به‌ مه‌سه‌له‌یه‌کی زۆر سووکی بزائن.

نووسه‌ران چاک ده‌زانن که نووسین چ کاریکه‌ی پێ له‌ زه‌حمه‌ت و سو‌ز و عه‌قله... چ نه‌رکه‌یکه‌ی قورسه. «سیمۆن دی بو‌قوار» زۆر تووره بوو ئه‌و وه‌خته‌ی که‌سیک ناما‌ژه‌ی به‌وه کرد که هه‌رکه‌س ده‌توانی کتیبیکه‌ی له‌ باب‌ه‌تی «یادگاره‌کانی که‌چیکه‌ی گو‌تیرایه‌ل» بنووسی. وه‌لامه‌که ئه‌وه‌یه: گه‌ر هه‌موو که‌س ده‌یتوانی شتیکه‌ی له‌و باب‌ه‌ته‌ی بنووسی، بۆچی ئه‌و که‌سه به‌ ته‌نها «سیمۆن دی بو‌قوار» بوو؟ نووسه‌ران هه‌میشه دووچاره‌ی جو‌رئیک له‌و زو‌لم و ناهه‌قییه‌ ده‌بن، وا باشه نووسه‌ران ئه‌وه‌یان له‌بیر بێ که ده‌کرێ به‌پیتی په‌له‌وپایه‌ی خۆیان مامه‌له‌یان له‌گه‌ڵدا نه‌کرێ، هه‌ر بۆیه گه‌توگۆ کردن له‌سه‌ر نووسین له‌گه‌ڵ که‌سانی ناشاره‌زا و بێ باک بێ سووده.

من وایزانیم خه‌لکی بۆیه ده‌نووسن، چونکه پیتووستیان به‌وه هه‌یه بنووسن. «لو‌رانس داریل» رۆماننوس و شاعیر له‌و پروایه دایه که نووسین وا ده‌کات که که‌سیک بێ به‌ مرۆف... واتا نووسین رێگه‌یه‌که بۆ به‌ مرۆف بوون. پرۆسیسه‌که شیه‌ی جو‌رئیک له‌ به‌شداری بوونه له‌گه‌ڵ خه‌لکی دیکه‌دا، به‌یه‌که‌وه فرینه، ئه‌زموونیکه له‌ پال خه‌لکیدانه‌ی ناکرێ؛ هه‌روه‌ک شه‌ره بۆکسیته‌ی یابانییه‌کان، یان رازاندنه‌وه و نه‌خشه‌کاری به‌ کۆمه‌ل. دیاره له‌گه‌ڵ نووسه‌راندا له‌ کرده‌ی نووسیندا خۆی به‌رحه‌سته

دهکات. کاتیکي زوری دهوی تا له پتوستی نووسین تی دهگهین، بهلام من پروام وایه که چنده پتر بنووسین، زیاتر له و حقیقه ته نریک دهپینه وه که نهویش نهوویه: نهو شته که گرهکمانه دهبی ههر بیکهین.

له کتیبی «ژوریک بۆ خوی» دا که نووسینی «قیسچینیا ولف» ی رومانووسه قسه لهسهر نهووه دهکات که بههره ی نووسین ههرچنده کم بی، له گهل نهووشدا... مهگهر مردن بتوانی بیشاریتته وه. نووسهر، له بهر ههر هویک بی، له ژیر فشاری نهووه دایه که بنووسی، نهو نووسهره، نیر بی یان می، ده توانی بۆ ماوه یهک نهو ناره زووه ی نووسین له خویدا سهرکوت بکات، بهو بیانووه ی که له وانه یه کاریکی دیکه بکات، که پتر جیی بایه خ بی و که متریش خویهرستانه بی؛ به واتا کات بۆ شتیکی به فهرتر له نووسین به کار بیینی. بهلام کی ده توانی بلتی نیمه بهم خۆ سهرکوتکردنه چ ویرانه یهک له خوماندا دروست دهکهین و چۆن توانای نووسین له خوماندا دهکوژین نهو وهخته ی بۆ ماوه یهکی دریژ نهو سهرکوتکردنه بهردهوام دهبی؟

نهفسوونیک له وشهکاندا هه به. نیمه هه میسه زور به زهحمهت ری دهکهین، له نیو بازنه بهتالهکاندا دهخولیتینه وه و بی ناراستهین، ههروهک خویندنه وه ی بی حکمه تی هه زاران لاپه ره ی رۆژنامه کان که زوریان دهستخه رۆمان دهکن. زور ئاسانه نهو حه قیقه ته ساده به له یاد بکهین: بلتیی نه وانه چهند وشه یهکن و بهس... ههر نهو قسه یه و نهو جوړه خویندنه وه یه و امان لی دهکات که توانای نووسین و قسه کردن له دست بدهین، که دواچار نهو دوو توانایه یه و امان لی دهکات بیینه مرۆف. نهووه وشهکانه و امان لی دهکن له هه موو بوونه وریک و شتیکی به هیتتر بین لهسهر نهو زوییه دا. نه وانه ی که ناتوان بنووسن هیزی که متریان هه به لهو که سانه ی که ده توان بنووسن: کرده ی نوانان له شته کان له لای نهوان سنورداره، به تنها قسه بۆ که سانیک دهکن که بیجگه له گوینگر هیچی دیکه نین، نهو که سانه ی که له ده وروبه ری خویاندا دهژین. نه وانه ناتوان له گهل کومه لگاکانی دیکه دا بیرورا بگورنه وه، نه وانه له وه بی بهشن که

بتوانن پرد له گهل نهو که سانه دا دروست بکهن که هیتتا له دایک نه بوون، بهلام نهو که سانه ی که ده توان بنووسن هه موو نهو شتانه یان پی ده کری. «بیرتولت بریتشت» ناموژگاری خه لکی دهکات، نه وانه ی که برسین، رینماییمان دهکات که فیری «نهلف و بی» بن. زابینی هونه رهکانی خویندنه وه و نووسین هه نگاوکی پر بایه خه به ره و زالبوون بهسهر خوتدا.

زوریه ی کومه لگاگان، له وانه ش کومه لگاگه ی خومان، سزای قورسیان خستوته سهر نه وانه ی که ته ماعی نووسینیان زوره و ده شانن که هیزی نووسین چنده بی سنوره. حوکمرانه کان ده رکیان به وه کردوه که ده توان بهرزه وندییهکانی خویان بیاریزن گهر بتوانن پشت بهو «هیزی کاره» بیهستن که به تنیا بۆ خوی بیر ناکاته وه... ههر هیزیکی وهک «نووسهران» به تنیا و سهر به ستانه بیری کرده وه، به شتیه یهکی وا یه کگرتووانه و توندوتول، ده بیته مایه ی هه ره شه و مه ترسی بۆ سهرده سته ی دسته لاتداران. پولیسهکانی ئاسایشی ئیسپانی و دادگای پشکنین کتیبهکانیان دهسو تاند، دیاره «نازیبهکان» یش هه مان شتیان کرد. ده کری کتیبهکان جیی مه ترسی بن، چونکه پرۆسه ی نووسین-ی کتیبان لهسهر جوړیک له سهر به سته ی عه قلی و مه عریفی رمان دههیتن.

نووسینه خه یال تامیزهکان، گهر شیعر بی، چیرۆک و رۆمان، یان شانوگری ده توان شوینیک دیکه بۆ خوینه دروست بکهن که تیایدا نیشه جی بی، جیهانیکي نه لتهر ناتیف-ی بۆ پیشکهش دهکا، جیهانیک دهوله مهنده تر لهو جیهانه واقیعییه ی که هه به. به هه موو مانا گه وه ریبهکان جیهانی کتیب پر له نهفسون: خولقیته ری هه موو هیز و دسته لات و په رجوویه کن «موعجیزه»، کتیبهکان ده توان له هیچه وه شتیکی بهرهم بهین. شکسپیر وتویه تی:

چوانی شاعیر که شیتانه و جوان دهروانی
له ئاسمانه وه تا زهوی ده بیینی، له زهوییه وه تا ئاسمان؛
له ویدا که خه یال بهرجه سته ده بی
هه موو نهو شتانه ی که نادیار و بی شتیهن

پیتووسی شاعیره که رۆحیان پی دهبه خشی
بۆ خه یالتیک که نیبه

مال و ناوونیشانی ددهاتی.

ههروهه «مارگریت ناتود» له هۆنراوهیه کدا به ناوی «سپیتل کردن» دهنووسی:

کچه کهم له سه زهوی گه مان دهکا

گه مه به پیته پلاستیکییه کان دهکا

سور، شین و... زهردیکی تۆخ

فیر دهبی چۆن سپیتلی وشه کان بکا

سپیتل کردن...

تاوه کو فیر بی موعجیزه یه ک بخولقیینی

من سه برم لی دئی چ زۆرن ئه و ژنانه ی

نایانه وئی ببنه وه به کچ

خۆیان له ژووره کاندایه ند کردوه

په رده کانیان داداوه ته وه

ته نها بۆ ئه وه ی وشه کان ریزکه ن

وشه یه ک له دوا ی وشه یه ک

له دوا ی وشه یه ک... چ هیتیکه ...!

له وه ده چی «شکسپیر» و «ناتوود» له به رده م ئه و سیحر و ئه فسوونه دا
دوو هه لۆتستی جیا یان هه بی. شاعیره که ی شکسپیر له حاله تیکی
هه لچووندا یه ، به ته واوه تی که وتۆته ژیر رۆح و ئه فسوونی خولقاندن و
داهیتان. شاعیر یه کاند هردوو توانیویه تی به هیزی داهیتان هه رچی خه یاله
بیکات به پیت و وشه و کاره کته ر و... بیانخاته سه ر لاپه ره کان. هه ر
هه مووی زۆر ئاسایی و ئاسان و به سه لیه هاتۆته پیتشی... به شیه یه یه کی
ناخود ناگهی. کچه که ی «ناتوود» و له ولاوه ش ئه و ژنانه ی که شاعیر
خه یالیان لی ده کاته وه به جو ریکی تر گه مه له گه ل وشه کان ده که ن. کچه که
گه مه به پیته کان ده کا و دهبه وئی لیکیان بدات. ژنه کان خۆیان له
ژووره کاندایه خزانده وه، چی به رز و بلنده له نووسین به ته مان وه ری بگرن،
له بری ئه وه ی که ئه و مه قامی به دایک بوون و په روه رده که ر و دایه ن-ه

قه بۆل بکه ن... به ته مان ئه و خه یاله قه رز بکه ن که له نووسیندا هه یه. ئه و
ژنانه له مملاتی دان... مملاتی له گه ل ئه و شتانه ی که لییان چاوه ری
ده کری. ئه وان خه یال له وه ناکه نه وه که به شی خۆیان بیچرن... ئه وان بۆ ی
ناچن که ده کری ئه و به شه وه ک ئه و پارچه کیکه وایه له ئه هه نگی کدا به رت
ده که وئی و دهبخۆی.

ژنان، پیاوان و نووسین

ژنان و پیاوان له گه ل زماندا دوو په یوه ندی جیا وازیان هه یه، هه ر توخمه
و به شیه یه کی جیا له زمان نزیک دهبیتته وه، ئه و ژنانه ی که سه رگه رمی
نووسین هه قه بۆ هه میشه ئه و حه قیه ته یان له یاد بی، له و کاته ی که
ده نووسن و ئه و کاته ش که له لایه ن ده زگاکانی بلا و کردنه وه و چا په مه نی
به ره مه کانیان ره ت ده کری نه وه. ئه گه ر وه ک سه ره تایه ک بانه وئی قسه
له سه ر ئه م مه سه له یه بکه ین ده لیین بۆ هه میشه به ژنان و کچانی گه نج
ده وتری که ئه وان زۆر قسه ده که ن، به شیه یه کی زۆر ساده و ساکار
وشه کان به کار ده یین... پیتیان ده وتری: بی هه وده ده رتسن. پیتیان ده وتری:
که ئه وان ده توانن به ئاسانی بکه ونه ناو گه مه ی قسه کردن، به لام باشی لی
نازانن. ده شو تری که کچان له قسه کردندا گه لی له کوپان شاره زا و
لیهاتووترن، ده توانن گه لی بیس و بۆچوونی ئالۆز ده ربیرن... ئاسانتر له
کوپان. من و ابزانم کچان پتر سه رگه رمی ره خنه ن ئه و کاته ی قسه ده که ن،
که متر ستایش ده که ن... کاته ی گویت له کۆمه له کچیک دهبی ده ویتن؛
هه ست ده که ی که پتر سه رزه نشت ده که ن تا پیا هه لدان. له هه ر رۆزگار پیکدا
کچ ده ست بداته قه له م، به و مانایه دئی که کاریکی مه زن ده کا و دهبه وئی
له نیو ئه م دونیا یه دا خۆی سه لمیتنی... چی بۆ خۆی بکاته وه. به م شیه یه
ئافره ت له نووسیندا جه خت له سه ر بوونی توخمی خۆی ده کات و ئه و
روانینه هه لده وه شینیتته وه که له سه ر ئاستی میلی دیه وئی گومان له به هره
و تواناکانی ژن بکات.

به به راورد له گه ل پیاواندا که مترین ژماره له نووسینی ژنان له

گۆڭقاره كاندا بهرچا و دهكهوئى. بۆ وايه؟ ئايا ئه و كچانهى كه له قسه كردندا به دهم و پل و لهبله بان بوون دوو چارى چ دهرد و گرفتتېك بوون كه گه وره تر بوون؟ ئايا ئه و زوق و خولبايه يان بزر كرد... خولباي و تنى ئه و شتانهى حه زيان ده كرد بيانلئين؟ يان ئه و تا گه وره بوون و دهنوسن... به لام نووسينيكي بئ هووده؟ تو بلئى كه س ئاماده نه بئ بيانخوئيتته وه؟ ئايا ئه و بابته تانهى ئه وان له سه هرى دهنوسن زور به ئاسانى سه ره نجى سه ره نووسه رانى ئه و گۆڭقارانه راناكيتشى؟ باشه چهند له و سه ره نووسه رانه خوئيان ئافره تن؟ ئه مانه ئه و پرسيارانه ن كه ژنه نووسه ره كان ده بئ له خوئيان بكن، ئه و پرسيارانهى ناتوانين لييان رابكه ين.

له مرۆكه دا شته كان گۆراون. له «بريتانيا» دا هه نوو كه سى ده زگاي چاپه مه نى و بلا و كردنه وه هه يه كه سه رقائى نووسينى ژنانن، به لايه نى كه م دوو ده زگاي گه وره ي بلا و كردنه وه بايه خ به و كتىبانه ده دا كه بو ژنان جئى بايه خن، بو ئه م مه به سته ش لىستى تايه تيان ئاماده كردوه. ئه مه يان هه وائىكى دلخوشكه ره يه بو نه وهى تازه له نووسه ران، به لام بو هه ندىكيان زور دره نكه. ئه وان چيتر ئه و دل و ده روونه ي جارانيان نه ماوه، ده ست له ده ست نووسه كانيان هه لده گرن و له گۆشه يه كدا فرتيان ده دن، به خوئيان ده لئين: ئه وان له راستيدا قه ت نووسه ره نه بوون.

به هه رحال... ئه وه به و مانايه نايه ت كه بو نووسه رانى پيا و كار كه ئاسانتره. دۆزينه وهى ده زگايه كى چاپه مه نى بو بلا و كردنه وهى كتىبان بو هه موو نووسه ران، به ژن و پيا و وه، زور زه حمه ته، گه ر بگه رتيينه وه سه ر نامه و ياداشته كانى نووسه رانى مه زنى وه ك «گيرارد مانلى هوئكنن»، «جوئيف كوئراد»، «هئيرمان ميتلقل» تيده گه ين كه پرۆسه ي نووسين و بلا و كردنه وه چهنده پر ئازار بووه. به لام من بروام وايه كه ژنه نووسه ره كان جوژه ئه زمونئىكى جيايان هه يه، چونكه به رده وام و دلره قانه نكوئى له به هره و توانا كانيان ده كرى، هه ر له و رۆژه وه ده ست پئده كات كه فيرى قسه ده بن، ئه گه ر نه لئين به ر له وه، ئه مه ش وا ده كات كه كرده ي نووسين له پله ي

به كه مدا جوئيك بئ له هه لگه رانه وه و مل نه دان.

نووسين و مملانئى

ده كرى مملانئى و هه لگه رانه وه به شتېك بئ له كرده ي داهينان و له خوئقاندنى نووسه ر ئه و كاته ي فير ده بين كه چۆن به كارى بينين. هه ر له رتگه ي وشه نووسراوه كانه وه يه كه نووسه ر جه خت له سه ر «جيا وازى» نيوان خوئى و خه لكيدا ده كا، له نيوان خوئى و نووسه ره كانى ديكه دا، پئ داگرتن له سه ر ئه و جيا وازييه يه كه خه مى نووسه ره. «فليپ لاركن» ي شاعير له «نووسينى داواكراو» دا وتوويه تى: هوئكه له هوئيه كانى نووسين له ده رته نجامى ئه وه وه هاتوو كه كه س ئه و شته ي نه نووسى كه ئه م حه زى ده كرد بيخوئيتته وه. هه ره ها «ده بليو. بى. ييتس» ي شاعير رايگه ياند كه ره وانبيئى و هونه رى په خشان نووسين له وه وه سه ره هه لده دا كه تو له مملانئى داى له گه ل خه لكيدا... به و اتا له جه نك داى، به لام نووسينى شيعر جه نكه له گه ل زاتى خوئدا. ئه و جه نك و مملانئيه ي كه ئيمه له نا و خودى خوئماندا ده يانه ئيلينه وه ده بن به هئير و گوپ و تينئىكى له بن نه هاتوو بو نووسه ر كه وا ده كات خوئقئينه ر بئ.

ببر له باشترين نووسه ر بكه ره وه كه تو زورت خوئش ده وئى، ببر له هه موو ئه و كتىبانه بكه ره وه كه ئه و نووسيويه تى. ئايا هئچ كام له و گرتيانه ده دۆزيتته وه كه له مملانئيه هاتبئى، ئه و گرى و گوالانه ي نووسه ر حه ز ده كا بيانكاته وه و پاشان سه ره له نوئى به يه كه وه يان به سه ستيتته وه؟ ئايا هه ست ده كه ي كه وه كه ي «ئادرين ريج» راسته كه سه باره ت به «مارى كورى» دهنوسئى و ده لئى: «برينه كانى ئه و ژنه له هه مان ئه و سه رچاوه وه هاتوو كه بوته كانگاي هئير و تواناشى»؟

هه لپشتنى هه رچى گرى و گوال هه يه، هه رچى له هه نا و تايه بو سه ر كاغه ز، مه رج نييه چيروك و هوئراوه ي لئ دروست بئ... بابته تيك كه خه لكى حه زى لئ بكن و بيخوئينه وه، به لام هه موو نووسه ره كان

پیتوستیان به‌وه هه‌به به‌م قوئاغه‌دا تپه‌پرن؛ قوئاغی هه‌لرشتنی هه‌رچی هه‌به و نیبه تا فیری ئه‌وه ده‌بن که چۆن چۆنی هه‌ست و نه‌ستی خۆیان ده‌نیو شتیاوژکی هونه‌ریدا جی ده‌که‌نه‌وه. وشه‌کان له‌سه‌ر کاغه‌ز جیا‌واز ده‌رده‌که‌ون له‌وه‌ی که له‌خه‌یاڵ و میتشکماندا هه‌به. ئیمه‌ له‌نیو رسته‌کاندا یان بلتین ده‌نیو فۆرمی رسته‌کاندا خۆمان ده‌دۆزینه‌وه. کرده‌ی گۆرینی گری و گواله‌کافان به‌ ئاماژه و هیتا له‌سه‌ر لاپه‌ره‌کان و امان لی ده‌کا له‌سه‌ر نووسین رابیتین و فیری دیسپلین بین. شتیکی له‌ ناوه‌وه پیمان ده‌لی- «ناکرئ به‌م شتیه‌یه بیلتی، ئاواهی به‌که‌لک نایه»... جا بۆیه ده‌بی بیگۆرین. که ده‌ست ده‌که‌ین به‌ نووسین؛ ده‌بینین به‌رده‌وام ده‌گه‌رپینه‌وه لای هه‌ست و نه‌ستی خۆمان بۆ دۆزینه‌وه‌ی ریتیم و ئیقاع و شتیاوژ. پاشان دلگه‌رمانه به‌ نووسینه‌که‌دا ده‌چینه‌وه، ده‌ستکاری، کلک و گۆتی ده‌که‌ین، چ شتیکی ده‌قه‌که‌مان بپه‌وه‌ر بکات لای ده‌به‌ین، سه‌رله‌نوئ دایده‌په‌ژینه‌وه تاوه‌کو هه‌ر به‌شتیکی ده‌توانی به‌شتیکی دیکه‌ رابگرئ و به‌یه‌که‌وه هه‌ر هه‌موو پارچه‌کان هه‌م‌ئاه‌نگیان ده‌بی و دواجار وه‌ک ده‌قیکی یه‌ک‌گرتوو به‌په‌توه توکمه و دامه‌زراو ده‌وه‌ستی: ئه‌و مانا و مه‌غزایه ده‌به‌خشی که ئیمه گه‌ره‌کمان بوو.

خۆ ئاماده‌کردن بۆ نووسین

«کارلۆس کاستینیدا» له‌ کتیبه‌که‌یدا به‌ناوی «واقیعیکی تازه» دا به‌ دوا‌ی بایه‌خی ئه‌و شته‌دا ده‌گه‌رئ که خۆ‌ی ناوی ناوه «دۆزینه‌وه‌ی شوپنه‌که‌ت» به‌ر له‌وه‌ی ده‌ست به‌فیربوونی هه‌ر شتیکی بکه‌ی. دۆزینه‌وه‌ی شوپنیک بۆ نووسین، به‌ هه‌ردوو دیودا که ده‌کا شوپنیک راسته‌قینه - ژوو‌رپیک له‌ خانویه‌که‌دا، میتزیک، کورسییه‌کی نه‌رم و نیان، ئه‌وی دیکه‌یان شوپنیکه‌ له‌نیو خه‌یاڵی نووسه‌رداک ئه‌م دوو شوپنه‌ دوو داوا و مه‌رجی ژۆر پیتوستیان بۆ په‌ره‌پیدانی به‌هه‌ری نووسین و گه‌شه‌کردنی. زاتی نووسه‌ر پیتوستی به‌ خۆراکی تایبه‌ت هه‌به، خۆراکیکی رۆحی، به‌لام نابێ ئه‌وه‌شمان له‌بیر بچێ که کورسییه‌که‌ی ژیربشت گرنکه. هه‌روه‌ک چۆن

زه‌حمه‌ته له‌ ژوو‌رپیکدا بژی که به‌ زستان سه‌ریانه‌که‌ی دلۆیه ده‌کات، هه‌روه‌ها ناتوانیت به‌ ئاسانی بنووسیت ئه‌و وه‌خته‌ی له‌سه‌ر کورسییه‌کی خه‌راپ دانیشتوو. بپه‌ر له‌و رووناکییه‌ بکه‌ره‌وه که لاپه‌ره‌کانی به‌رده‌مت رۆشن ده‌کاته‌وه. ئایا بایی ئه‌وه‌نده رۆشنه که وشه‌کان بیینی؟ ئه‌وه‌نده روونه که بزانیته چی ده‌که‌ی؟ بپه‌ر له‌و کاغه‌زه‌ش بکه‌ره‌وه که له‌سه‌ری ده‌نووسیت. «کۆلیت» ی نووسه‌ر کاغه‌زی پاک و ته‌میزی ده‌کری که بۆ له‌سه‌ر نووسین زۆر خۆش بی. ئه‌م شتانه بی بایه‌خ نین، به‌لکه‌ به‌شتیکن له‌ که‌ره‌سته‌ی ژۆر پیتوستی نووسه‌ر، دیاره کار ده‌که‌نه سه‌ر پرۆسه‌ی نووسینیش.

که بۆ یه‌که‌مه‌جار ئاره‌زووی نووسینمان ده‌بی و خۆمان تا‌قی ده‌که‌ینه‌وه. به‌ شتیاوژی نووسینه‌که‌مانه‌وه دیاره که ده‌ترسین، سه‌ره‌تایه‌که‌ لاواز و بی نه‌ووده، بی ره‌نگ و بۆیه، هه‌ر بۆیه پیتوست ده‌کا که پتر تیر خۆراکی بکه‌ین، ده‌بی خودی نووسه‌ر له‌وه تی بگات که ئه‌و خۆین به‌خشینه‌ ژۆر پیتوسته، ده‌بی کاتیکی ژۆرت‌تر خزمه‌ت به‌و به‌هه‌ریه بکه‌ین، گۆی له‌ خودی خۆمان بگرین. ئه‌و نووسه‌ره‌ی که له‌ناو ئیمه‌دا ده‌ژی ده‌بی له‌وه تی بگات که خه‌می نووسین یه‌که‌ خه‌می ئیمه‌یه، ده‌بی بزانی که ئیمه‌ ئاماده‌ین واز له‌ ژۆر شتی دیکه‌ بینین و هه‌رچی هه‌به له‌ خزمه‌تی ئه‌و به‌هه‌ریه‌دا ته‌رخانی بکه‌ین، تیری بکه‌ین، ئاماده‌شین که شوپنیک سی‌نترالی له‌ ژینی خۆماندا پی ببه‌خشین، له‌ نووسینه‌که‌مدا که باس له‌ خود و زاتی نووسه‌ر ده‌که‌م وه‌ک ئه‌وه وایه که وه‌سفی کۆرپه‌له‌یه‌ک بکه‌م که دیاره من ده‌ق‌اوده‌ق ئه‌و‌م مه‌به‌سته.

که خۆت ئاماده‌ ده‌که‌ی بۆ نووسین، به‌ وردی بپه‌ر له‌ هه‌موو ئه‌و شتانه بکه‌ره‌وه که پیتوست پیتیا‌نه، بپه‌ر له‌وه بکه‌ره‌وه که چۆن ئه‌و کۆرپه‌له برسییه‌ی ناو زانت تیر ده‌که‌ی.

کاتی نووسین کاتی خۆته؛ ده‌بی بۆ خۆتی بپه‌رپیتی، ژۆریه‌ی کات ناچاری گۆی به‌ خه‌لک و داواکانیان نه‌ده‌یت و ئه‌و وه‌خته‌ی بۆ نووسین

پووهو ناشتی چوون له رپي ديالوگي نيوان که لتووره کانهوه دهره خسي

ناماده کردنی: تی، دی، ئین- ئوفیسی ئیستانبول

«محهمد نوزون» دهلی: - «نهوهی که له تاراوگه پیتی گه یشتم نهوه بوو که من سهرله نووی به زمانی دایکم ناشنا بوومه وه، من سهرله نووی فیری نهوه زمانه بوومه وه که پیشتر لیم قه دهغه کرابوو پیتی بنوسم و بخوینمه وه».

«محهمد نوزون» دهلی: - «دیالوگي نیوان که لتووره کان سهرچاوهی دهوله مه ندبوونیکي فره قه به یه، چهنده پیش بکهوی، نهوه نده پتر شهړ و ململاتی نابه جی که م ده بنه وه.»

له کوئیایی (۱۹۹۳) بوو که نزیکهی (۷۰) نووسهر له زوریه ی ولاتانی دونیاوه روویان کرده تورکیا، سهردانی نووسهره کان بو تورکیا له لایه ن یه کیتی نووسهرانی سوید-هوه ریکه خرابوو.

دیده نی دووه م سهرانیکی دوو هه فته یی بوو له سهر که ناره کانی دهریای رهش، که نووسهره کان گه یشتنه «نهسته نبول» پیشانگایه کی سالانه ی کتیب له «نهسته نبول» کرابوو، نهوه نووسهرانه بو نهوه هاتیبون تا له نزیکه وه ئاگیان له بزاقی هونه ری و نه ده بی تورکی بی و پشتگیری نووسهران و چاپکه رانی تورکیا بکن. نهوه گه شته پیشنیار کراوه چالاکیه کی نه ده بی و که لتووری بوو که ای کرد نووسهرانی یونان و روسیا و ئوکرایا و نه بخازیا و جوجیا و چه رکه س به یه کدی بگهن، له گه ل خه لکانی سهر به و که لتوورانه ی که له هه ق پیشاندانی نهوه که لتووره قه دهغه کرابوون.

ههروه ها یه کیتی نووسهرانی سوید گه شتیکی ده روزه یان بو یه کیتی شووره ویی جارن سازکرد دوی نهوه ی که سیسته می کو مونیست داته پی، به نیازی نهوه ی نه هیلن هیچ به یه کدادانیکی و رووبه رووبونه وه یه کی

گه ره کته بیدزی. هه ندی جار نهوه شته پتر له جوړه ستراتیژیکی سهریازی ده چی؛ به م شیوه یه ش رووبه رووی نه م حاله ته ده بیته وه: وهک نهوه وایه که پیلان و پلانی بو ساز بکه ی که چو ن خوت له ناو قه لایه کدا بشاریته وه و به رگری له خوت بکه ی... دیاره نهوه قه لایه ی تو خوتی تیا حه شار ده ده ی قه لایه کی خه یالیه یه، په ناگه یه کی بی ده نگه، به لام بو تووی نووسهر نهوه قه لایه پر خیروبیره، له پال هه موو نهوه کار و نهرک و کی شانیه ی که له روژی کدا تووشیان ده بی و ده بنه بار به سهر شانته وه، تو هه میسه پیوستت به و قه لا و په ناگه یه هه یه. ههر کاتیک هه ستت به وه کرد که گونا هباریت، نهوه ت له یاد بی که تو نهوه کو رپه له یه تیر ده که ی که ذاتی خوته... روچی خوته؛ روح و ذاتی نووسهر.

له وانه یه پیوستت به وه بی نه م چه شنه پرسیارانه له خوت بکه ی - «که ی شوینیکی و خه لوه تیکی تاییه ت به خوم ده بی؟ که ی جیهانیکی هیمنم ده ست ده که وی؟ ناخو پیوستم به وه هه یه مال به جی بیلم یان کاتی نهوه م ده بی له ماله که ی خومدا بنوسم؟ ناخو ده توانم بنوسم نهوه کاته ی دوهرم قه له بالغه؟»

له راستیدا و اچاکه که لی بگه ریم خه لکی بزنان که من سهرگه رمی نووسینم؛ ههر بزیه پیوستم به خه لوه ت و ته نیاییه. نه گه ر تو سوور بیت له سهر وه ده ست هینانی کات و شوینی گونجاو... خه لوه ت، بی گومان به له وه ی که خه لکی ریزی نهوه داوایه ت ده گرن، نه گه ر تو به راستی مه به ستت بی، نهوه خه لکی دیکه ش ناچار ده که ی که پیتی رازی بن.

سهرچاوه:

Creative Writing
A PRACTICAL GUIDE
Julia Casterton
Macmillan

چاپی یه که م ۱۹۸۶ چاپی هونگ کونگ لاپه ره ۱-۶

کۆمه‌لایه‌تی، ره‌گه‌زی، مه‌زه‌به‌ی بقه‌وم‌ی که له‌ گه‌ین بوو به‌ریا بیی... دواجاریش هه‌ر به‌ریا بوو. «محهمه‌د ئوزون» که به‌ ره‌گه‌ز کوردی تورکیایه و ئەندامی ئەنجومه‌نی راپه‌راندنی کاروباری یه‌کیتی نووسه‌رانی سویده و هاوڕێ له‌ گه‌ل سه‌رۆکی نووسه‌ران خۆیان کرده‌ به‌رپرسی پشتگیری هه‌موو چالاکییه‌کانی [یان‌ه‌ی قه‌له‌می جیهانی] له‌ ولاتی سوید. محهمه‌د ئوزون چه‌قده‌ ساڵه‌ له‌ سوید ده‌ژی و یه‌که‌م بیانیه‌ که‌ بۆته‌ ئەندامی یه‌کیتی نووسه‌رانی سوید که‌ ژماره‌ی ئەندامه‌کانی گه‌یشته‌تۆته‌ (٢٢٠٠) ئەندام. ئوزون ئەندامی [یان‌ه‌ی قه‌له‌می سوید] ییبه‌ و سه‌ره‌رای ئەندامیه‌تی له‌ کۆمیته‌ی ئەده‌بی و یان‌ه‌ی قه‌له‌م بۆ که‌لتووری بیانیه‌ی، له‌ هه‌مان کاتدا پسپۆریش بوو له‌ سکرته‌رییه‌تی په‌یوه‌ست به‌ چالاکی رۆشنییری که‌ سه‌ر به‌ وه‌زاره‌تی رۆشنییری سویدییه‌.

محهمه‌د ئوزون کییه‌؟

ئوزون له‌ «ئورفه‌»ی سه‌ر به‌ ناوچه‌ی (سشیریک) و له‌ ساڵی (١٩٥٣)دا له‌ دایک بووه‌. یه‌که‌م‌جار له‌ ژبانی خۆیدا ده‌سته‌واژه‌ی «ولات غه‌ریبیه‌»ی له‌ داپیری خۆی گوێ لێ بووه‌. ئەم وا وه‌سفی ئەو حاله‌ته‌ ده‌کات که‌ ئەم عیباره‌ته‌ی نه‌کی «ویلات غه‌ریبیه‌» بۆته‌ یه‌ک له‌و رهمز و هه‌یما هه‌میشه‌ زیندووانه‌ی که‌ وه‌کو سببه‌ر به‌ دوايه‌وه‌ بووه‌ و له‌ منالییه‌وه‌ پێوه‌ی نووساوه‌. ئەم رسته‌یه‌ و اتا «نه‌ته‌وه‌یه‌ک وا له‌ تاراوگه‌»دا. پاش هه‌موو شتییک هه‌ر که‌سه‌تیک بیه‌وئ ئەم شیه‌ ژبان‌ه‌ بگۆڕی که‌ بۆیان داپشته‌وه‌: ده‌بێ قه‌ده‌ری ئەوه‌ بی له‌ ولاتی خۆی به‌ غه‌ریبی بژی یان ئەوه‌یه‌ له‌ تاراوگه‌یه‌کی دیکه‌دا بژی، بۆ ئەوانه‌ نیشتمانیش هه‌ر تاراوگه‌یه‌.

له‌ راستیدا ئەم ده‌رپرینه‌ ته‌موم‌ژاویه‌. ئاماژه‌یه‌ بۆ ئەو نه‌ته‌وه‌ و ولاتانه‌ی که‌ بزرن و یان له‌ ناوچوون: چیاکانی قه‌فقاس، بیابانه‌کانی به‌مه‌ن، دوورگه‌کانی یۆنان، ولاتانی مه‌غریبی عه‌ره‌بی... هه‌موو ئەوانه‌ «ولاتی غه‌ریبی» بوون... هه‌موویان ئەو خاکه‌ ئەفسانه‌ییانه‌ بوون که‌ کورده‌کان روویان تی کرد و هه‌رگیز نه‌گه‌رانه‌وه‌.

پاشان سالانێکی گه‌نجیه‌تی له‌ به‌ندیخانه‌ به‌سه‌ر برد، تیگه‌یشت که‌ ئەو خاک و مه‌مله‌که‌ته‌ دوورانه‌ هه‌ر هه‌موویان مه‌مله‌که‌تی مه‌نفا «تاراوگه‌» بوون. داپیره‌ی ده‌بوت: - «ئهم گه‌له‌ وشانه‌ی به‌ تازار و کاره‌سات و خه‌می دووره‌ ولاتی و ده‌ردی غه‌ریبیه‌وه‌ په‌یوه‌ستن گه‌له‌ وشه‌یه‌کی گه‌لێ گه‌رم و جوانن». محهمه‌د ئوزون له‌ ساڵی (١٩٧٠)دا گه‌یرا و دوو سالان له‌ به‌ندیخانه‌کانی «مه‌مه‌ک ئەنقه‌ره‌» و «دیاریه‌کر» مایه‌وه‌. ئەو سه‌رنووسه‌ری گۆڤاری «پزگاری» بوو که‌ له‌ ساڵی (١٩٧٦)وه‌ ده‌رده‌چوو. له‌ سۆنگه‌ی ئەو نووسینه‌ی له‌و گۆڤاره‌دا بلاو ده‌کرانه‌وه‌ هه‌شت مانگی دیکه‌ی له‌ به‌ندیخانه‌ی سینترالی ئەنقه‌ره‌ توند کرا.

که‌ بوو به‌ ساڵی (١٩٧٧)؛ ده‌سته‌واژه‌ی (ولات غه‌ریبیه‌) بۆ که‌سه‌تیکی وه‌کو «ئوزون» چیترا ئاماژه‌ نه‌بوو به‌ «ولاتیکی دوور و که‌س نه‌ناس». ئەویش رووه‌ و ئەو شوێنانه‌ سه‌ری هه‌لگرت که‌ به‌ر له‌و خه‌لکیکی دیکه‌ش روویان تی کردبوو، ئەوسا پتر له‌ ده‌سته‌واژه‌ی «ولات غه‌ریبیه‌» تیگه‌یشت، پتر له‌ نه‌ینیه‌کانی ئەو دوو وشه‌یه‌ گه‌یشت. به‌لام ئەوه‌ به‌و مانایه‌ نایه‌ت که‌ «ئوزون» بروای به‌وه‌ بووی که‌ «تاراوگه‌ - مه‌نفا» له‌ پهل و پۆی بخات و بوونی وه‌ک بیانیه‌ک وای لێ بکات خۆی بخواته‌وه‌ و کۆتایی پێ بی، تاراوگه‌ ریتی ئەوه‌ی لێ نه‌گرت بژی. ئەو توانی ژبانیک بۆ خۆی پیکه‌وه‌ بنی، ئەم خۆی له‌گه‌ل ئەو ولاته‌دا گونجاند و کردی به‌ مالی «خاکی» دووه‌می خۆی. چووه‌ ناو پۆله‌کانی خۆندن و خۆی فیری زمان کرد. سه‌رگه‌رم و خولیا‌ی ئەده‌بی میلیله‌تانی دیکه‌ بوو. وای لێ هات که‌ کۆمه‌له‌ خه‌لکیکی تازه‌ بناسی، کۆمه‌لی ولاتی تازه‌، نووسه‌ری تازه‌ و که‌لتووری تازه‌. هه‌موو رۆژتیک شتیکی تازه‌ی ده‌خسته‌ سه‌ر ئەو خه‌رمانه‌ کۆنه‌ی، شتییک پتر له‌وه‌ی که‌ ده‌یزانی و فیری بسوو، سه‌ره‌رشته‌ی ده‌رچوونی گۆڤاریکی ئەده‌بی کرد که‌ ناوی (٩٠- تال) بوو، که‌ دیاره‌ له‌ سوید ده‌رده‌چوو، جگه‌ له‌ بلاوکه‌راوه‌یه‌ک به‌ ناوی «کرمانجی» که‌ له‌ بلاوکه‌راوه‌کانی «ئامۆژگای کوردی بوو له‌ پارێس».

له ولاتی «سوید» که ئەو ناوی نابوو «ولاتە تازەکەم»، توانی، بۆ
 یەکه مین جار، زمانیکی نوێ فیر بی: شیوازیکی تازە دەریپین که
 «زمانیک بوو هەلگری هیچ نازار و قەدەغە کراویک نەبوو، نازار و
 قەدەغە کراویک که له زمانی دایکیدا هەبوو.» له ژبانی خۆیدا، به تایبەتی
 له سالانی درێژی نیو تاراوگەدا، وەک خۆی وتووێت: «گەلێ کەسی
 تازەم ناسی، داب و نەریتی نوێ، فیری بریاری تازە بووم، ئەزمونی نوێ،
 زمان و کەلتوری جیا، جگە له پەیدا کردنی خولیا یەکی کوشنده و بێ
 کۆتایی بۆ زانین و پشکنین و فیریون، گەران به دواي ناسنامە یەک که لەم
 دویایەدا خۆمی پێ بناسمەوه، له پیتی ئەو شتانهی که دەستم کەوتن،
 توانیم زمانی دایک دەست بکەوتتەوه. سەرله نوێ فیری ئەو زمانە بوومەوه
 که پیشتر لیم قەدەغە کرابوو پیتی بنووسم و بخوینمەوه، و، توانیم
 خوشەو بیستییەکی گەرمتەر و قوولتر له گەل ئەو زمانەدا دا بە زینم.»

وای لێ هات که بتوانی به زمانی کوردی رۆمان بنووسی، له سالی
 (۱۹۸۵) دا رۆمانی (تۆی نووسی، که دواتر له (۱۹۸۷) دا بلا بووه، له
 سالی (۱۹۸۹) دا رۆمانی «مەرگی پیره بێ لانه یەک» ی نووسی، رۆمانی
 «له سایه ی ئەقین» دای له (۱۹۹۱) دا بلا و کردوه، جگە له رۆمانی
 «رۆژیک له رۆژەکانی عەقدالی زەینه ک».

له رۆمانەکانیدا، به شێوهیەکی سەرەکی قسە له سەر سەرکێشی و
 سەرچلاییەکانی رۆشنبیران دەکات، ئەوانە ی وەک «محەمەد ئوزون»
 نازاریان چەشتوووه. رۆوبەرۆوی - توندوتیژی و رۆخی تاریکی -
 بوونەتەوه، که دیاره ئەم رۆحه تاریکه و دەمارگیرییە بە شێکە لهو
 کەلتورە ی نووسەر تیایدا گەورە بووه و ژیاوه، ئەم وینە ی ئەم جیهانە ی بۆ
 گرتووین، بەلام هەمیشە برۆی به رۆشنی «دیالۆگی نیوان کەلتورەکان»
 بزر نە کردوه. به حوکمی ئەوه ی وەک کەسیک که پەراگە نده بووه و
 نەیتوانیوه له سەر خاکی خۆی و دەنیو خەلکی خۆیدا بژی... وتووێت: -
 «من کوردم، بەلام له هەمان کاتدا کەسیک سەر به خۆرهلاتی ناوه راست،

کەسیک له رۆژەلاتەوه هاتووم و سەر به کۆمەلگە یەکی موسلمانم. من
 له وێه هاتووم. من خاوهنی هەموو ئەو سیفە تانەم، بەلام زۆر له نزیکه وه
 تیکەل به کەلتوری خۆئاوام، به ئەدەب و میژوووه کی. من ئەم شتانه به
 دەستکەوت دەزانم، نەک به خالیک جیی هەرەشه و مەترسی بی. بۆ
 کەسیک گەر بیهوی له نیو کۆمەلگە یە کدا نووسەر بی، وا چاکه له نزیکه وه
 ئەو کۆمەلگە ی بیینی؟ نووسەر مەزەکانی ئەمریکای لاتین باس له کیشە
 و بیشە ی ولاتەکانی خۆیان دەکن، که چی هەست دەکەم ئەمرۆکە ئەوان
 به شیک نە پچراوه ی ئەدەبی جیهانن. له سەرەتادا ئەو «پەنا بەرێکی
 سیاسی» بوو، چونکه لهو بار و زرووفە ی «محەمەد ئوزون» ی تی
 کەوتبوو، له سالانی (۱۹۷۰) دا به دواوه، تەواو جیاواز بوو، ئەو سەر دەمه
 نووسەر باووشی بۆ هەر شتیک دە کردوه که هەلگری رۆحیک
 شۆر شگێرانه بوایه، ئەو لهو سەر دەمه دا که سەیری هەر مەسە له یەکی
 کردبا، له دیدیک «ئیدیۆلۆژی» که وه تیی دەرۆانی. بەلام له مرۆکە دا ئەم
 چیر پیتوستی بهو زمانە نەماوه که پر بێ له لغز و قسە ی قەلەو که له
 دوا جاردا زمانیکه هیچ نادا بە دەستەوه، یان زمانیکه وا به کار بهینتی که
 پیتی بوترۆ زمانی «ورده بۆرژوا»، به تایبەتی لهو بار و زرووفە ی که
 باسمان کرد. دیاره ئەو هەنووکە بۆتە هەلگری پە یامیک، هەر بهم شێوه یه
 قسە له سەر خۆی دەکات: -

«زۆر گرنگه بۆ کەسیک که سیاسەتمە دار بی، به پیتی ئەو ئیدیۆلۆژی یه
 خۆی برۆی پیتە تی سەیری کیشەکانی دویا بکات. له ویدا ئیدیۆلۆژی
 دەبی به سینتەری هەموو شتیک. بەلام ئەدەب دەتوانی باسی مرۆف بکا
 وەک کەسیک که له ژینگە یەکی دیار بکراودا دەژی، هەر وه ها وەک کەسیک
 که هاو نیشتەمانییەکی جیهانییە، ئەوه ی که کەسیک دهکا به مرۆفیک
 راستە قینه: ئەو زمانە یه که قسە ی پێ دهکا و پیتی دەرۆسی،
 کەلتورە که به تی؛ کەلتوریک که هەلگری کۆمەلک خەسلە ته، سەرەرای
 بیر و بۆچوون و بریاره پر بهاکانی، تا دهگا به شێوه ی خواردن و

خواردنه وه و جل له بهر کردن؛ ههر هه موو نه و شتانه ی پیتی دهوتری شپوهی وتن و دهرپین، مهسه له که گفتوگو و ئالوگوره، شپواز و حالته تی کارکردنی میتشکه. ههر هه مووی ریگایه که ده تبا به ره و نه وهی که تابیی پتر له خه لک و خاکی دیکه شاره زابیت. من بوخوم له دهره وهی ولات بهم گورانه گهیشتم. ههروهک نه وهی هه ندران بووه گورستانی زور له و نووسه رانه، خو دهکرا بو منیش ههر گورستان بوایه. بهلام من ههر له و تاراوگه یه دا فیری زمانه نوئی بووم، که لتووری نوئی، جیهانیکه تازه، که وقته بهر وارد کردنی زمانه کوردی له گه ل نه و زمانه ی که تازه فیری ده بووم، هه لیکه و ام بو په خسا که که لتووری خوم له گه ل نه و که لتووره دا بهر وارد بکه م که تازه به تازه تیایدا ده ژیا م و خه ریک بوو هییدی هییدی ئاشنای ده بووم.»

دیالوگی نیوان که لتووره کان سه رچاوه ی ده وله مه ند بوونه

«محه مه د ئوزون» بهر ده و ام قسه له سه ر «دیالوگی نیوان که لتووره کان» دهکات. ئاخو ده بی مه به سته ی له م دهرپینه چی بی؟ با گوئی لی بگرین:-

«دیالوگی نیوان که لتووره کان سه رچاوه ی ته وای ده وله مه ند بوونه، له دایک بوونه، خو لقا ندنه وهی سه ر له نوئییه. دیالوگی که لتووری دوژمنکاری و دو به ره کی و مملانی تی توندوتیژ که م ده کاته وه، تا پتر نه و دیالوگه بسازی، نه و روچی شه رانگیزییه پتر له ناو ده چی. من زور به باشی ئاگاداری مه ترسی له یه کدی جیا کردنه وهی کورده کان و تورکه کانم: له تورکیای ته مرودا. نه و مه ترسییه ده روا و گه و ره تر ده بی تا ده گاته نیو روژشنییه ره کان و خوینده واره کان له هه ر کوئییه ک بن. گه ر من له (تورکیا) بوومایه، له وانه یه وهک زور که س خوم له ناو سه ر بازگه یه کدا بیینیایه؛ نه ویش له بهر نه و باره نا هه مواره ی ته مرودکه له وئی له گوژی دایه.

کورده کان هه ست ده که ن که رووبه رووی هه ره شه یه کی گه و ره بوونه ته وه. رووبه رووی هه رشیکی ترسناک دژ به مافه سه ره تاییییه کانیان، دژ به زمان و که لتووریان.

کورده کان روژ به روژ پتر هه ست ده که ن که ده بی خو به زمانه که ی خو بان بیه ستنه وه، بچه وه سه ر نه و که لتووره ی هه یانه. هه له به ته نه وه یان هه قیکی سه روشتیییه، به لام نابیی بیته هوی ته ریکبوون و لیک داپران، چونکه نه وه یان پیچه وانه ی خو کردنه وه و خو تازه کردنه وه یه، به لکو ده بی ری خو ش بکات بو دامه زرانندی جو ره ها په یوه ندی تیرو ته سه ل و به بهر ده کت؛ نه ویش له ریی دروست کردنی پردی توندوتوئل له گه ل زمانه کانی دیکه دا، که لتووری تر و خه لکیکی جیا. ئا نه مه یان تورکیا ده وله مه ند تر ده کات، که نه وه یان مه به سته ی من و هختی باس له دیالوگی نیوان که لتووره کان ده که م. به لام نه و جو ره عه قله ی که تورکیا به رپوه ده بات، ههر له سه ره تا وه نامۆیه به م جو ره بییر کردنه وه یه. ناسین و دان نان به زمانه ی کوردی، نه ده به که ی، میژووی، هونه ر و موسیقا که ی، کردنه وه ی نه گه ره کانی گه شه سه ندن به شپوه یه کی زور به رفراوان تورکیای پی ده وله مه ند ده بی. نه مرودکه که ده بیین خه لکانی دوو میلله ت یه کتری له ناو ده بن، تا سه ر وا نامیتنی و روژتیک دی که بنه پر بیی؛ من پروام به وه یه که ئاشتی جیتی نه و جه نگه ده گریتته وه.»

بو گه بشتن به چاره سه ره ی کیشه ی کورده کانی ناو تورکیا که به و ته ی «محه مه د ئوزون» ی روژمانووس و پیای په یامه کان؛ بوته دهر د و نه خو شیییه کی وهک «گانگرین»، ههر ده بی له ریی هه نگا و هه له یینانیکه دیموکراتی بی که دیاره خه ریکه بیی، ئوزون ده لی:-

«هه له یینانی هه نگاوی له م جو ره مانای لاوازی و بی ده سته لاتی حوکمه تی تورکی نابیی، نه پاشه کشیییه و نه مل که چکردن بو هه قییک له پیئا و هیتور کردنه وه ی بارودوخیک که ته نها ماوه یه کی کورت بخایه نی، به پیچه وانه وه، نه م هه نگا وه به لگه ی هیتز و ده سته لاتی تورکیایه، به لگه ی بوونی به هایه کی دیموکراتیک و ره فتاریکی شارستانیانه. وای لی دی خه لکی هیتمنتر و کراوه تر بن، پتر له یه کتری حالی بن و زه مینه ی لی بووردن و به خشین پتر بهر که مال بیی.»

«محه مه د ئوزون» به کوردی ده نووسی تا پتر بوار خو ش بکات بو

دهنیو دلی چیرۆکدا مروّف ههیه

نووسینی: رۆبیرت گۆرهام دهیش

له رهخنه ی ئهم سهردهمه دا بۆته باو که قسه له سهر ئهوه بکری پله و پایه ی ئهدهب، به گشتی، بهرز و بلند راناگیری، به تایبه تیش ئهدهبی گێرانهوه (که چیرۆک و رۆمان) دهگرێتهوه، بیانووه کهش ئهوهیه که ئهم جووره ئهدهبه نهیتوانیوه «چهند بههایهکی پیروۆز و جیگیس» دهنیو نووسهرانی ئهم سهردهمه دا بخولقیینی. پروا هیتان بهههر بههایهک له لای نووسهر دهکری بیتهوه به بههایهک له نیو خودی کۆمه لگادا.

رهخنه گره زۆر دلگهرم و رسته کان وشه ی «بههاکان» زۆر به کار دههینن، بهلام ئهوهنده له خه می ئهوه دا نین که پیناسه ی ئهوه بههایانه بکه ن یان ههتا دهستیشانیان بکه ن. بۆ ماوه ی چه ن دین سه دهش وشه ی «بههاکان» گرتی گه وری بۆ فه یله سووفه کانیش دروست کرد. هه ندی له رهخنه گره کان وای دهبینن که دابه زینی کیرقی ئهدهبی رۆمان یان ئاوابوونی خوۆری ئهدهبی گێرانهوه په یه ندی به نه مانی یان ناجیگیس بوونی بههاکانه وه ههیه. کهچی ههر ئهوه رهخنه گرانه ناچنه بنج و بنهوانی ئهم روانینه ی که خوۆیان پروایان پییه تی، تیمان بگه یه نن که له رابردوودا ئهم بههایانه چی بوون و چۆن له نووسهره کانه وه گوازانه وه بۆ نیو کۆمه لگا، چۆن له نیو رۆمانه کاندایه ده رکه وتوون، به تایبه تی بهر له هاتنی «ئیرنست هیمنگوای، هینری جهیمز، یان جین ئۆست».

گهر مه سه له نه بوونی «بههاکان» بی، یان له قبوونیان، ئهوه ده بی بلیین ده می که بههاکانی مروّف وه کو خوۆیان نه ماون، رهنگه نووسه ری ئیتالی «بۆکاشی» بهر له سه ده ها سال قسه ی له سهر ئهوه دارووخانه کردی، بۆ ئه وهش ده کری یه که مین نووسه ری واقیعی بی که قسه ی خوۆی له سهر گه نده ل بوون کردووه. نووسین، به نزیکه ی شهش سه ده، له مه وه بهر، بهر

زمانه که ی خوۆی گه شه بکات، بهلام ئهوه له گه ل ئهدهبی تورکیدا له په یه ندییه کی یه کانگیردا ده ژین. رۆمانه که ی (له سایه ی ئه فین) دا کراوه به تورکی و بلا و بۆته وه. ئهوه کاته ی له سهر رۆمانی «بیری قه در» کاری ده کرد و به شیکه ی بلا و کردبووه، ههر له وه وه خته وه ئهوه به شانیه ی له ناو «ئهسته نبول» دا ده ستا و ده ستی ده کرد.

ئوزون ده لی - «هه رچه نده من له ئه نقه ره ده ژیا م، بهلام هه می شه له نیوان ئه نقه ره و ئهسته نبولدا له هاتوچۆدا بووم. بهلام ئهوه ئهسته نبوله ی تیایدا ده ژیا م ئهوه ئهسته نبوله نییه که له رۆمانه که مدا ههیه. ئهوه ئهسته نبوله سه رنجی منی رانه ده کیشا. ئهوه ئهسته نبوله ی من له رۆمانه که مدا باسی ده که م؛ ئهسته نبول - ی سالانی (۱۹۸۰) و (۱۹۹۰) ه. ئهسته نبول - یکی جیا یه و فه زایه کی پر له فره ده نگ و فره ره نگ. ئهسته نبول - ی (تایاسوفیا) بوو، دۆلمه به گی، پیره په لاس، بورجی قه لا، قه لا خوۆی، ئهسته نبول - ی یک پر له جووله که، ئه رمه نی، ئهوه یۆنانیانه ی له تورکیا له دایک بوون، چه رکه س، سربانی، کورد، تورک، بۆسنی، بولگاری، عه ره ب... ئا ئهوه ببوه هۆی ده وله مه ند بوونی که لتووری؛ که لتووریک که زاده ی که لتوورده کانی تر بوو، به هه موو تایه ته ندی خوۆیا نه وه.

سه رچاوه:

Turkish Daily News
November/ 1993
Sunday (3)

لهوهی سهدهکانی ناوهراست به رهسی کوتایی بی، لهه دارزانه رۆحیییه دواره. بۆکاشیۆ باس له جیهانییک دهکا که تیایدا قهشهکان و بگره زۆرینهی ناو چینهکانی ناوهراست لهمه روانینیان بۆ بههاکان تا نهوپه پری ماددیانه بیریان کردۆتهوه، بۆ گه بشتن به خهون و ئامانجهکانیان ههموو ویزدان و نهخلاقییکیان پیششیل کردوه، له هیچ شتییک سلیان نهکردۆتهوه.

ئهدهبی رۆمان له ئیسپانیا سهری ههلهدا نهو کاتهی که لکه لهی گهشت و سهفه و بازرگانی و سه رکیشی و مهیلی به کۆلۆنیالکردنی دونیای دهرهوه لای خه لکهکانی بوو بهههواوههوسیتی کوشنده.

ههموو نهو مهیلانه و پهیدا بوونی شاره گه ورهکان و ایان کرد نهو قالبگرتن و جیگیروونهوهی سهدهکانی ناوهراست به تهواوی دارمی و ههلهتهکی... وا دهرکوت که نهو ههلهتهکاندنه یه که جارهکی بی. رۆمانی «دۆن کیخۆت» ی (سیرفانتس) نمونه یه کی زۆر بهرجهسته یه. پالنهوانهکانی نیتو رۆمانه فهره نسی و ئیسپانییهکان، به تایبه تی پالنهوانه و پیل گهرد و بی لانهکان، نهوانه ی گوايه سوارچاک بوون، ههر ههموویان خه لکانیتیکی بی کهس و مایه پووچ و نارهسه ن بوون، واتا کوری کهس نه بوون، به لام نهوه له دوا ی نهوه بزهرهکان که بی سهرمایه و بن مایه بوون له خیری نهو کهسانه یان دهخوارد، نهو کهسه و پیل گهرد و بی لانانه کهسانیکی زۆل و زیرهک بوون، ههموو نهو کهسانه توانیبوو یان کۆمه لتی (بهها) بۆ خۆیان دامه زرتین، له دونیایهک که ئالۆزه و پره له تهماع و فروفیل.

نهو کاتهی «ریچاردسن» و «فیلدنگ» و «سمۆلیت» و «ستیرن» رۆمانی ئینگلیزییان دامه زرانده، له چاره کی سییه می سهدهی ههژدهم، ههر نهوکاته پیویستی بۆ «گه رانهوهی بههاکان» زۆر کوشنده بوو. گهندهل بوونی جیهانی رامیاری، بهرتیل خواردن، پایه و پله کرین و فرۆشتن بی نه ندازه تهشه نهی کردبوو. شارهکان نوقمی ههژاری و بهدره وشتی و پیسی و تاوان و بهرله لای سیکیسی بوون. نمونه ی پالنهوانی وهک «تۆم جۆنز» ی

«فیلدنگ» زۆر باو بوون ده نیتو خه لکانی خاوهن مو لک و مال و درنده ئاسا، کهسانی شه رخواز پتر بوون له خیرخوازهکان. زانکۆکان و کلێسا چاک دامه زراوهکان له دۆخیکی زۆر مت بوون دا بوون.

له کۆمه لگایه دا که تیایدا مهسه له رهها و جیگیرووهکان کهم بوون. نهو چوار رۆماننوسه که پیتیان دهوترا «چوار شکۆدار» هکه، ههر نهوه نهبوو که به تهنها بناغه ی رۆمانی ئینگلیزی دامه زرتین، به لکو توانیان بینه خولقیتهری بههاکان و پتر بهر فراوان کردنیان. نهو چوار رۆماننوسه گه لتی وانیهان به خۆینه رانی خۆیان و تهوه: ههر له دهست و دل فر اوانییهوه، سۆز و بهزه بی، رۆحی خۆش مهشره فی و مهزاق تا دهگا به چاندنی ههستیکی بهرزی رهوشت پهروه ری و جوانپه رستی. نهوان توانیان نهو رۆحه وه ناگا بیتن که بییر له چاککردنی دهزگا و دامه زراوهکان بکاتهوه، بییر له باشکردنی هه لومه رجه کۆمه لایه تییهکان. له گه ل نهوه شدا نه چوونه پال نهوهی خۆ به بهها باوهکان بهسته نهوه. ههرچه نده (فیلدنگ) و (ریچاردسن) دوو نوسه ری مۆزالیست (ئه خلاق ی) بوون، به لام که متر که لکیان لهو نه خلاقیه تهی یه کدی دهبینی. (لۆرانس ستیرن) که خۆی قه شه بوو، له نیتو نهو سی رۆماننوسه ی دیکه دا له ههمووان زیره کتر و وردتر و ههستبارتر بوو، جگه لهوهی که تاسه ر ئیسقان پیاویتیکی نه زمونکار بوو، به پیتی پیتوانه ی نه خلاقیه تی سه دهی نۆزدهم که سیتیکی تا بلیتی بی په رده و حه یابه ره بوو.

ئه گهر بگه رتینه وه ناو رۆمانهکانی سه دهی نۆزدهم، بۆ نمونه: لای نوسه رانی وهک (جین ئۆستن، ئیملی برۆنتی، جۆرج ئیلیۆت، جۆرج میتریدت، توماس هاردی، جۆرج موور) قهت نه م رۆماننوسانه تا نهو ئاسته ریک و کۆک نین له سه ره نهو (بهها) یانه ی که ده کری پیتیان بوتری بهها گه وهه ری و رههاکان، نهو بههایانه ی که ئیمه چاوه روانی ده که یین، کهواته به بهروارد چوار رۆماننوسه شکۆدارهکان ریک و کۆکتر وه درده که ون له سه ره خولقاندنی نهو بههایانه. نه گهر بچینه وه لای نهو

نوسه رانهی که ئینگلیز نین وهک: (هینری جهیز، مارک توپین، گۆستاف فلویبر، زولا، دۆستویشسکی) ئەوسا ههست دهکه بن که نهک ریک و کۆک نین لهسه (بهها) کان، بهلکو زۆر له یهکدی دوور دهکه ونهوه و جیاوازن. ئەو شتهی که ههر هه موویان کۆ دهکاتهوه: بایه خدانیککی زۆره به خه لک و عهوام، به حالته جیاکانی خودی مرۆقه کان، بهرکار و ئاکامی جوهره ها کاروکردهوه، ئەو بهرته نجامانهی رهفتاری ئاده میزاده کان که له نه وه یه که وه بۆ نه وه یه کی تر گهر به که میش بی دهگۆرین.

هه تا گهر مرۆف بۆ خۆی له باریکی جیگیریشدا بی، واتا شته کان و حالته ته کان ههر له بناغه وه وهکو خۆیان بمیننه وه که چی له ولاره سهیر دهکه بن روانین و گۆشه نیگای رۆمان نووسه کان زۆر دهگۆرین. له رۆماندا گۆشه نیگا یان روانگه یان بگره جیهانی نیی زۆر گرنگه، چونکه (بههاکان) -قیم- وهک (نیتشه) دهلی: به روانگه دهگۆرین.

ئهو هه وهستا وه ته سه ره نه وهی که تۆ چۆن سهیری شته کان دهکهی، ئهو هه به دهوری خۆی په یوهسته که تۆ خۆت چیت و کیتی. ئەو کاتهی ژیان (مانا) ی خۆی یان (بهها) ی خۆی ده دۆرین، ئەوه بزانه که شتتیک له خاوهن بهها گۆراوه، نهک له خودی ژیان. بههاکان ده بی چی بن جگه له بهرته نجامتیک نر خاندن و هه لسه نگاندن، خه لکی جیاوازه بارودوخی کۆمه لایه تی جیاوازا کۆمه لای به های جیاوازیان هه یه و شتی جیاوازیش ده نرختین.

له و نه گهره قورسانه ی که ژیان هه میشه پیشکه ش دهکات، ئاده میزاده کان ده توانن جوړیک له بههاکانی خۆیان هه لبرترین و ده ستنبشانی بکه ن، به پیتی ئەو قوربانیه ی که ئاماده ن پیشکه شی بکه ن له پیناوه هه خیر و ههق و جوانیه که که ده زانن هه ره موو ئەو بههایانه مه زنن و ده بی به رزیش رابگیرین. مادامه کی که سه کان ده توانن ئاره زوویان هه بی و له ولاره دابین کردن و په زامه ندی، له م حالته ده ژیان ده توانی له ناو ئاخنی خۆیدا به های دیکه به رهه م بیتی. مادامه کی رۆمان ده توانی هه موو

جوانی و نه پنییه کانی ژیا مان بۆ وه ده ریخات، کاریکی هه لیه و ابزانین نوسه ره هه یج به هایه کی نییه. هه ره چنده خۆینه ره و ابزانی ئەو به هایانه گونجاو و جیگیر نین.

کۆنتراستی (دژواری) نیوان (قاییکنیک) پالنه وانی «گراهام گرین» له رۆمانی «کۆتایی عیشقبازی» له بهرامبه ره «چارلز سکرنبه ره» له رۆمانی «ههروه ها خۆریش هه لدیتسه وه» ی هه یمنگوا ی ئەم راستیه ده ره ده خات. رۆمانه که ی «گراهام گرین» له سه ره بهها رههاکان دامه زراوه، به گه رانه وه بۆ «ئۆرئودکسییه تی ئایینی» که له و سه ره ده مه دا جیتی بایه خ بوو. رۆمانی «دیسانه وه یان ههروه ها خۆریش هه لدیتسه وه» له سالی (1926) دا بلا بووه، ئەو ده ره پینه له و وه خته دا زۆر کاریگه ره بوو، ده ره پینیک بوو بۆ خۆر زگار کردن له خه ونی پووچ و درۆ که دیاره ئەو نه وه بزهری دوا ی جهنگی جیهانی یه که م له سه ری ده له وه ران.

له گه ل ئەوه شدا پر بهمانای وشه بههاکانی نیو رۆمانی «دیسانه وه خۆر هه لدیتسه وه» گه لی زۆرتن له و بههایانه ی که له رۆمانی «کۆتایی عیشقبازی» یه که دا هه ن. هه ره چنده هه ره دووکیان پر ن له و ساته وه خته زۆر تالانه. کاره کته ره کانی «هه یمنگوا ی» هه میشه سوپاسگوزارن و زۆر شت بهرز ده نرختین.

ئهو ان پاریس-یان له به ره دلّه، ئیسپانیا، ئەوان سه رسامن به جووتیاران، شه راب، ماسیگرتن، شه ره گه لگا، ئەوان زرنگی و زولیه تی و ئازایه تی ده فامن، هه تا گه ره به زمانیککی ساده ش بی ته عبیر له م حالته تانه کراوه.

له رۆمانه که ی «گراهام گرین» دا هه موو شتتیک غه مه یتن و سواوه... تا ئەو په ری. بۆمبارانکردنی (له ندهن) هه موو شتتیککی ویران کردووه، به ره ده وام باران ده بارن، پالنه وانی رۆمانه که که کاره کته رتیککی میتیه به ره ده وام ده کۆکی، ژه مه خۆراکه کان هه ی ئەوه نین هه رس بکرتین، هه تا دی خه راپتریش ده بی، خه لکه که ی وه رس و بیتارن، یه کدی هه راسان ده که ن، خۆشه ویستی مانای خۆی دۆراندووه و له پتی زاراوه و ده سه ته واژه ی

(فیزیکی) پیناسه‌ی ده‌کری... یان له رتی ته‌عبیری پیس و بیزه‌وهر. کاره‌کته‌ره‌کان روو له کلیسا ده‌کهن چونکه به‌رگه‌ی ئه‌و ژیانه دۆزه‌خیه ناگرن. پالنه‌وانه‌که خۆ به (بروایه‌کی ئایینی) یه‌وه ده‌به‌ستیتته‌وه تا ئاستیک که پتر له نه‌خۆشی بچێ تا خواپه‌رستی بی، ئه‌و به دوا‌ی به‌زه‌یی خودا-دا ده‌گه‌ری، به‌لام که دێ پتر له سزا ده‌چی.

هه‌لبه‌ته له دواجاردا مه‌سه‌له‌که ده‌رک کردنه به شته‌کان و حاله‌ته‌کان، دیاره وت و وریایی و ده‌رکردنی «گراهام گرین» له‌مه‌ر مه‌سه‌له رۆحیه‌کان، بی گومان، زیاتره و وردتره له‌وه‌ی که لای «هیمنگوی» هه‌یه. «هینری جه‌یز» سه‌باره‌ت به کاره‌کته‌ره‌کانی نا رۆمانه‌کان و توویه‌تی - (ئه‌وان که زۆر به جوانی وت و وریا و هوشیارن؛ بۆ نمونه: کاره‌کته‌ری وه‌ک «هاملیت» و «شالیر» که هه‌ردووکیان زۆر هوشیارن به شته‌کانی ده‌ورو به‌ر؛ وا ده‌کا که ئه‌زمونی سه‌رکیشی و مملانیان تیر و پر و ته‌واو بی، دواجاریش له زه‌خمی ئه‌و کاره‌ساتانه زیاتر ده‌کا که له کۆتاییدا رووبه‌رووی ده‌بنه‌وه؛ وانا هوشیاری و ده‌کات جه‌رگه‌پانه هه‌ست به‌و کاره‌ساتانه بکه‌ن). به‌لام ده‌رک کردن و وت و وریایی گه‌لێ دیوی هه‌یه. ئایینه مه‌زنه‌کان هه‌روه‌کو فه‌لسه‌فه مه‌زنه‌کانی دونه‌یا به شپوه‌یه‌کی به‌رفراوان زۆر له‌و بیروپرایانه، حاله‌تانه رته‌ ده‌که‌نه‌وه که پێشتر هه‌ر خۆیان جه‌ختیان له‌سه‌ر کردبوو. ئایینه‌کان و فه‌لسه‌فه‌کان، هه‌ر خۆیان دوو‌لن، له به‌رامبه‌ر هه‌موو ئه‌و شتانه‌ی که پێشتر بروایان پێیان هه‌بووه، یان ئه‌وه‌تا نکۆلیان لێ کردوه.

هه‌رچه‌نده له رۆمانی «کۆتایی عیشقبازی» یه‌که مه‌رج نییه که بروا و ئیمان دژ به خۆشی و له‌زه‌ت وه‌ستابیتته‌وه له‌ناو ناخنی ئه‌و جیهانه خولقاوه و له‌نیو خودی ئه‌و خۆشه‌ویستییه مرۆفانه‌یه. بینینی (مۆنتانا) یان شه‌ره‌گا له چاوانی «هیمنگوی»، یان سه‌ماکانی (ناقاجۆ) یان شوینه دیرینه‌کانی (ئیتروریا) - که کهوتوته رۆژئاوای ئیتالیایا - له چاوانی «دی. ئیچ لۆرانس» و ده‌کات که (به‌هاکانی) خۆینه‌ران زیاد بکه‌ن. به‌لام ناکری داوا

بکری له خۆینه‌ر ئه‌و هه‌موو بیرو و بۆچونه پر له گومانانه‌ی که له رۆمانی «مه‌رگ له نیوه‌رۆ» دا و رۆمانی «فانتازیای نه‌ست» دا قه‌بوول بکات.

وێرای ئه‌و شتانه‌ش، زۆر گرنگه که له بیرمان نه‌چی ئه‌و وه‌خته‌ی قسه له‌سه‌ر په‌یوه‌ندی نیوان ئه‌ده‌ب و به‌هاکان ده‌کری، که ئه‌ده‌بی خه‌یاڵزده‌هه‌ خۆی له‌خۆیدا (به‌ها) یه‌که، به‌لکو بۆ خۆی هه‌م مه‌به‌سته و هه‌م ئامانج، به‌وه‌ی که داوا رۆحی و فیکرییه‌کانی نووسه‌ر و هه‌م خۆینه‌ر تیر ده‌کات.

دیمۆکراسی و دامه‌زراوه که ری بدات هه‌رکه‌سیک سه‌ره‌سته‌تانه رۆلی خۆی بینیی و ئه‌گه‌ر هه‌لبه‌ژاردنی ئازاده‌ی شته‌کان و حاله‌ته‌کان و بیرو و بۆچونه‌کانی هه‌بی، دیمۆکراسی و فه‌زای ئازاد و ده‌کات که سه‌کان به‌و به‌ها جیاوازه‌ی خۆیا نه‌وه، زۆر ئازادانه، بکه‌ونه دوا‌ی ئامانج و مه‌به‌سته‌کانی خۆیان تا بتوانن به‌یه‌تینه‌ی دی، تاوه‌کو بواریان هه‌بی ئه‌گه‌ری به‌شداری بوونیکه مه‌زنیان هه‌بی بۆ خیر و خۆشی کۆمه‌ل. له راستیدا رۆمان، له‌م رووه‌وه، یارمه‌تیمان ده‌دا به‌وه‌ی که بتوانین جوانتر و له‌چه‌ندین گۆشه‌نیگای جیاوازه‌وه شته‌کان بینین، و ده‌کات هه‌ست و سۆز و به‌زه‌یی، رۆحی به‌خشنده‌یی و لێپرسراویتی تاکه‌که‌سیمان پر زه‌خم و زیاتر بی. گه‌ر له روانگه‌ی میتروووییه‌وه ئاور له رۆمان بدینه‌وه هه‌ست ده‌که‌ین که سه‌ره‌لدانی رۆمان به‌ نه‌ش و نومای رۆحی تاکه‌ه‌وی (فه‌ردانیسه‌ت) په‌یوه‌سته که له‌ژێر بانی دیمۆکراسیدا پتر و پتر رسکاوه، له سه‌ده‌ی نۆزه‌ده‌میدا پتر گه‌شه‌ی کرد و له‌وه ده‌چی پێ به‌پێ له سه‌ده‌ی بیسته‌میشدا ئه‌و په‌یوه‌ست بوونی دیمۆکراسی و تاکه‌ه‌وی و گه‌شه‌ی رۆمان زیاتر وه‌پیش کهوتی.

به‌هه‌ر حال، ده‌کری بلێین بۆ مه‌سه‌له‌ی گه‌شه و په‌ره‌سه‌ندنی نیو دونه‌یا ئه‌ده‌ب یاسایه‌کی ئه‌وه‌نده زۆر له‌به‌ر ده‌ست نییه بۆ شتیواز و ته‌کنیکی رۆمان فه‌زایه‌کی ئه‌وه‌نده فش و فۆله که زه‌حمه‌ته یاسا و ده‌ستووری ریک دامه‌زرا و په‌یره‌و بکه‌ین، له‌وه‌هه‌زا کراوه‌یه‌دا ناکری دیمه‌نه‌کان تاریکتر بینین له‌وه‌ی که له سه‌رده‌می نووسینی رۆمانی «تریسترام شاندی» ی

(ستیرن) دا هه بوو، یاخود رۆمانی «جودی په نهان» ی (تۆماس هاردی) له وه دهچی رۆمانی (تریسترام شاندى) سه ره تا يه ک بووبی بۆ له ناوچوونی شیبوازی ته قلیدی رۆمان. له وللاوه رۆمانی «جودی په نهان» کۆتاییبه کی تاریکی بۆ ئه و (فهردانیه ته - تاکره و بیه تی) به هینابی که له سه ره ده مانیکى زووتردا رۆمان هه له هه له ی بۆ لی ددها.

هه نوکه، له میانه ی مملانییدا دژ به (تۆتالیتاریانیزی کۆمۆنیست) دا که دهکا دهسته لاتی ره ها و سه را پا گیری کۆمۆنیستی: سیاست و ئایین و فه لسه فه جاریکی دیکه له هه ولی ئه وه دان که سه ره له نوێ مانای فه ردانیه ت - تاکره ی - بدۆزنه وه، جهخت له سه ره ئه وه بکه ن که هه رکه سه و له گه ل ئه وی دیکه دا جیا وازه، له هه ست کردن به لیپه س راویتی ئه خلاقى له به رامبه ر ئه وانی دیکه دا که س له که س ناچن، هه تا له وه شدا جیا وازن که هه ریه که و توانایه کی هه یه له سه ر گۆرینی چاره نووسی خۆی یان هی نه ته وه که ی. هه ر ئه و شتانه یه وا دهکات که فه زایه کی کراوه و گونجاو بۆ نووسینی رۆمان دا به زری. رۆمان نووس، له کۆمه لگایه کدا که پر وای به - تاکره ی - هه یه، فه زلی به سه ر زانایانی کۆمه لئاسه وه هه یه که ده پروانه خه لکی که هه ریه که یان ئه ندامی گروپیک بئ. سه روشتی هونه ری رۆمان نووس وا داوا دهکات که هه موو جوړه به گشتی کردنیک (تعمیلات) یک، هه ر به هایه ک، یان هه ر کار و کرده وه به ک به خرینه ژیر چاودیری و تاقیکردنه وه و لی وردبوونه وه به پیتی ئه و مه غزا و مانایانه ی که ده بیه خشن به تاک.

گرفتی تاکره ی پا به سه ته به هه ستکردنی مرۆف به غوربه ت و ته نیایی، تاکره ی له و جوړه هه ستانه دا جیگیره. هه ر له ریگای «گۆشه نیگا» وه که ره نگدانه وه ی هوشیاریه رۆمان نووس ده توانی به سه ره ئه و غوربه ت و ته نیایی و لیک ترازانه دا زال بئ، که دیاره به هه مان شیوه بۆ نووسه ری دراما و ژیاننامه (بایوگرافه ر) نارخه سی. به دیتنی ژیان له چاوی که سه یکه وه، هه ست کردن به وه ی که ئه و هه ستی پیده کات، به بییرکردنه وه

له و شته ی که ئه و بییری لی دهکاته وه: ئیمه ده توانین له مانا و به های ئه و نه زمونه حالی بین که ئه و که سه پیایدا تیده په ری، سه ره رای ئه و هه موو شتانه ش... کاره کته ره کانی ناو رۆمانه کان به ته نیا ئه وه نییه که که سانی راسته قینه بن که خوازراوی ناو ژیانى واقبعین، له وی گویزرابنه وه سه ر کاغه ز، به لکو ئه و کاره کته رانه که سانیکن که له ده ره وه را ده بیندرین. ئه وان مه زنترن له وه ی که له ژیاندا هه ن، «راسترن له وه ی که له واقبعدا هه ن» وه ک «هاردی» و توویه تی، ئه وان له دید و به رۆحی نووسه ره وه ده بیندرین، که له گه لیدا خوینه ر هوشیاره به و به شداری بوونه و بگره له گه ل نووسه ردا ده که ونه دادگایی کردنی کاره کته ره کان. که واته نووسه ر له ده ره وه ی پالنه وانه کانیدا نازی، به لکو ژیانیان، که سایه تیان راسته وخۆ له نووسه ره وه قه رز ده که ن. «گۆستاف فلویتر» ی رۆمان نووس ده مییکه رایگه یان دووه - «مه دام بۆقاری منم».

خوینه ری رۆمان له گه ل کاره کته ره کان به شداره، له گه ل رووداوه کان تیکه له، ده چیته ناو تان و پۆ و بنج و بناوانی رۆمانه که ش. خوینه ر شان به شانی نووسه ر ده روا به ریوه، نووسه ریش وا دهکا خوینه رانی خۆی له ته ک کاره کته ره کان و رووداوه کان تیوه بگلینی، چ بۆ هه نوکه و چ بۆ رابردوو. رۆمانه کان و کاره کته ره کان له ناوه وه ی میژوودا هه ن، هه روه ها له ده ره وه ش هه ر هه ن: وه کو کۆمه لیک سه رچاوه ی با به تبه انه که مه یل و هه ولی ئاسایی ئیمه یه بۆ تیگه یشتن و هه لسه نگاندن و کۆنترۆل کردنی ئه زمونه کاتمان.

«فیلدنگ» ی رۆمان نووس و توویه تی: - «پاریزه ره که ی من هه ر ئه وه نییه که زیندوو، به لکو له و چوار هه زار ساله شدا هه روا بووه». کاره کته ره کانی نیو رۆمانه کان جوړیک له و که سانه ی تی ده که وی که ده کری بۆ هه میسه خولق و ئه تواریکی جیگیریان هه بی، هه روه ها ده کری له و تا یبانه بن که له حاله تیکه وه بگۆرین به حاله تیکی تر، واتا له سه ره هه مان ره وشت و خوو نامینه وه، هه روه ها ئه زمونی جیاواز له بار و زرووفی کۆمه لایه تی وادا که له گۆراندای بئ. ئه وان تاکه کان به گروپه کان ده به ستنه وه بی ئه وه ی داوایان

لی بکری قوریانی به (فهردانبه تی - تاکرهوی) خوځیان بدنه. نه وان دهبه نامرازکی سهره کی بو تیبهراندن و په پینه وه له بازنه و سنووری نه زمونی تاکه که سه کان، پاشان زانینی نه و حه قیقه ته ی که بوونه مرؤف چ و اتایه ک ده گه یه نی.

په خنه گران له هه موو قوناغه کاندایه گله یی و گازانده یان له و کاره کتهر و کرداران هه بووه که رومانووسه ریالیستییه کان ئیشیان له سهر کردوون، و اتا پاله وان هه کان و رووداوه کان زاده ی نه و واقیعه بوون که نووسه تیا پیدا ژباوه. به لام خو رومان فیلی له واقیعه نه کردووه. رومانیش هه روه ک ژبان پر له که سانی سهیر و سه مه ره و له ری لادر، له لات و له وار و که سانی په رپووت و په راگه نده، له که سانی کتوی و درنده ناسا، له تاوانکاران و خه لکی لاکه و ته و گو شه گیر و ره شوکی، نه و ساختمانه خه یالیه ش که له نه ده بی روماندا بونیات دهنری بی قهرز کردن له ژبان ناگاته که مالی ناده مییه تی خو ی، ناگاته رؤح په روه ری، ناگاته دؤخیک که له سروشتی ناده مییه تی زور که سدا به رجه سته بووه.

له بهر نه وه ی هه مووان نه و روانینه یان له لاله بووه سه باره ت به بایه خ و گرنگی رومان، جا گهر ناگیان له خوځیان بی یان نا، به تاییه تی په خنه گران و خه مخورانی داهاتووی رومان، هه له بهر نه وه شه که به ناشکرا دیاره خه لکیکی یه کجار زور په رؤشی نه و دن بزانه هه نوو که ی رومان به چی گه یشستووه و له داهاتوودا به کوئ ده گات. نه مه یان نیشانه یه کی چاکه، به لام له میژووی روماندا هیچ شتیک نییه و امان لی بکات ره شبین بین، به تاییه تی ناینده ی رومان، تا نه و کاته ی که سه ربه سستی و شکومه ندی و لی پرسراویتی تاکه که س یه که خه می سهره کی کومه لگا بی، هیچ ترسیک بو داهاتووی رومان له پیشتدا نییه. مادامه کی نووسه ران خوځیان بروایان وایه که هیزی نه وه یان تیا یه خو لقی نه ری (به ها کان) بن؛ پیوست ناکات له ناینده ی رومان بترسین. به لکو پیچه وان ه ی نه وه راستره. زور ه و نیشانه هه ن که مرؤف گریمان له سهر نه وه بکات

رومانووسانی نه وه ی تازه که پتر هه ست به رؤحی سهرده می خوځیان ده که ن، به خو شیبیه وه ناگاداری نه وه ن که هونه ری رومان توانای کردنه وه ی ده یه ها ده روازه و نه گه ری هه یه، له داهاتووشدا ده توانن ده یه ها ریگه و شیبوه ی تازه بدؤزنه وه تا وه کو پیشانی ئیمه ی بدنه: بوون به مرؤف چی ده گه یه نی؛ له ژیر سایه ی نه مریدا. بیرمان نه چی که رومان جوړه مه عریفه تیکمان پی ده به خشکی که له وان ه یه به نه نها رومان به و تیری و پرییه بتوانی بیبه خشکی.

سهرچاوه:

HIGHLIGHTS of Modern Literature
Edited by: Francis Brown A mentor book
First Printing, 1954
Pages (57-61)

تۆۋ... شاعر

نووسىنى: ميكائيل ئۆرپ

شاعىرى بلىمەت، بەرلەۋەدى سەر بەر پىياز و قوتابخانە بەكى ديارىكراۋ
بى دەنگىكى ئادەمىزادانەى رەسەن و پىرۆزە...

گرنگ نىيە سەر بەر چ مىللەت و ولاتىكە... گرنگ ئەۋەدە رۆلەيەكى
پاستەقىنەى سەر ئەم زەمىنەيە... ھەر لەم پروانگەۋە دەكرى بلىتى شاعىر
خەلكى ھەموو ولاتىكە... لە ھەر شوتىنى عاشقانى شاعىرەكەى زۆر بن
كورى ئەۋ ھەر تىمەيە.

كە مەسەلەش ھاتە سەر شاعر گرنگ نىيە تۆلە باكورەۋە ھاتوۋى يان
باشوور... لە رۆژھەلاتەۋە يان رۆژئاۋا... چونكە شاعر زمانىكى جىھانىيە...
ھەر بۆ نمونە: شەر و ئاشتى، مەرگ و ژيان، مەرۆف و يەزدان... ھتد... ئەۋ
باپەتانەن كە ھەموو شاعىرانى دونيا لىتوۋى دوۋان... قەت مەللى ئەم شاعىرە
ئىنگلىزىيە، ئەمەشيان رووسىيە... ئەۋىترىان ھىندىيە... پىش وەختى بزانه
شاعىرە يا نا...!

ھەلبەتە دواى خوتىندەۋەى ھەر شاعىرىك دەشتى سەر بلەقىنى و بلىتى -
«ئاه... منىش ئەۋ ھەستەم ھەيە...!» يان دەللى - «من قەت بىرم لە شتى
ۋا نەكردۆتەۋە...» يان «نە... من لە گەلىيا نىم...!» ھەموۋى شىۋاۋە...
چونكە گەللى سەيرە بۆ ھەموو دەم لەگەل شاعىرەكاندا يەك بگرىتەۋە...
دەبى ھەندى جار ھەمان ئەۋ ھەست و سۆزەت نەبى... چونكە شاعىرەكان
لە نىتوان خوشياندا بۆ ھەمىشە ھەمان ھەۋا و ھەۋەسىان نىيە... زۆر جار بىش
بە تەۋاۋى لىكدى جوى دەبنەۋە... مەرچ نىيە ئەۋەدىان كارتىكى خەراپ بى،
بە مەرچىك، ئەۋەى شاعىر دەللى بى لەزەت و بى مانا نەبى.

شاعىران پتر لە خەلكى ئاسايى، قوۋلتىر، ھەست بە دەۋرۋەرى خۇبان
دەكەن، ھەر بۆيەشە خۇبان سەغلەت دەكەن و ھەۋل دەدەن بە شىۋەيەك

ھەست و نەستى خۇبان دەربىرن كە ھەموو كەسىك بۆى ھەبى بەشداريان
بكا. ۋەك ئاشكرايە كە شاعىرى ئايىن پەرۋەر، بەتايىبەتى، پەرۋەشە بگا
بەۋ نىيازە. بە ھەمان شىۋەش ئەۋ شاعىرانەى دەربارەى جەنگ دەنووسن...
ئەۋانەى كە خۇبان لەۋ شەرانەدا بەشدار بوۋىنە ھەز دەكەن خەلكى لەۋ
مەرگەساتە ئاگادار كەنەۋە.

ھەر بۆ نمونە: شاعىرىكى ئىنگلىزى ۋەك «ولفرىد ئوون» كە بەشدارى
جەنگى جىھانى يەكەمى كرد و تيا كوژرا، لەۋ كاتەدا تەمەنى گەشىتبوۋە
بىست و پىنج سال... ئا بەۋ عومرە كەمەى خۇى توانى شاعر لەسەر تالاۋى
جەنگ بنووسى... ھەلبەتە ئەۋ شاعىرانە تا ئىستاش پىر دەكەن و بۆنى ئەۋ
خوتىنە پىزاۋەى لى دى. دونيا گەر شەر بى يا ئاشتى شاعىر راستىيەك
سەبارەت بە خودى خۇى بەۋ خەلكە رادەگەيەنى. كاتى لەم جىھانە تازەى
ئىمەدا شاعىر مەرۆف دەبىنى كە ھەموو مېشك و خەيالى لاي
بەرژەۋەندىيەكانى خۇبەتى، سەرقالى پارە پەيدا كىردنە، ئوقمىل و رادىۋ
دەكرى... ئا لەم كاتەدا شاعىر بە ئەركى خۇى دەزانى كە ئەۋ كەسە ملھورانە
ئاگادار كاتەۋە بەۋەى كە ژيان مانايەكى قوۋل و پىرۆزى تىيايە. لەگەل
ئەۋەشدا كى گوى لە شاعىر دەگرى... گەر ۋا نەكا ئەۋ خەلكە پى بكنەنى -
يان... ۋەك ھەندى شاعىرى تر كە ھەمىشە ۋا لەۋ خەلكە دەگەيەنى كە
دونيا شامى شەرىفە...؟ بۆ شتە جەرگىرەكان كەم كەس گوى دەگرى...
چونكە زۆرىەى خەلكى ھەز دەكەن گوى لە شتى خوش بگرن. ئىمە رىقان
لە راستى دەبىتەۋە. بگرە ھەندىكمان دەللىن ئىمە لەۋ راستىيە تى
ناگەين...!

جا ئەگەر جەنابت لە راستى تى بگەى يا تى نەگەى ئەۋە لەسەر ئەۋە
ۋەستاۋە تۆچ جۆرە ئادەمىزادىكى. شاعىرىكى گەۋرەى ئىنگلىزى
ۋتوۋبەتى - «شاعىر ئەۋ مەرۆفەيە كە بۆ مەرۆفەكانى تر دەدوۋى.» ئەۋە ۋا...
بەلام گەر پىوستى كرد گوى لى بگرىن دەبى ئىمە خاۋەن ھەست و نەست
ۋ بىروباۋەرى پتەۋ بىن... دەبى تۆزى سەير و ئاسايى بىن. ئەمەش ماناي

ئەو نىيە ھەر كەسىپكە خوتىندەوار بىخ تەواو - زۆرىيە ئۇ كەسانەى دەرويشى شىكسپىر بوون نەيان دەتوانى ھىچ بوخوتنەو... زۆر كەمىيان پىياوى عىلم و ماریفەت بوون... كەچى يەككە بوو لە شاعىرە ھەرە ناودارەكانى سەردەمى خۆى. ئەو ەيان بو...؟ دىيارە... چونكە ئەو ھەمىشە وای لەو خەلكە دەكرد بە جوانى بىر بكنەنەو - بە قوولئىش ھەست بە دەرووبەرى خۆيان بكنەن: ھەندى جار جەماوەرەكەى ئەو ەندە خۆشحال دەبوون ھەلدەستانە سەر پاشووان، ھەندى جار بىش نا... بەلكو ئەوپەرى نارەزايى خۆيان دەردەپرى... كە بىزار دەبوون زۆلانە گوئىزان لە يەكدى دەخشان يا ئەو تا تەماتەى رزىويان دەگر تە ئەكتەرەكان. وەك «مرۆيەك كە بو مرۆيان بدوى» ھەموو شاعىرىك لەوانە يە دووچارى ھەمان ئەو گرفتەى شىكسپىر بىخ. مەرجىش نىيە جەماوەر بو ھەمىشە لەسەر ھەق بى... ھەر ھەھا سەبارەت بە شاعىرىش: گرنگ ئەو يە لە ھەردوو حال تەكەدا خەلكەكە پوانىتىكى راستىيان بىخ. ئەركى تۆ لە جەماوەرەكەى شىكسپىر گەورەترە: چونكە تۆ رۆشنىرىكى ئەم سەردەمەى - تۆ دەبىخ و رىيا بىت و چاك بىر بكنەتەو بەرلەو ەى تەماتەى رزىو بگرىتە خەلكى. بەلام كەسش لارى لەو نىيە كە ھەقى خۆتە.

لەوانە يە پىرسىت بو... ئەگەر شاعىر بىھوى خەلكى ھەموو تىبى بگەن... بو بە زمانىكى وا نانوسى كە ئەو خەلكە ئاسايىيەش لىيى حالى بن... راستەوخو بە زمانى پەخشان...؟

و ەلامى يەكەم: چونكە پەيامى شاعىر پەيامىكى ئاسايى نىيە. ھەر ھەك چۆن ئىنجىل، قورئان... يان كىتیبى «گىتا» ى ھىندىيەكان ئاسايى نىن: ئەم كىتیبە ئايىنىيەنەش شىو شىعەر، زمان و شىوازى دەربىنيان ئاسايىن... چونكە دەبى ھەردوو جەمسەرەكە بە يەكەو ە گرى بەدن... لەلا يەكەو ە دەبى لە ئاستى ئەو ناو ەرۆكە مەزەدا بىخ كە بانگەشەى بو دەكا و لەلا يەكى دىكەو ە دەبى خەلكە رەمەكەيەكە بەلاى خۆيدا بە كىش كا. دوو مەيان: مادامەكى شاعىر مەبەستىيەتى ئەو ناو ەرۆكەت بىر نەچىتەو ە ھەمىشە لە گوئىدا

بىزنگىتەو ە بۆيە ئىقاعىكى وا خۆش بەكار دىنى كە لە قسە و باس و خواسى رۆژانەدا بەكار نايەت. ھەتا گۆرانىيىتە مېللىيەكانىش كە سەروا و كىشى سادە و ساكار بەكار دىن ھەر ئەو ەيان مەبەستە كە خەلكى بو ھەمىشە بىريان نەچىتەو ە. شىعەرىش جوئىكە لە گۆرانى و شاعىرىش گۆرانىيىتە.

لە راستىدا شاعىرانى سەردەمىكى زوو گۆرانىيىتە بوون. ئەوسا ھىچ شىعەرىك نەدەنووسرايەو ە، بەلام ئەو ە بوو ئىقاعەكەى - واتا ئىقاعى گۆرانىيەكان - ئەو ەندە رىك و جوان بوون خەلكى لەبەر خۆبانەو ە دىيان و تەو ە... ئەم لە دەمى ئەوى تر... بۆيە بە درىژايى چەندەھا سەدە مانەو ە و نەفەوتان تا ئەو ەلەى كە تۆمار كران... ئەو بىش لە دواى سەدەھا سال كە بەسەر دانانىندا تىپەرى. گەر سىحرى ئەو ئىقاعە نەبووايە لەبەر نەدەكران و بو ھەتا ھەتايە ون دەبوون و بىر دەچوونەو ە. وىپراى ئەو ەش شاعىر لايەنەكانى ترى جوانكارى فەرامۆش نەدەكرد ھەر لە وىنەى شىعەرى تا دەگاتە خوازە و لىك چوون... ھتد... ئەو ەش تەنھا بو ئەو يە كە سەرنجى خۆتەنەر يا گوئىگر پىتر بەلاى خۆى رابكىشى... چونكە ئەمە وا دەگە يەنى كە ئەم چەشنە دەرپىنە ئاسايى و مایەى سەرسام بوونە.

لايەنىكى تر لە شىعەر كە خەلكى سەغلەت كر دوو ە زمانەكە يەتى. ئەوان وای بو دەچن كە لە زمانى پەخشان زۆر جىا بىخ و ھەر بۆيەشە قورسە بو تىگەيشتن. راستە كە جىاوازن... بەلام زمانى شىعەر و پەخشان لە بنەرەتەو ە لىكدى جوئى نابنەو ە، بەلكو لە شىو ە و چۆنىيەتى بەكارھىتەنى وشەكاندا جىان... واتا لە دارىشتندا. وەك وتم: شاعىر بە شىو ە يەكى ئاسايى وشەكانى رىك دەخا (ئەو بىش بە مەبەستى رەوانىيىتى و جوانكارى وىنەى شىعەرى و خوازە و لىكچوون... ھتد) بەكار دىنى... جگە لە زەرورەتى سەروا و كىش. لەپال ئەو ەشدا فەرھەنگىكى گەورەترى زمان دەھىنىتە كايەو ە: ئەگەر بە تەنھا خۆى بە فەرھەنگىكى چكۆلانەى وشە ئاسايىيەكان بىستىتەو ە ئەو ە بىخ ئەو ەى ئاگای لە خۆى بىخ لە تواناى خۆى

که ده کاتهوه و ناتوانی له مانا ږهنگا و ږهنگه کانی نه و زمانه تی بگا... بوی ناکړی مه له له قوولایی نه و دریا پر له مرواریه بکا که ناوی زمانه. له بری نه و بوی هیه بگه ریتته و سهر سهرچاوه و سامانی به به های زمانه که ی خوی... نه و ساش که نیمه شیعره که ی ده خوینینه و زمان و سامانی زمانه و انیمان ده و له مه ندر تر ده بی. هه لبه ته زمانیش له گوران دایه... وهک هه ر بوونه و هر یک نه شونوما ده کا... پی به پی له گه ل سهردهم و چا خه کاند ا.

زمانی شاعیریکي وهک [چوسه ر] (۱۳۳۹-۱۴۰۰) هه مان نه و زمانه نییه که شکسپیر به کاری هیناوه، هه روه ها زمانی نه همیشه هه مان نه و زمانه نییه که شاعیره کانی نیمرۆ پیی دهنوسن. دواي هه زار سالی تریش قوتابییی که شاعر ده بی نه و جیا وازییه له نیوان زمانی خوی و نه و زمانه شیعرییه ی نیمرۆ نیمه پیی دهنوسین بدو زیتته وه... نه گینا ناتوانی وهک نیمه نیمرۆ پیی ده گه یین نه و دواي هه زار سالی تر پیی بگا. هه ر خویند ریکي شاعریش تا له زمانی نه و سهردهمه نه گا که شیعره که ی پی نووسراوه... ناتوانی هیچ تام و له زه تیکي لی وهر بگری... چهن د قوولتر له سیحری زمان تی بگه ی... نه وهنده ئاسانتر له و شیعره ده گه ی.

گوئی له و گفتوگو به ی نیوان شاعیریکي ئینگلیزی وهک «رؤبرت گره یقس» و هاوړتیه کی بگره:-

«- باشه تو چو شیعری خه راپ له شیعری چاک جیا ده که یته وه...؟»

- باشه نه ی زه لامیک چو ن ده توانی ماسییه کی خه راپ له ماسییه کی تازه جیا بکاته وه؟ هه لبه ته به بو ن... ده توانی لووت لیی به ریتته پی شه وه...!

- وایه... به ر اهینان و وردیونه وه ی به رده و ام ده توانی بل پیی نه مه یان شیوه یه کی نار پیکی هیه و نه و شیان تو کمه و بی عه ییه. به لام چو ن شتی راسته قینه له شتیکی ده ستر کرد جیا ده که یته وه...؟

- ئاسانه... ماسییه کی زیندو و بونی خوی هیه... ماسییه کی ده ستر کرد که له لاستیک دروست کرابی هیچ جوړه بو نیکی نییه... هه رگیز.»

«رؤبرت گریش» سوعبه ت ناکا و حه زیشی له نوکته گپړانه وه نییه. تو که له شیعریک ده کولیته وه هه موو زانیاری و رو شنییری خو ت ده خه یته کار - یان به و اتایه کی تر ده بی بیخه یته کار. تو نه گه ر به نه مه که وه نه و هت کرد، راستگو یانه، هه ر به سه ليقه ده توانیت شیعری چاک و راسته قینه بناسیته وه: هه سستی پی ده که ی. هه ندی جاریش... هه رچه نده هه ول بده ی راست دهر ناچی: له وانه یه باب ته که به دنیها دانه بی، درۆ، ده ستر کرد، رپاکار و دوور له حه قیقته تی ژیان. به لام هه همیشه نه و هت له بییر بی... تو ته نها نه و کات بو ت هه یه بل پی خه راپه که پیی گه یشتی: خو نه گه ر نه تتوانی پیی بگه ی... نه و هه گونا هه گونا هی خو ته. دیسانه وه... له وانه یه که یفت به شیعریک نه یه ت - له به ر نه وه ی که له گه ل بو چوون و پروانی شاعیره که یه کدی نه گرنه وه یان شیوه ی داری شته که ت به دل نه بی - به لام نه و ته نها هو یه ک نابی که وات لی بکا به شیعریکی خه راپی دابنیی. باشه تو خو ت له نیو خه لکید ا دادوهریکي سهر راستی؟ نه گه ر و ابیت دیاره که دادوهریکي چاکي شاعریشیت... چونکه له ریگه ی شیعره وه که سایه تی نه و شاعیره ت بو به دیار ده که وی. به لام سه باره ت به خه لکیش با حوکمت راست و دروست و زیره کانه و له سه رخو بی. شاعیره هه ره چاکه کانییش له وه پتر داوا ناکه ن...!

سهرچاوه:

Modern Poems

Edited by Michael Thorpe

بریتانیا ۱۹۸۳ لاپه ره ۱۱۰-۱۱۳

ئەرکی رۆماننوس

نووسینی: جۆیس کاری

جاریکیان و تراوه که خویتهر ده توانی سەفەر بەناو رۆمانەکانی «ثرۆلۆپ» دا بکات و شەفقە کەشی هەر لەسەر سەر بێ، بەواتا ئەو جیهانە ی ئەو لەنیو رۆمانەکانیدا دەبخولقیینی زۆر واقعی و زیندوو، ئەو دیان راستە، ثرۆلۆپ لە «چارلز دیکنز» واقعیتره. خۆشی هەر وای بۆ دەچوو، ئەو وای کرد ژمارەیهکی زۆر لە خویتهران ی بێ گوناو دەستخەرۆ بن، دەستخەرۆی ئەو وای و بزانی که کاری نووسەر قۆپیه کردنه، یان بە واتایهکی دیکه کۆپی کردنه وای ژیان بە هه موو شته هیچ و بێ ماناکانی که تیاپهتی، دپاره گەر واش کرا ناگهینه هیچ مەبەست و شوێنیک.

«ثرۆلۆپ» ی رۆماننوس هه موو ئەو شتانهی له ژباندای بینی که ئیمهش دەبیین، شتیکی یه کجار زۆر که هیچ مانایهکیان نییه، دلرەقییهکی بێ که لک، شه رانگیزییهکی زۆر دەبەنگانه، چاره نووسی کۆترانه، دپهها کاره کتەر و کهسانی وا گیل که به ریکهوت چاکه دهکهن، ئەو پیاوچاکانهی که نیازیان پاکه و کهچی بەردهوام هه لئه گه وره دهکهن، ئەو وای که «ثرۆلۆپ» دهیکرد؛ هەر نووسه ریکی دیکهش بێ بهم ئاراسته یه کار بکات، وهکو ئەمی پێ دهکری... کردووشیانه. هه تا ئەو نووسه رانهی که کهم ئەزموونن و بۆ پاره پهیدا کردن دهنوسن. ئەم رۆماننوسه هونه ریکی وای خولقاند که تیاپیدا بتوانی یه ک شتیه ئەزموون بخته بهرچاوان.

له راستیدا ئەم دهیوت - «ئەو دیمه و شتیهی شته کانه ئەو وهختهی که وتونه ته ژیر رووکه شتیکی پر له ههرا و تیکچرژان، ئەو تان ئەو هیزانهی پال به خه لکه وه دهنین که بجوولین و رەفتاری جیا بنوین.» هەر چیرۆکیکی ئەو نووسه ره، هه رچه نده ئالۆز بووبی، بۆ ئەو بووه که له خزمه تی ئیمه یه کدا، ناوه رۆک یان بیرۆکه یه کدا بێ، گه شه به مه غزایه ک

بدا و پیشانی ئیمه ی بدات. ئەرکی سەرەکی «ثرۆلۆپ» هەر هه مان ئەرکی «چارلز دیکنز» بووه، هەر ئەو به که ئەم شتیاویکی جیای به کاره یناوه.

هەر چۆن ئەرکی فەیلەسووف ئەو به که مانایه ک بۆ ژیان بدۆزیته وه و له عه قلی مرۆقی نزیک بخته وه، وه ک یه که یه کی عه قلاتی بیه خاته بهر زهینی ئیمه، هەر به هه مان کلۆچ رۆماننوس ده یه وئ ئەو مانایه بدۆزیته وه و له هه ست و نهستی ئیمه نزیک بخته وه. ئەو هه مانای وایه که ده بی ئیمه گو شه نیگایه کی چه سپیومان هه بی، چونکه به ته نها له و گو شه نیگایه وه، ئەو ئەزموونه، وه ک لاندزکه یییک... ریک و روون ده خرته بهرچاوان.

له وانه یه جیی مه ترسی بێ گەر بلێین ده بی کتیبیک یان رۆمانیک ئەخلاق ی تیا بێ، به لام ده کری له بری ئەو داوا بکه ین که ده بی هەر کتیبه و هه لگری مانایه ک بێ. که واته رۆمانی «تریسترام شاندی» چی ده گه یه نی؟ ئایا وه کو رووداویک بیه خویته نه وه، وه ک یه که مین بیستنی «پیتروشکا» ی - سترافنسکی - که وه کو یادگاریک له لامان جی ده میتی، وه ک ئەزموونیک تاک و ته نها، وه ک دیده نییه ک و به یه ک گه یشتنیک که که سیک سه باره ت به و دیده نییه ده لئ - «ئەو دیان بۆ من مانایه کی زۆری هه بوو.» ئیمه ناتوانین ئەو کاربگه ربیه به وشه دهر بربین، به لام ده شرانین که شتیکه هه بووه و به رده و امیشه .

ئەو وای جیی ره خنه یه ئەو به که هه تا ئەو کتیبانه ی ئەخلاقیک «مۆرال» یک راده گه یه نن نابی به یاسا و بۆ ئەو وای سه نگی هه بی، رۆمانی وای هه یه پر له ئەخلاقیه ت، به لام هونه ری دۆراندوو. ئەو ره خنه گرانه ی که هه لله له رۆمانی «نانا» ی ئەمیل زۆلا ده دۆز نه وه، چونکه به ئەخلاق بارکراوه، ئەخلاق ی مالپه رستی و خاکپه رستی، که تیاپیدا «زۆلا» چه ندین ئامرازی ناکاملی به کاره یناوه تا به و مه به سته بگات، گرنگ ئەو به که ره خنه که ئاراسته ی ئەخلاق ی ته قلیدی بکری. گەر (زۆلا) ده یه وئ به رز بفری و وانه یه کی ئەخلاق ی بلیته وه، ده بی حیساب بۆ ئەو جیهانه بکات که دا یده م زرتی، به لام ئەو وه خته ی سه رنجی خویته رانی خوی راده کیشی،

ناكرى فېلىيان لى بكا و شتى پوچيان بخاته بهردهست.

كاتى له كۆتايى رۆمانهكەى (زۆلا) دا «نانا» دهرى، لاي (زۆلا)، لهوه دهچى، رووداويكى هاكهزايى بى، بهلام من واى دهبنم كه ئوهيان رووداويكى جهرگبره، باشه لهوهخته دا بوو كه خهلكى رهشوكى له فهره نسا له سهر جاده كان، له ژير سايهى ئيمپراتورييه تى دووهدا بوو، كه له هاوار و شاتشات و هوتاف كيشان نه ده كه وتن، بهلام ئوهيان قه ناعهت به ئيمه ناكات كهوا بزائين (زۆلا) دهپهوى بلتى ئهوه ته له زگه و دهردهى ئيمپراتورييه تى تايدا ده ژى هاوشانه له گه مەرگى سۆزانيهك لهوه رۆمانه دا. و اتا دهپهوى بلتى مەرگى سۆزانيهكسانه به دهرده كوشنده كانى ناو مهمله كهت، ئه گهر و ابى، ئه وهيان روانينيكي ساده يه، ئه مانايهكى پووجه، بهلكو عه قلىك وا بپرده كاته وه كه له سهر سياسه ته كانى حيزبايه تى بله وه پرى.

راسته كه (زۆلا) قهت كابرايهكى ههلهپه رست و دوو پوو نه بووه، له سهر مهسه لهى (دريفوس) شه پىكى به رىا كرد؛ شه پىك له پيناو دادپه روه رى، بهلكو لهوه پينا وه دا ژيانى خوښى خسته مه ترسييه وه. بهلام ناكري بلتين نووسه رىكى قوول و بپرتيژ بووه، راسته كه ئهوه جيها نيكي پر و دهوله مه ندى هه بوو كه جمهى ده هات له كاره كته رى جياواز، وه لى زۆر بهى ساده و رووكه ش بوون. (زۆلا) به هه موو په هه نده گه وه ره كانى ئه خلاق و ميژوو نابينا بوو. ده يتوانى زه خميىك به وه هه ست و روانينه كو نانه بيه خشى، بهلام هيج بپير و بوچوونيكي تازهى نه هيتايه پيشه وه، يان به لايه نى كه م ئه وه شته مه زنه نه بووه، مه به ست له مه زن دهوله مه ندييه كه له مه و داو بوار و مه به ستى بپير و بوچوونه كان.

ههر به وه مانايه، نووسه رى دا هپنه ر، شاعيرى گه وه ره، ميژوونووسى مه زن، رۆمانووسى بليمه ت ئه وه كه سانه ن كه ئه زمون نيكي رىكو پىك و كو كرا وه يان هه يه، ئه زمون نيكي كه ئيقاع و هه ستىكى توكمه و يه كگر توت بى ده به خشى كه ده كرى گه وه ره ترين پانتايى له هه را و تىكچر ژانى ژيانى

له خو گرتيى. رۆمانى «شه ر و ناشتى» يه كهى «تۆلستوى» هه ولىكى رىك په خساوه كه مانايهك به عه قل بيه خشى، به هه مان شيوه ش مانايهك بو هه ست و سۆز بدۆزيتته وه، بو هه موو ئه و جيها نهى كه كر ده به كى مرؤفانهى تى ده كه وى، هه روه ها چاره نووسىكى نامرؤ يانه. له راستيدا «ئهميل زۆلا» له وه دا سه ر نه كه و توه، له بهر زۆر هو، هه نديكيان ته كنيكييه و هه نديكيان په هه نديكى واقيعى هه يه. بهلام «جه نك و ناشتى» يه كيكه له شاكاره ئه ده بپيه هه ره جوانه كان، دياره مرؤفه كانيش به هونه ر و له ناو هونه ردا ده ژين، گه ر هونه رىكى گه وه ريان به ره هم هيتا، مه زنا نه ده ژين، خو گه ر هونه رىكى هه رزانيان به ره هم هيتا بى، ئه وه خو يان به چكوله يى له ناو هونه ردا ژيان.

له گه ل ئه وه شدا، ئه و نووسه رانهى وه كو (زۆلا)، ده توانن زه خميىك و هپزيك به و بپير و روانينه زۆر ساده و رووكه شانه بيه خشن، مانايه كى هه تا گه ر ساده ش بى، ئه وان به م كار ه يان خپر و كه لكىك به بوون و ژيان ده به خشن. هۆبه كه شى ئه وه يه كه ژماره يه كى زۆر له خه لكى له ته مه نيكا دا كه هيشتا گه نجن و از له وه دپين كه په نكيكى ديكه بخه نه سه ر په نكه كانى ناو ژيان، مانايه كى تازه، بروا و روانينيكي نو. له ته مه نيكي ديارى كر اودا، تو بلتى له ته مه نى بيست و پينج سالىدا، وا حيساب بو خو يان ده كه ن كه بوارى خو فپير كردن و هه ولى و به خشين نه ماوه و ده وه ستن.

له وه ده چى ئاسايى بى، پاش تپه رين به و پرؤسه پر له تازار و بپزار كره ر، كه پى ده و ترى په روه رده و خو فپير كردن، كه زۆر كه س له قو ناعىكا لى ده وه ستى و كو تايى پى دىنى. هه ر به هه مان شيوه ش ته يار و ناماده دهن كه هه ر رووداويكى ژيان بخه نه ناو ئه و خانه يه كى جى ده بپته وه، بو هه ر شتيك ره چه ته و پينا سهى هه بى، بهلام هه ر كه سيك به و خانه به ندى و پۆلبه ندييه سه يرى رووداوه كانى ناو ژيان و ماناكانى بوون بكات، بى گومان ئه و كه سهى ره چه تهى ناماده و پينا سهى خپراى بو هه موو شته كان هه بى، چپتر خو ي سه غله ت ناكات كه له ژيان رابمىنى و

لیبی ورد بیتته وه، هه تا ئه و شتانه ش که بۆ خۆی لیبیان ورد ده بووه، به جوریک له تیرامان و بایه خه وه، به رله وهی بچیتته قوتابخانه، هه تا له م حاله ته شدا ئه رکی ئه م جگه له کار و کاردانه وه به کی ئاسایی هیچی دیکه نه بووه.

بۆ ئه و خه لکانه ی ده مینکه وازیان له وه هیناوه سه رنجی شت بدن و له ده ورو به ر و ئه زمونه ئاده مییه کان ورد بینه وه، ته نها رتگه یه کی نوێ بۆ تاقیکردنه وه ی ئه زمونی تازه، یان سه رله نوێ بینینی هه ر ئه زمونیکی ئاده می، یان هه ر زانیارییه کی تازه، هه رده بی له رتی ئه دهب و هونه ره وه بی. چونکه ئه وه یان به ته نها جوړه ئه زمونیکه که ئه وان ئاماده ن وه کو خۆی وه ری بگرن، ئه وسا ده توانن ده نیو قاوغی خۆیان بیته ده ری و له زه ت له وه بکه ن چۆن گوئیان له مۆسیقا بی، چیت له بینینی شانۆگه ربیه ک بکه ن، چۆن بتوانن کتیبیک بخویننه وه، چونکه ئه مه یان شیوازیکی قه بوول کراوه بۆ چیت وه رگرتن له و شتانه. به لām ئه وه ش راسته که هه ندی جار ئه و که سه به روانین و بۆ چوونیکی پیشینه وه دیته به رده م کاره ئه دهبی و هونه ربیه کان، هه ر ئه وه ش وا ده کات نه توانی به جوانی ئه و شانۆگه ربیه بیننی، یان له ماناکانی ئه و کتیبه تی بگات که ده یخوینیتته وه، په نگه هه ستی هونه ری و جوانپه رستی وه کو میشکی ژهنگی هه له یان بی.

به لām خۆ به شیک له ئه رکی نووسه ر یان هونه رمه ند ئه وه یه که ئه و ژهنگه نه هیلت و ئه و شه خته به ندی ناو رۆحه بتوینیتته وه، یان با وا بلین که ئه و نووسه رانه ی له خه می خه لکیدان و به ته نها بۆ له زه تییکی زاتی خۆیان نانوسن. مه به ستیانه ئه و ژهنگه لابه رن و ئه و شه خته یه بتویننه وه، چونکه مه به ستیانه له گه ل هه ست و نه ست و رۆحی ئه و خه لکه بدوین.

هونه رمه ندانی شیوه کار، هه ر بۆ نمونه، بۆ ما وه ی سه ده ها سال که لکیان له «ئیمپریشنیزم» و اتا ئینتباعیه ت وه رگرت له و سکیجانیه ی که خولیا ی بوون، ته نها مه به ستیش له زه تی خۆیان و تۆمارکردنیک بوو، هه تا ئه و ساته وه خته ی «تیرنه ر» و «کۆنستابل» له ئینگلته ره و (مۆنیه) و

قوتابخانه که ی له فه ره نسا په یدا بوون، توانیان جوړه ته کنیکیک به کار بیتن که له و رتییه وه هه ست و نه ستی تازه و روانین و سه لبقه ی نوێی خۆیان له مه ر سروشت بخه نه به رچاوان که له رتی گه مه ی رووناکییه وه ده هاته به ره م.

هه لبه ته وایه، مادامه کی ئه وان له جیهانیک له دایک بوون که وا رها توه سروشت وه ک (لاندز که یپ) یکی کلاسیکی (دیمه نیکی سروشتی کلاسیکی) بیننی، زه حمه ته که سانیک هه بن له زه ت له و بابه ت و شت و حاله ته شاعیریا نه بکه ن، زۆر زه حمه ته ئه و شتانه بینن و له و حاله تانه بکه ن که به گه رانه وه یه کی فۆرمالی حیسابیان بۆ کراوه. ئه و کاته ئه و جوړه هونه رمه ندانه به وه تا وانبار ده کران که کۆمه لتی وینه کیشی نه زان بن و ته نها شتیک که بیکه ن تابلۆ پیس کردنه و شه ره پشیله یه ک که ناوی هونه ره، یان ئه وانه ی له و که سانه ده چن که ده رمانی ساخته به خه لکی بفرۆشن، ئه وه یان ته نها وه سفیک بوو بدریتته پالیان، ته نها خانه یه ک که له ویدا جیبیان بیتته وه، بۆ هونه ریک که ناوی «ئیمپریشنیزم» بی جیگایه کی له وه شیواتر له و وه خته دا نه بوو.

به لām دوا جار ئه م بزاقه هونه ربیه وه ک قوتابخانه یه کی هونه ری، توانی خۆ بسه لیتنی و له تیتگه یشتن و زه وقی خه لکی نزیک بییتته وه. له به رئه وه ی ته کنیکیکیی تا بلتی جوان و بالای هه بوو، داهینانیکیی بو ترانه، جگه له وه ش توانی سه رنجی ئه و عه قلانه رابکیشی که نوێخواز و سه ره بخۆن، سه ره رای کۆکردنه وه ی ده یه ها عاشق و بازرگان و سه ودا یانی زرنگی ئه و هونه ره، هه ر بۆیه توانیان ئه و شه خته به ندی زه وقه بشکینن و ئه زمونیکی نوێ و پر و ده و له مه ند بیه خشن، جگه له به خشین به هایه کی تازه و به رده وام، زه مینه ی هه لسه نگان دنیکی به پیز و جیهانیک که تیایدا هونه جیی ناسینه وه و ستایشیکیی بالا بی.

دیاره نووسه رانیش جار له دوا ی جار به هه مان ئه زموندا تپیه ریون. «ریچاردسن» ی رۆمانووس توانی له رتی وروژاندنی هه ست و سوژ و

ویژدان هه‌موو ئاوووپا به‌خۆبه‌وه سه‌رسام بکات، ئەم توانی جیهانیکی نوێ له سۆز و سینتیمیمنت بینیتته به‌ره‌هه‌م، «ژان ژاک رۆسۆ» جوامیرانه به‌سه‌ر جۆی پیتییه‌کانی ئەودا رۆژی، ئەویش له‌ پیتی نووسینی (ئیمیل) و (قه‌شه‌ی سافۆیارد). ئەم‌جاره‌یان ئەم شه‌خته‌به‌نده‌ی ئەوان شکاندیان شه‌خته‌به‌ندی کۆمه‌لگای دهره‌به‌گی بوو، کۆمه‌لگایه‌ک که له‌ بناغه‌وه هه‌لته‌کی - ئەویش له‌ پیتی ئەو فرمی‌سکانه‌وه که سۆز و عاتیفه‌ وای کرد بیاریین.

راسته‌ که (رۆسۆ) و (تۆلستۆی) کاربگه‌رییه‌کی راسته‌وخۆ و شوێرشیگه‌ریانه‌یان له‌سه‌ر می‌ژوو هه‌بوو، به‌لام من به‌ ته‌نها له‌به‌رئه‌وه نایانخوینمه‌وه، له‌سه‌ر ئەو ته‌نها دهره‌نجه‌مه‌ش به‌ نووسه‌ری گه‌وره‌یان نازانم. هه‌موو هونه‌ر و ئەده‌بیاتی باش می‌ژوو دروست ده‌که‌ن، به‌لام زۆربه‌یان ناراسته‌وخۆ و به‌ شتیه‌به‌کی په‌نه‌ان ده‌یکه‌ن.

«جین ئۆستن» رۆماننووسیکی گه‌وره‌ بوو، ئەم‌پۆکه‌ش خویننه‌رانی ئەو زۆرتن له‌ هه‌موو ئەو نووسه‌رانه‌ی له‌ سه‌رده‌می «ئۆستن» دا ده‌ژیان.

کاربگه‌ری «ئۆستن» به‌سه‌ر عه‌قله‌کانه‌وه فره‌مه‌زن بوو، به‌لام به‌وپه‌رپی زبهره‌کی و ناسکی و شه‌یتانی. له‌وه‌وه نایه‌ که ئەم شتیکی زۆر تازه‌ی داهینا بووبێت که که‌س له‌ پێش ئەودا نه‌یکردبێت، به‌لکه‌ له‌وه‌وه هاتبوو که به‌ قوولێ له‌ ژیان گه‌یشته‌بوو، توانی‌بوو که پارسه‌نگیک بۆ ئەو تیگه‌یشته‌نی خۆی دابنێت، پارسه‌نگیک له‌نیوان روانینی بۆ ژیان له‌ به‌رامبه‌ر ئەو هه‌یه‌ ته‌کنیکیه‌ی که له‌ ریتییه‌وه بتوانی ئەو بیروکه‌ و روانینه‌ی له‌سه‌ر ژیان بخاته‌ به‌رچاوان. جیهانی «جین ئۆستن» له‌ رووکه‌شدا سنوورداره‌، به‌لام له‌ ناوه‌رۆکدا قوولتر دیاره‌، هه‌رچه‌نده‌ پتر له‌ گه‌لیا بژۆی، ئەوه‌نده‌ زیاتر هه‌ست ده‌که‌ی له‌ ناوخۆیدا گونجابه‌ و هه‌ر هه‌موو به‌شه‌ جیاکانی رۆحیکی تۆکه‌م پێک دینێت، له‌وه‌دا له‌ (تۆلستۆی) و (رۆسۆ)ش له‌ پێشتره‌ و هه‌ردووکیان ده‌به‌زینێت. «جین ئۆستن» توانی شه‌خته‌به‌ندی وشکه‌ خه‌یالات بشکینێت، به‌لام نه‌ک له‌ پیتی هیشر و هه‌لمه‌تیکی توندوتیژدا، به‌لکه‌ له‌ پیتی نه‌رمه‌ لیدان و کوتانی سه‌ری

په‌نجه‌، لیدانی یه‌ک له‌دوای یه‌ک، نه‌رم و له‌سه‌رخۆ، به‌لام ناسک و له‌سه‌رخۆ.

ئه‌وه شتێزی «جین ئۆستن» بوو، رۆحی ته‌نزنامه‌زی که‌ کاری له‌ هه‌ست و نه‌ستی خویننه‌ران ده‌کرد، دیاره‌ ئەوه‌ش نامراتیکی بوو زۆر گونجابه‌ له‌ گه‌ل نیاز و مه‌به‌سته‌کانی نووسه‌ر. ئەو له‌وه‌ که‌سه‌نه‌ نه‌بوو که به‌ چاوبه‌سته‌کی فیل له‌ خویننه‌ر بکات، ئەو له‌ ئاهه‌نگیکدا نییه‌ تا به‌ هه‌را و زه‌نایه‌ک کاسمان بکات، یان له‌ سه‌فه‌ریکدا بین و له‌ ناوه‌راستی ریتیگه‌دا جیمان بیلێت، ئەو به‌ راده‌یه‌کی زۆر خاوه‌ن چیژ و جوانی و سه‌لیقه‌ بوو، ئەوه‌ی که «هینری جه‌یز» ناوی ده‌نی زه‌وق، له‌ رووی هه‌ستییکی ئەوتۆی تیا‌بوو که ده‌یتوانی به‌ ریتییه‌ی حساب بۆ لایه‌نه‌ ئەخلاقی و ئیستاتیکیه‌کان بکات، مه‌زنی ئەو وه‌ک رۆماننووسیک به‌ ته‌واوی له‌وه‌دا بوو که تیگه‌یشته‌نیکی روون و دروستی هه‌بوو بۆ کاره‌که‌ی خۆی، به‌وه‌ی که هه‌رشتیکی بکرده‌یه‌، تیروپ و ته‌واو، دایده‌مه‌زراند، و‌اشی ده‌کرد که هه‌ست به‌و کامل‌بوونه‌ش بکری. ئەرکی رۆمان ئەوه‌یه‌ که‌ و‌ا له‌ ئیمه‌ بکات له‌ جیهان رابمێنێت و تیی بگه‌ین، به‌ واتایه‌کی دیکه‌ جیهان له‌ خۆی رابمێنێت و له‌ خۆی تی بگات، نه‌ک به‌ ته‌نها وه‌ک بوونییکی عه‌قلانی، به‌لکه‌ وه‌ک ئەزمونی به‌هایه‌ک، وه‌ک هه‌ر شتیکی پیر و ته‌واو.

سه‌رچاوه‌:

Highlights of Modern Literature, edited by: Francis Brown

A mentor book, first printing: 1954

U.S.A

Pages: 53-56

له ستایشی پوون و پهوانیدا

نوسینی: ئیفور براون

له م سهردهمه دا قسه ی ئه دهب له سهر ئه وه نییه تو وه کو نووسهر مه به ست و نیازت چیه، ههر نووسهریک که زوری بو هات، ده توانیت بی باکانه شان هه لته کیتی و بلتی: ئه وه ی دهینوسم ئه وه یه، خوینه ریش بو خوئی سهر به سته چون نیاز و مه به سته کانم شی ده کاته وه. ده کروی نووسهر وه که ئه و ژنه سک پره ی لی بی که به سهرنج و تییبینیبه کانی خوئی ناوسه. ده کروی خوینه ر ئه و ما بی که له و زان و له دایکبوونه حالتی بی و یارمه تی نووسهره که ی بدات. گهر وه که نووسهر بنه وی ئاشکرا و پوون بدویی، پیوست ناکات به دوا ی په رجوو یان موعجیزه یه کدا بگه ری.

پرسته یه کی له و بابته له لایهن (تی. ئیس. ئیلیهت) وه و تراوه ئه و کاته ی که شانوگه ری (ناهنگی کوکتیل) ه که ی له (هارکووت) دا له قیستقالی (ئیدنبره) ی هونه ری (۱۹۴۹) دا پیشکه ش کرا. شانوگه ریبه که پاشتر له له ندهن و نیویورک به و په ری سهرکه و تنه وه خرایه سهرشانو دیاره نمایشه که ی نیویورک وه که بزائم تا راده یه که ده قیتی ئاسانی لی هاتبووه به ره م و کلک و گوئی کرابوو. به لام ئه وه یان شاعیریکی وه که (تی. ئیس. ئیلیهت) لال نه کرد له وه ی وه لامی ئه و خه لکه بداته وه که به وه تاوانباریان کرد که وه که نووسهر ته مومزاوییه، ئه م له وه لامی ئه وه دا وتی که نووسهر له ژیر هیچ مهرجیکدا ناووسی و ناچار نییه که زیاد له پیوست خوئی شی بکاته وه. ئه رکی نووسهر ههر ئه وه یه که بیروبوچوونه کانی، هه ست و نهستی، خه یال و ختوره کانی بخاته بهرچاوان: ئومیدیش ده کروی که بو ههر لیدوان و توژیینه وه و شیکردنه وه یه که، خه لکی ده بی بایی ئه ونده هوشیارین که یارمه تی خوئیان بدن له تیگه یشتنی ههر ده قیک.

من وای ده بینم که ئه م جوړه قسه کردنه دوو حالته درده خات ته مبه لی

یان قسه یه که له رووکاری سوژدارییه وه نزیکه. قسه یه که له سهر ئه وه ی ناخو نووسهر له سهر عهرشی خوئی دابه زئی یان نا ئه مه یان په یوه نندیداره به وه ی که نووسهر بزانی چون بیبر ده کاته وه، چی له میشکدا هه یه و چون چوینیش ده ری ده بری. دوا جاریش، ئیلیهت هه ولی ئه وه ی ده دا که کو مه لی گرفت و کیشه ی تاییهت به خوئی مرؤف و په یوه نندیبه کانی بخاته نیو دوتویی دراما کانی، ئه م هه ولی ده دا رۆلی هه کیمیکی ده رووناس بدا به ماموستایه کی ئه م وه که شاعیر و نووسهر به تنه ا نه ده هاته پای ئه و بیبر و بوچوونه که له قوولایی رۆحدا قولپی گریان وه ناگا بیخی، به لکو هه ولی ده دا باس له چاره نووس و خه لاس بکات، هه موو ئه و مه سه له گه وه پر پایه خانه ی که هه قی ئیمه یه به روونی بیزانین و تییبان بگه ین له م حالته دا بو ئیمه زور گرنگ بوو که بزانی راوبوچوونی ئه و له ئاست ئه و مه سه له مه زانده دا چونه. راسته که ئه و له نووسینی شانوگه ریبه شیعریدا ههر زمانی گفتوگوی به کاره یناوه، به لام دارشتنی ده مه ته قیبه که له نیوان چند کاره کتهریک به زمانی شیعر، گهر بیته و پوون و په وان نه بی، ههر ده کا هه لاتن له جوړه بهرپرسیارییه ئه و نووسهره و ده قه که ی ده بنه جیی مشتومر، خوشتان ده زانن که گیانله بهریکه زور عاشقه گفتوگو و ده مه ته قیبه. کارتیکی فره به خیر و قازانجی که سیک بتوانی له رتی نووسینی شیعریک، شانوگه ریبه که یان کتیبیک خوئی بکا به سه رباسی سه رمیز و خوانه کان، شه وچه ره ی هه مووان. بو ئه و که سانه ش که مامه حه مه بی ده که ن و ده یانه وی وای پیشان بدن که رۆشنییرن و له دنیا حالین؛ زور خوش ده بی چه نه بازی بکه ن و به تو بلین که ئه وان ده قاده ق ده زانن نیاز و ئامانجی نووسهره که چی بووه. توش چونکه نازانی مه سه له چیه، ناشته وی و خوت پیشان بده ی که ده زانی، بو به ناچار ده بیت وه که که سیک ساویلکه و گیل گوئی بگریته و سهر بله قیتی. له راستیدا میژووی ئه و که س و نووسه رانه ی ده یانه وی خوئیان زلتر پیشان بدن له وه ی که هه ن، ئه وانیه که له نیو ته مومرثا خوئیان ده شاننه وه و وای ده نوین که

گه وهه ریان پشتووه ئه وانهی خو ده به نه پیشه وه و ماستاو سارد ده که نه وه، ئه وانهی به درۆ لاسایی له خو یان گه وره تر و مه زنتر ده که نه وه، ئه وانهی خو له مه زنه نووسه ران ده به نه پیشه وه تا ناو په یدا بکه ن، ئه وانهی فیزیکی به تال به و که سانه ده فرۆشن که گوایه له خو یان بچوکترن، ئه وانهی خو یان لی ده گۆری که چی هیچ نین... بو ئه وانه و بو شتی له و بابه ته چه ندین کتیب به شی ناکات تا ئه و میژووه وه کو خو ی بنووسینه وه.

ئه و رۆژگاره ی شاعیریکی وه ک «رۆبرت براوننگ» رایگه یاند که به ته نها خو ی . وه ک نووسه ر، ده توانی له مانا شاراوه کانی هۆنراوه ی «سۆردیلۆ» تی بگات که دیاره هی خو ی بوو به لام هه ر خو ی به خوینه رانی وت که مه غزا و مانای قه سیده که ی خو ی له بیه چۆته وه، له و وه خته دا به م قسه یه ی بواریکی باش و ئه رکیک که نووسه ر مه رجه له ئه ستۆی خو ی بگری.

«سويفت» زبهره کانه له پیناسه یه کیدا بو «شيوان» ده لئ - «چه ند وشه یه کی گونجاو له شوینی گونجاو دا» بو ئه م پیناسه من ئه وه ی بو ده خه مه سه ر- «بیرورای گونجاو له نیو سه متیکی گونجاو دا». بو ئه وه یان هیچ مه حالیک له ئارادا نییه . گه وره ترین نووسه رانی په خشان، له لای من، له م سه رده مه دا؛ نووسه رانیکی وه ک «بیرنارد شو» و «سۆمه رست مۆم» ن. ئایا هیچ کامیکیان رسته یه کی نووسیوه که وابی خه لک تیی نه گا و ته مومژاوی بی؟

گه ر تو «ئه نتی - شو» بیت، ده توانیت «بیرنارد شو» به وه تا وانبار بکه یت که جگه له شتی پر و پو وچ هیچی نه وتووه، به لام بو یه ک چرکه سات دانامینی تا وه کو بگه یت به و حه قیقته ته ی که ئه و جو ره پر و پو وچییه کی مه به ست بووه. گه ر به دیکه ته وه و زۆر به روونی پروانینه ئه و شته ی که پیتی ده وتری ئه زموون و حیکمه ته کانی ژبان، تی ده گه ین که پوخته ی کاره کانی «سۆمه رست مۆم»، له وانه ش - ده بل رۆژ - کاریکه که تا ئه مرۆکه تیه پهر نه کراوه. دووباره ده یلیجه وه که تو وه ک خوینه ر، هیچ مه رج نییه، له گه ل

بریار و بۆچونه کانی ئه و دا یه کدی بگره وه، یان له گه ل ئه و به هایانه ی که ئه م بر وای پیمان بووه، به لام زۆر به وردی له وه تی ده گه ی که ئه م وه ک قسه ی له سه ر کام حوکم و بیه ر و بۆچوونیک کردووه، به واتا جیهانیینی روون و ئاشکرای هه بووه.

با ئیستا نمونه یه ک له نووسینی نووسه ریکی لیل بینینه وه که به رای من هیچ پاساوێک بو ئه م جو ره نووسینه نییه که رۆماننووسیکی وه ک «مسته ر هینری گرین»، له مرۆکه دا، پیتوانه ی خوینده واری سه رده سه ته و رۆشنییرانی په یه ک حیسابیکی بو ده کری، رهنکه له به رئه وه بی که زۆر به فیزه وه ریزمان و سینتاکس و خالبه ندی رته ده کاته وه و سووک سه یری ئه م مه سه له یه ده کات. ئه وه تا، لیته دا نمونه یه ک له رسته یه کی دریتی ئه و دا ده خه ینه به رچاوتان که له لاپه ره ی یه که می چیرۆکیکی خویدا هه یه ئه و چیرۆکه ی زۆر ستایشی کراوه، بی فیزانه، ناوی لی ناوه - «هیچ»:

ئه و سا ته ر و تووشی بو، ناخۆژنه ئه وه ی بیه ر که وتبووه که پیاوکه ده یوت و ده یوته وه، که واته پیچه وانه ی ئه مه ی وت، کابرا رووه لای پرشنگی به تبینی په نجه ره که رووی وه رگیترا، ته و او تاریک داده هات به فرمیسیکی غه مه ینی سه ر شووشه ی په نجه ره و شه قامه کانی زیرابه کان هه رکه له نزیک ناگری ژنه که دانیشتبوو چونکه «جین» هزی له زه رده په یری تاریکی ئیواره بو، گلۆیه کان داناگیرسیینی تا وه کو وای لی دئ به ربیتی خو ی نه بیینی که ده جوولنی، که چی له ده ره وه گلۆییکی سه ر شه قام زه رده ده چۆوه له ناو هه زاره ها دلۆیه بارانی سه ر شووشه ی په نجه ره که ده ره و شایه وه، ناگره که گول بو، «پینیلۆپ» یش هاته ژووره وه. [

شت هه یه له وه ناریکتر؟ له به رده م بابه تیکی وا منالاندا، پر له شیوان له پال خه راپ به کاره یتانی خالبه ندی، قوتابییه ک پیتی وه رس ده بی و سه ری لی تیک ده چی. نووسه ری ئه م په ره گرافه هه ر له خو به وه بی په روا فاریزه ی فری داوه، هه رچی یاسا و رتسای دارشتن هه یه حیسابی بو نه کردووه؛ ئه و جو ره یاسایانه ی بو ئه وه دروست بوون که یارمه تی خوینه ر

بدن بۆ تېگەيشان لهو بابەتەي که دەخوینیتەوه بۆ ئەوه نەکراوه که نووسەر پێیان سهغلت بۆ. من وهک خوینەر؟ بابەتیکي وا بۆ سهروهه رهدت که مەوه چونکه ناچیتته مێشکمه وه.

پاشان با ئاورپیک له نووسینیکي «مستهر تی. ئیس. ئیلیهت» بدهینه وه که له ژیر ناوی «چهند سهرنجیک رووهو پیناسه کردنی که لتور» نووسیویه تی. جارێ سهیریکي ئەو ناو و نیشانه بکه که دیاره جورپیک له لیلی و ترسنوکی دنوینتی. ئەو نایهوی وا خوێ ده ربخات که پیناسه ی (که لتور) بکات، به لکوله کتیبیکي (۱۲۴) لاپه ره بیدا خه خن به دوری ئەو پیناسه یه دا گیری خوار دووه. له م کتیبه دا رسته ی ئاواهی به دی ده که ی:-

[لهو روانگه یه ی که من ده روانه که لتور و ئایین، ههول ده دم که ئامازه ی پێ بکه م، زۆر لهو قورستره که دلنایام له وه ی خوۆم ده یگرم و ده یگه م، مه گهر به چه ند سه ره قه له مپیک، ده نا زه حمه ته له هه مو مانا شاراهه کانی تی بگه م.]

ئیس تاکه له وه تېگه يشتین که نووسه رپیک لهو بیر و بۆچوونه یدا به ته نها ده توانی «ههول بدا ئامازه ی بۆ بکات، پاشان خوێ دانی پیداده نی که ناتوانی لهو روانگه یه ی خوێ تی بگات، بۆیه من وای بۆ ده چم که هه قه ئەو نووسه ره هیمن و بی دنگ بی تا لهو سه ره لیشیوانه قورتاری ده بی و بهرچاوی روون ده بیسته وه ئایا هیچ که سه ییک خه یالی بۆ ئەوه ده چن ماموستای فیکر و زمانی ئینگلیزی ئاواهی ده می ته ته له بکا و به م شتیوه یه ش له تر بدا؟ به لām له وه ده چن دان پیا نان به ناتوانا ییدا مانایه کی قوولتر به خشی، لیلی له بیر کردنه وه دا و ته مومر له نووسیندا له بری ئەوه ی نوچدان بی، بووه به ره وان بیزی.

کهس نییه بتوانی وای بنوینتی که زۆریه ی ئەو شیعه نووسراوانه ی که له دوا چاره کی ئەم سه ده یه دا بلا بوونه وه ته مومر ئاوی نه بوون. هه ره له سۆنگه ی

ئەمەوه به که له (بریتانیا) ژماره یه کی زۆریان به که لکی بازار نه هاتن. زۆر له چاپگه رانی (له ندهن) نارازی بوون و وتیان «شیعر چاپکردن مالتویرانییه»، دیاره به ته نها یه ک دوو شاعیری وهک (ئیلیهت) هه لا وێرد «ئیسشتا» کرابوون. (ئه نجوومه نی هونه ر) له لایه ن کۆمه لتی شاعیر که ته و اوپیک به م حاله هه لچووبوون، داوا ی یارمه تی لی کرابوو که هه تا زوه فریای بکه وی. به لām ئەو ئەنجوومه نه ش سه رگه رمی ئەوه بوو که چۆن چۆنی خواوه نده کانی شیعر و ستران و هونه ر که خه ریکه زه رد و سیس ده بن و ده من: زیندوو بکاته وه. ئاخۆ ده کری ئەو دیوانانه له سه ر حیسابی گیرفانی خه لکی چاپ بکرین و بلا و بینه وه؛ له کاتیکدا که خه لکیک ئاماده نییه بیان کری و بیان خوینیتته وه؟

به رگری کردن له شاعیرانی (ته مومر) په رست که ریزمان و سینتاکس رهدت ده که نه وه بۆته مه سه له یه کی زۆر تیکه ل و پیکه ل، بۆ ئەو وه خته ی دونیا یه ک وینه ی ده سترکرد و ساخته و ناجۆره فری ددها نیو دو تویی شیعه رکانیان. هه ندیک له وانه ی ده بینه پارێزه ری ئەم جۆره شاعیرانه، هه ره له بئه ره ته وه تۆمه ته که رهدت ده که نه وه و نکولی له وه ده که ن که شتی وا هه بی، ئەوانه ی که له گۆزانی بیژانی «سپاسمۆدست» تی ناگه ن و ناتوانی ئەو قسه تیکه ل و پیکه لانه شی بکه نه وه، تاوانی ئەویان ده خریتته پال که یا ئەوه تا ته مبه لن یا خود گیلن؛ یان هه ردووکیان به یه که وه. گله یی لهو خوینه ره که لله به ردینه ده کری که مێشکی ئەوه نییه وینه جیاوازه کانی ئەو شیعه رانه به سه ری هه که وه و به رپیک خراوی بیینتی و مه ته له کانی هونه ر هه لبینتی، له ناو ئەو تونی بابای شیعه ردا ری ده ریکا و له مانای وشه و رسته کان تی بگات. بیانوویه کی دیکه ئەوه یه که ئەم سه ره ده مه وه ها تیکچووه و شله ژاوه و کیشه رامیاری و ئابووری و ئەخلاقی و سایکۆلۆژییه کانی وه ها ئالۆز و تیکه ل بوونه زۆر زه حمه ته بۆ هه رکه سه ییک که له گه ل سه ره ده مه که ی خویدا راست بی، بتوانی واپیک و ره وان ته عبیر لهو سه ره ده مه و ته له زگه و قه یران و کیشه هه لایسا وه کانی بکات.

بیانوی یه کهم نکولتی کردن و ره تکرده وه به کی زور په تی گونا که دیاره بیانوی یه کی وا له هۆلی دادگادا سه ری تاوانبار رزگار ناکات. دووه مین بیانوی جهخت کردن و بهرگری کردن له بی به هر بهی و ئیفلیجی هونه ری. جارتیکی تر مه سه له که دیته وه سه ر قسه کردن له دابه زینی نو سه ر له سه ر عه رشی خۆی. هه رچه ند کیشه کافمان ئالۆزتر بی، وا پیویست ده کا و واش چاوه ری ده کری که عه قله کان بایی ئه وه نده به توانا بن، وه ک نه شته ر تیژ بن و بچه ناو جه سته ی گرفته کان و سندانه کان ببین، ده بی وایی که مانا و گه وه هری شته کافمان بده نی و له قسه ی پروبووچ رزگارمان بکه ن، ناوکمان بده نی و په لک فری بده ن.

یه کیتک له خووه کانی ئه وه که سانه ی که ناتوانن هه ست و نه سته ی خۆیان ده ربهرن ئه وه یه که خۆ له ژیر وشه و رسته یه کی زور دریژ ده شارنه وه که له دواجار ده که ونه دوا ی مۆده و بازارگه رمی ئه وه رۆژگاره. له م بواره دا فه لسه فه ی بوونگه رایبی - وجودییه ت- وای به سه ر هات ده کری بلتین نمونه یه کی ئاشکرای ئه م حاله ته بوو. هه ر کاتیک یه کیتک دیته به رده مم و پیتم ده لئی بوونگه رایبی - وجودییه ت- ئاوا و ئاوا دیاره ئه وه که سه چاوه ری که من سه ری نه وازشی بۆ دانه وینم و به وه پری سه رسامی و تر سه وه گوئی لی بگرم، که چی من یه که سه ر مل ده ده مه به ر ملی و داوای لی ده که م که پیناسه یه کی - بوونگه رایبی - م بۆ بکات. و من له هه موو ژیا نمان ساده ترین وه لامم ده ست نه که وه تووه که رازیم بکات.

ئه وه ئه کته ر و ده رهینه رانه ی سه رگه رمی کارکردن له و شانوگه ربیه بوئی بوونگه رایبی - وجودییه ت- یان لی دی خه لکیکی زور سه یرن، گه ر پییان بلتی واز له و گاره گاره بین و مه به سستان له م هه رایه چییه ؟ بۆ ریک و ره وان نیازتان چییه ؛ ئه وه ده ربهرن، که چی به ته وای ئه بله ق ده بن و سه ریان لی ده شیوی. به پیتی ئه وه ئه زمونه ی من هه مه ره خنه گران و نو سه رانیکی زورمان هه ن که له م دۆخه نا پوخته دا ده ژین به ناوی ئه وه ی ده چنه قولاییییه وه، خۆ له ته مومرژیکدا ده شارنه وه ئاوه ییش پتر خۆیان و

ده قه کانیان له لامان ئالۆزتر ده که ن، ده یانه وی له رۆح و گه وه هر و ماهیه تی شته کان نزیک ببه وه. بۆیه که داوایان لی ده که ی ئه وه ببیژن که ده قاوده ق مه به سته یانه لال ده بن و هیه چیان پی ناگوتری.

هه ندیک جار به ره مه هیتانی ده قی ته مومرژای ده بی به رتگیای کورت بۆ جو رتیک له په یدا کردنی ناو و شوهرت له لای خه لکی، چونکه کاتیک ی خۆشی بۆ ده ور به ره که ی ره خساند، له و سه رده مه دا هه ر هه مووان که وتنه به زمی هه له هیتانی مه ته لی ئه وه قه سیده یه و شکاندنی ته لیسمه کانی، ئه وه پری بلیمه تی و توانا و زرنگی خۆیان به کار ده هیتا له و مانایه تی بگه ن که شاعیر خۆی بیی چۆته وه.

که س نییه نکولتی له وه بکات که شاعیر هه مان حاله تی نو سه ری په خشان ناژی، ئه و پتر له سه ر ئه و شتانه کار ده کات که به هه ر پینج هه سته که ده رکیان پی ده کات، که واته ئه و له سه ر هه سته کان ده له وه ری نه ک له سه ر بیروکه و چه مکه کان، پتر له سه ر سوژ ده ژی، نه ک ئه وه ی له سه ر دایه لیکتیک. به لام هیچ رتیکر تیک له به رده می شاعیردا نییه که نه توانی ویتنه یه کی روون سه باره ت به هه ست و نه ست و سوژی خۆیان پی بیه خشی، هه ست و سوژتیک له رتی وشه وه به ئیمه بگات. دیاره کارامه ترین شاعیرانی سه رزه مین توانیویانه ئه وه بکه ن. ئایا ئیمه ئاگامان له وه یه که شاعیرتیک ری مانسی وه ک «کیتس» چون چۆنی سه یری (بولبوله که ی) کردوه یان له به رامبه ر «گۆزه یه کی یونانی» دا چ هه سته یه کی هه بووه ؟ بی گومان هه ست به و حاله ته ی شاعیر ده که یین. ده باشه خۆ «کیتس» پیوستی به وه نه بووه جه نگتیک له دژی «سینتاکس - پیکه اته یان به کاره یتانی وشه و ده سته وازه له رسته دا» به رپا بکات، ئه و نه هاتوه بونیاتی رسته تیک بدات، ئه و نه هاتوه گۆر بۆ زمانه وان هه لیکه نی و له رتی (سه رووده کان) یه وه بۆ مه رگی مانا و ریزمان بلا ویتنه وه.

ئه و کاته ی گویم له هۆنراوه ره ش و پر خه مۆکییه کانی (ئه ی هاوسمان) ده بی، قه ت پیویستیم به وه نابی سه ری خۆم بخوریم یان بیم خاوی ته ر

لیکۆلینه وه یه ک ده رباره ی شیعر

بایه خی شیوه

نووسینی: مارجۆری بۆلتن

ئهو شتانه ی که زۆرخۆش و به له زهتن، یا زۆر به به ها و نرخن... گه له زهحمه ته پیناسه بکرتین. ئه گه ر په نا به رینه بهر ههستی ئاسایی خۆمان و زۆر به دیکه ته وه بکه وینه پیناسه ی شته کان: ده توانین زۆر به ئاسانی وه سفی خاکه ناز و ته له فۆن و بازن بکهین، نه ک هه ر ئه م جوهره شتانه... ده توانین شتیکی وه ک دۆلاریش پیناسه بکهین، یا تاجی سه ری پاشایه ک... هه رچه نده ئه م دووانه ده بینه هه لگری رهمز و هیمای شته کان. بۆ نمونه: بیه ره و ژن و پیساوه بکه ره وه که که وتوونه ته داوی عیشقییک و کوژراوی خۆشه و یستی و چه زکی گه ورن، زۆرجار ئه م دووانه لال ده بن و هیه چ وشه یه ک نادۆزنه وه تا ئه م چه زه ی خۆیانی پێی ده رپن، هه رچه نده ئه م چه شنه هه ول و ته قه للایه بۆ دۆزینه وه ی وشه ی به نرخ و جوان، ده رپینی ناسکی عاشقانه، گه وره ترین و جوانترین شیعی سه رده میان خولقاندوه، له راستیدا کابرایه کی سو فی هه رگیز ناتوانی وه سفی تاقیکردنه وه ی رۆحیه یه کانی خۆی بکا، چونکه به رده وام، له گه ل با به ته ئایینییه که ی خۆیدا له کیشه دایه و قه تیش له مملاتی ناکه وی. بۆ نمونه: تا ئیستا سه ده ها دانا و زانی بلیمه ت له پیناسه کردنی - جوانی - دا سه رنه که وتوون. به م شیوه یه... هه ر شیکردنه وه یه ک که ئامانجی «روونکردنه وه و لیدوان بی له جوانیی شیعی» به کاریکی زهحمه ت داده نری، ئه مه یان ده بی به هه ولتیکی نابه جی بۆ شیکردنه وه ی شتییک که هه رگیز شیای لیدوان و روونکردنه وه و شیکردنه وه نییه.

به هه رحال... له وه ده چی زۆریه ی خه لکی له سه ره ئه و رایه یه ک بگرنه وه که به کی له ره گه زه سه ره کی و پیکه پینه ره کانی (جوانی) فۆرمه: و اتا شیوه یه.

بکه م و بیخه مه سه ره ته ویلی گه رمم و میشکم بگوشم تا بتوانم مانا و مه غزا له شیعیکی (تینیسن) ده رینم. هه ندی جار عه قلی دا هینه ر وا کار ده کات، وا خیره که ده سه کانی فریای هه لپشتی بیه ر و بۆ جوونه کانی ناکه وی، وای لی دی که وینه و خوازه و لیکچوون و وه سفه ئه ده بی و هونه ری و ئیمیه جه کان و به ناویه کدیدا ده چن که هه ر ده لی به ناویه کدیدا چوونی فارگۆنه کانی شه مه نده فه ریکه له رووداویکدا. هه ندیک له به ره مه مه هه ره جوان و گه وره کانی «شکسپیر» وا دینه به رچاو. به لام دوا جار ده لپین که هیه چ شاعیریکی گه وره و دا هینه ر، گه ر دا هینه ر بی ته مومژاوی نییه.

خه لکی به گشتی، جگه له و که سه انه ی که به درۆ خۆ به زانا و دانا ده زانن، هه ر هه مووان چه ز ده کهن گو ی له و هونه رمه ندانه بگرن و ئه و نووسه رانه بخویننه وه که ته وا و ناگای له توانای عه قلی و هونه ری خۆیان زالن به سه ر ئامرازه کانی ده رپین، خه لکی هه میشه له و هونه رمه ند و نووسه ره نزیک ده بینه وه که ده یانکه ن به خاوه نی ئه و مانا و مه غزایانه ی له دو تویی به ره مه که کانیاندا هه ن. ئه و هونه رمه نده ی هوشیاری نیاز و مه به سه کانی خۆی نه بی و نه زانی هه لگری چ فه لسه فه و بنه مایه کی فیکری و هونه ریه، ده کری پێی بو تری که سیکه خۆ ده نوینی یان خۆ هه لکیشه. خۆ گه ر له نیاز و را و مه به سه کانی خۆی ئاگا دار بی و به لام نه توانی ده ریان بیه ری، ئه وه جگه له هونه رمه ندیکی بی توانا و بی به هره هیه چی دیکه نییه. هیوادارم که منیش ریک و ره وان قسه کانی خۆم کرد بی.

سه رچاوه:

Highlights of Modern Literature, Edited by: Francis Brown
Published in New American Library
Pages (36-39)

که ده لیبین شیبواز: یانې یه کیتی و به به که وه گونجان و تیکه لیبیه کی پر له هارمونییه تی (ئیقاع). بۆ نمونه: گهر سهیری نه و کیکه بکه کی که له ناهنگی بووک و زاوايه کدا دروست ده کری... ده بیینی نه و کیکه سی یان چوار چینیه، مانای وایه کیکه یش شیبوازی تاییه تی خوئی هه به، هه رچه نده، هه موو ده م، نه وه نده جوانیش ده رناچی. نه و جه لیبیه کی که به جوانی له قالبیکه وه به تال ده کری: شیبوه به کی دیاریکراوی هه به، هه رچه نده وه سفی شیبوازی کیکه که ناسانتره له هی جه لیبیه که. چونکه نه و جه لیبیه شیبوه به کی زور دیار و سه ره خوئی نییه... به پیچه وانه وه کیکه که سی چینه و هه ر چینیکیش که له شیبوه سیلنده ریک دارپژراوه قه واره ی تاییه ت و جیا وازه. نه و کیکه کی که پارچه پارچه ده بی و یان به دهستی نه نقه ست له ت ده کری، یان نه و جه لیبیه کی که قالبه که ی به تال ده کری و خوئی به یه که وه ناگری و له سه ر قاپیکدا په رتویلاو ده بیته وه و ده بی به ده له مه... له م حاله ته دا جه لی و کیکه که بی شیبوه و دیه نیکی دیاریکراون... به لام بۆ تام و له زه ت و هه رس کردن هیچ جیا وازییه کیان له گه ل کیکه نه نده دار و جه لی قالب گرتو دا نییه، جیا وازییه که ته نها له وه دایه که وه ک شیبوه سه رنج راکیش و جوان نین، به و اتایه کی دیکه: که مرؤف سهیری کیکه کی بی شیبوه و جه لیبیه کی ده له مه بی ده کا خوشحال نابی. نیمه، له هه موو شتیکدا، شیبوه مان به لاوه گرنکه... بۆ نمونه - ریکویپیکه ژووریک، جلوه رگی زه لامیک، قه تیش چه به سه ر میتزیکه نارپیک ناکه یین، کابراهه کی پیس و چه په ل، نه گه ر بتوانین هه ست به هیتری سیحراوی و جوانی و هونه ری زمان بکه یین، یان بتوانین ده رک به نه یینی وشه کان بکه یین... نه وسا چه ز ناکه یین گوئی له قسه یه ک، یان گفتوگو به ک بگرین که هیچ په یوه ندییه کی مه نتقی تیا نه بی... هه روه ها چه زیش به وه ناکه یین نووسینیکی زور نارپیک بخوئینییه وه، به ره له وه ی نه م کتیبه دابنیم بیرم له وه کرده وه په یه وه ی پیلان و پرؤگرامیک بکه م بۆ نه وه ی کتیبه که فورمیکه - شیبوه - جوان و په یوه ندییه کی مه نتقی بگریته خوئی.

له وه ده چی نه م چه ز و ئاره زووه بۆ فورم شتیکه خوئی و ده گمه ن بی... من ناتوانم نه م مه سه له یه شی بکه مه وه و ناشتوانم قه ناعه ت به خۆم بکه م که له توانمدا بی له شیبوه ی شیعری بکۆلمه وه و بیخه مه به رچاوان. نه م حاله ته په یوه ندی به و هیتر و شکۆمه ندییه وه هه به که و له مرؤفیک ده کا به شتیک بلتی - «نه مه یان جوانه...!» من چه ز له چه خماخه و شریخه ی برووسک و گقه ی ره شه با ده کم، چه ز به وه ده کم له ده ریایه کی سه رشیتدا مه له بکه م، و بزانه هه موو که سیک به خویره می جوگه له و رووباری به ته وژم سه رسامه، یان گیتزه لووکه ی ده ریایه ک، به فر و باوو بۆرانیسه هه مان موچرکه و ته زوو به مرؤف ده به خشن... و اتا به م دیارده و دیه نانه هه لده چین و سه راسیمه ده بین، هه رچه نده چه ز به هیمنی ده که یین و به دوا ی کپی و خاموشیدا ده گه رپین، نه وانه ش که پر به دل، به راستی، به گوپوتینیکی زوره وه ده ژین... چاک ده زانن که هه ندی حاله تی و هه به مرؤف ده خاته ژیر ده ریایه کی پری سۆز و عاتیفه، ناسکییه ک که وه سف ناگری، یان خوئی و سه رسامیه کی کتوپر... نه مانه هه مووی ده بن به نه زمونیکی پر و ته واو و له یادنه چووی رۆژانی ژیا نمان، له وه ده چی - جوانی - بی به دوو به شه وه و نیمه ش به هه ردو وکیان سه راسیمه بین: یه که میان: جوانی فورم (شیبوه) - و اتا جوانییه کی خاوه ن شیبوه و دیه نیکی دیاریکراو. دووه میان: جوانییه کی خاوه ن شیبوه و... بی نه نده ی دلرفین... هه لبه ته جوئی دووه میان زور کیتوبانه و سه ره تایی تره... نه ک هه ر نه وه نده... به لکو کونتر و له پیشتریسه. به هه ر حال... نه و خوشییه کی که له شیعریکه وه هه ستی پی ده که یین: که م تا زور ده گه رپته وه بۆ جوانی فورم و شیبوه که ی. زوره ی شیعره کانی (ویتمان) و هه ندیکه (بله یک) له م یاسایه به درن. ده توانین بلتین: نه و تاقیکردنه وه نیستاتیکیه یانه ی - جمالی - که له کتیبی «شیکردنه وه ی شیعری» دا به رچا و ده که ون پایه ندن به جوانی شیبوه ی شیعری، ئامانجی نه م کتیبه ش شیکردنه وه ی نه و شتانه یه که شیاوی شیکردنه وه ن. نه و شته سه رسوپه یته رانه ی که ده مینه وه و شیاوی لیدوان نین... هه روه کو

خۆيان دەمپننهوه و دەستيان لى نادرى.

ليره دا... حەز دەكەم سەرنجستان بۆ لايەنئىكى گىرنگ رابكئىشم.
شەيكردهوهى شىعر پىويستى بە پەلەپەل نىيە. زۆربەى خەلكى، بۆ
مەبەستى دەرچوون لە قوتابخانە يان بۆ ئەوهى دلى مامۆستاكەى خۆش كا،
لە روانگەيەكى تەسك و بە ئامانجئىكى چەوتەوه لە فەلسەفەى شىعر
نزيك دەبنەوه... بە گشتى ئەم حالەتە وا دەكا كەس تام و لەزەت لە شىعر
نەكا، بەلكو بە پىچەوانەوه: خۆشەويستى شىعرى لەلا دەكوژى. گەلى
پىشم ناخۆشە ئەم كىتەبە بىتە مایەى ئەوهى خەلكى قىنى لە شىعر
بىتەوه.

ئەگەر، شىعر، لەلای تو شتئىكى بى بايەخە... تەكا دەكەم واز لەم
نووسىنە بىنە و چىتر مەبخوئىنەوه. هىچ كىتەبىك ناتوانى وات لى بكا
شەيداي شىعر بىت... تەنەها كىتەبى شىعر دەتوانى وات لى بكا شىعەر
خۆش بوى. ئەگەر رۆژئىك لە رۆژان هەستت بەوه كرد بى شىعر
ناحووئىتەوه، يان هەستت كرد ئەوپەرى كەمى و نەنگىيە گەر حەز بە
شىعر نەكەيت... پرۆ چەندەها ديوانە شىعرى هەلبژاردە بكرە... يان ئەوتە
ليره و لەوى بە قەرز وەرى بگرە و بىخوئىنەوه. بە قوولئى شىعەرەكان
بخوئىنەوه تا ئەو حەلەى شىعرى شاعىرئىك بەدل دەبى و وات لى دەكا
چەند جارئىك بىخوئىنەوه... پاشان بە دواى چەند شىعەرئىكى دىكەى
هەمان شىعەردا بگەرئى تا وات لى دى هئىدى هئىدى پتر تام لە شىعر
وەرەگىت و زياتر حەوسەلەى شىعر خوئىندنەوت دەبى. لەوانەشە دواى
ماوئىيەك وات لى بى بەدواى ئەو هۆيانەدا بگەرئى كە تۆيان گۆرى و
وايان لى كردىت بىت بە دەروئىشى خەلوەتگای شىعر، ئەوسا دەتوانىت
چەندەها كىتەب دەر بارەى - شىكردهوهى شىعر - بخوئىنەوه.

هەلبەتە... هەتا گەر كەسىك، بۆ مەبەستى دەرچوون لە
تاقىكردهوهيەك، لە ئەدەب نزيك كەوتەوه... پىوستە لە روانگەيەكى
راستەوه بۆ مەبەست و ئامانجەكانى پروانئى، ناكرى پروگرام و كىتەبەكانى

فەرامۆش بكا، بەلام ئەگەر لەژئىر بارئىكى ناهەمواردا و لە روانگەيەكى
نارئىكەوه لە شىعر و ئەدەب هاتە پىشەوه... ئەوه ئاكامەكەى ديارە...
زەرەرى بۆ پەزەكە نىيە.

لەوانەشە تو حەز بەوه بكەى بۆ خۆت، لەژئىرەوه و لە دلى خۆتدا، شىعر
بخوئىنەوه... واتا: زەوقى ئەوت نەبى بە دەنگ بىخوئىنەوه، يان حەز
بەوه نەكەى يەكئىكى تر بۆتى بخوئىنەوه. لەوانەيە چەند كچئىكى شەرم
بە زىقەزىقەوه جوانى شىعەرەكەت لەلا بشوئىن، يان چەند هەرزەكارئىكى
دەنگ گر و ناخۆش... يان مامۆستايەك بە شىوئىيەكى نارئىك و ناخۆش
بنەرئىن و كەچى وا بزائى بە سۆزەوه شىعەر دەخوئىنەوه... ئەوسا بەلاتەوه
سەير نەبى گەر شىعەر لەبەرچاوا بكەوى. هەولده گوى لە هەندى شاعىر و
كەسانى وا بگىت كە بە تام و تاسووقەوه شىعەر دەخوئىنەوه... ئەوسا بزائە
چۆن سەرسام دەبىت.

بە شىوئىيەكى نمونەيى... هەموو رەخنەيەكى ئەدەبى لە تام و چىئىكەوه
سەر هەلدهدا. ئەوهى هەستى پى دەكەين ئەويە كە ئىمە شتئىكى بە تام و
دلخۆشكەر لە دەقئىكى ئەدەبىدا دەدۆزىنەوه، بۆ ماوئىيەكەيش قەناعەت بەو
خۆشى و لەزەتە دەكەين، پاشان... هەست و هۆشى مرؤقئىكى زىت و زىرەك
تەنەها بەوهنده رازى نابى... بەلكو زۆر بە وردى بە دواى ئەو هۆبەدا
دەگەرئىن كە واى لى كردووین تام و لەزەت لەو شاكارە ئەدەبىيانە بكەين،
سەيرە... لەوانەيە هۆى ئەم تام و لەزەتەش پەيوەندى بە مەسەلەى
(جوانى) يەوه نەبى. لەوانەيە تو بە شىعەرئىكى -لاهووتى- يانە سەرسام
بىت، يەكئىكى دىكە حەز بە شىعەرئىك بكا: تەنەها لەبەرئەوهى وشەكانى
بەجىن و هارمۆنىيەتى -ئىقاع-ى تىدايە، كەواتە رپى تى دەچى تو
چەندەها جار بە تامەوه شىعەرئىك بخوئىنەوه تەنەها لەبەرئەوهى ئىقاعئىكى
خۆشى هەيە... يان تەنەها لەبەرئەوه دەبخوئىنەوه چونكە بىرۆكەى ناو
شىعەرەكە پەلە بەپەلە دەگاتە چلەپۆيە، لەوانەشە سەروا كىشى شىعەرەكە
لەگەل خۆبىت ببا... بە رادەيەك كە تو بە هىچ شىوئىيەك ناتوانىت جىگۆرئى

به وشه‌کان بکه‌یت.

که بۆ یه‌که‌م‌مجار به‌نیو جیهانی شیعردا ده‌گه‌رتین و ده‌که‌وینه شیکردنه‌وی، به ههرچی شیوه‌یه‌ک بی، ئەم شیعره ده‌شیتینین. واتا به پارچه پارچه کردن و هه‌لوه‌شاندنه‌وی ئەو شیعره جوانی رووخساره‌که‌ی ده‌شیتوی. یه‌که‌م تاقیکردنه‌وی به بایه‌خی ههر که‌سیتک له‌گه‌ل شیعردا مه‌سه‌له‌یه‌کی زۆر زاتییه، هه‌زیش ده‌که‌ین ئەم هه‌سته ههر به نه‌یتنی لای خۆمان بمینیتته‌وه وه‌ک هه‌ست و نه‌ستی یه‌که‌م هه‌ز و ئەوین که هه‌میشه هه‌ز ناکه‌ین خه‌لکی دیکه پی بزانی... یان ئەزمونیتکی رۆحی و زاتی سه‌بارت به مه‌سه‌له‌یه‌کی نایینی. له‌وانه‌شه وا هه‌ست بکه‌ین گه‌ر زۆر به وردی و له نزیکه‌وه شیعرتک شی بکه‌ینه‌وه و هه‌لته‌ک و داته‌کی زۆری پی بکه‌ین، له‌وانه‌یه به‌م شیوه‌یه له جوانی و پیروزی ئەو شیعره که‌م بکه‌ینه‌وه... بۆ نمونه: که‌سیتک که جیتی ریزی تيمه بی... نابجی ری و ره‌سمی دۆستایه‌تی له‌گه‌لدا بشکینین. له‌گه‌ل ئەوه‌شدا... گه‌ر بتوانین به‌وپه‌ری زه‌ره‌کیه‌وه شیعر شی بکه‌ینه‌وه و به‌ش و پارچه‌کانی له یه‌کدی جوئ بکه‌ینه‌وه و هه‌لی وه‌شیتین... ئەوسا تام و له‌زه‌تی شیعره‌که له‌لامان قوولتر ده‌بیتته‌وه به‌وی که چاکتر لپی حالی ده‌بین... به‌م شیوه‌یه‌ش شیعره‌که له‌به‌رچا و ناکه‌وی. شیعره‌ی چاک دوا‌ی خۆیندنه‌وه‌ی بیسته‌مین جاریش تام و له‌زه‌تی خۆی ون ناکا، بۆ هه‌میشه نه‌یتنی و شتی تازه‌ی تیا ده‌دۆزینه‌وه... گرنگیش نییه ئەگه‌ر تا ئەوپه‌ری ره‌گه‌ز و به‌شه‌کانی لیک بترازیتین و هه‌لی وه‌شیتین... چونکه ههر کاتج ئاوری لی بده‌ینه‌وه و به دیاریه‌وه رابمیتین پارچه و ره‌گه‌زه‌کان وه‌ک جارن یه‌کدی ده‌گرنه‌وه و ده‌بنه‌وه شیعره به‌تامه‌که‌ی یه‌که‌م‌مجار.

خۆینده‌واران هه‌میشه له‌وه به‌گله‌یین که هه‌موو ره‌خنه‌یه‌ک پره له چه‌نده‌ها وشه و زاراوه‌ی گه‌لی گران... هه‌ندئ له‌و وشانه له‌به‌رده‌م خۆینه‌ری لاواز و ته‌مه‌بل له سپیل و رینوسدا ده‌بن به کۆسپ و گرتی ناخۆش... بۆ نمونه: له ره‌خنه‌ی شیعره ئینگلیزی‌دا چاوت به‌م جۆره وشانه ده‌که‌وی

(onomatopoeia) مه‌به‌ستیش له‌م زاراوه‌یه ئەو کردار و ناوانه ده‌گرتته‌وه که گوزارشت -ته‌عبیر- له ده‌نگی دیارده و شته‌کان ده‌کا: به واتا: ده‌نگی وشه‌کان گوزارشت له مانا و مه‌به‌سته‌کانی ده‌کا... ههر بۆ نمونه: گقه‌ی با، زیکه‌ی ده‌رگا، هاژه‌ی رووبار، قیره‌ی بۆق... هتد. یان وشه‌ی (alliteration) که به عه‌ره‌بی پیی ده‌وتری (الجناس الاستهلالی) واتا: دووباره‌کردنه‌وی پییتیک له سه‌ره‌تای چه‌ند وشه‌یه‌ک... بۆ نمونه "شنه، شه‌بو... شه‌مال... هتد. هه‌لبه‌ته به‌کاره‌یتانی ئەم جۆره زاراوانه هۆی خۆی هه‌یه.

تيمه ده‌توانین ناو سکی که‌رویشکیک هه‌لبدرین و له هه‌موو ئەندامه‌کانی له‌شیشی بدوین و بۆ زه‌لامیتکی دیکه‌ی باس بکه‌ین و بی ئەوه‌ی یه‌ک زاراوه‌ی نیو دونه‌ی -نه‌شته‌رگه‌ری- به‌کاریتین. له‌م حاله‌ته‌دا ده‌توانین کۆمه‌لی ناوی وا دابته‌شین که لای هه‌موو که‌س روون و ناشکرا بی... وه‌کو کیسی هه‌ناسه، کیسی خواردن، بۆری خۆین، که‌ره‌سته‌ی بیروه‌ش... به‌لام له‌گه‌ل ئەوه‌شدا ئەم چه‌شنه وشانه سه‌یر و نااسایین... وا دینه به‌رگۆی که منالانه و عه‌نتیکه بن، له هه‌مان کاتیشدا له‌نیو خه‌لکیدا نه‌بۆته باو به گه‌ده بلپی کیسی یان سندووقی... یان هه‌گه‌ی خواردن، بۆیه ده‌بی بگه‌رتینه‌وه سه‌ر ئەو وشانه‌ی که هه‌موو خه‌لکی په‌سندیان ده‌کا. به‌م چه‌شنه کۆمه‌لی زاراوه‌ی (terms) په‌سندکراو بۆ مه‌به‌ستی وه‌سفی ته‌کنیکی شیعر به‌کار بی: خزمه‌تیک زۆرمان ده‌کا و ته‌نها له‌م رپگه‌یه‌وه سه‌رمان لی ناشیتوی و هه‌ول و وه‌ختیشمان به‌فیرۆ ناروا. هه‌ندئ جار کاتیک زۆرمان بۆ ده‌گه‌رتته‌وه... به تاییه‌تی کاتج قوتاییه‌ک زاراوه‌یه‌کی ره‌خنه‌یی به‌کار دین، بی ئەوه‌ی مانای راسته‌قینه‌شی بزانی، به نیازی ئەوه‌ی مه‌به‌ست و ئاکام بییکتی. ده‌بی ئەم زاراوانه‌ش بۆ مه‌به‌ستی له یه‌کدی تیگه‌یشتن به‌کار بی، نه‌ک بۆ ئەوه بی خه‌لکی سه‌رسام بکه‌ین تا پییمان بلین - «ئەم ره‌خنه‌گره زۆر تیده‌گا...!» که‌واته شتیک چاکه گه‌ر شاره‌زای چه‌نده‌ها زاراوه‌ی ره‌خنه‌یی بین، به‌لام ئەی ئەگه‌ر له شیعرتکدا

چەند شتیک سەرئەنجی ڕاکیشایت و بەدلت بوون... بە ڕادەیهک که حەز بەکە ی لیبان بدویتی، وەلێ هیچ زاراوه و ناو و وشە ی ڕەخنەگرانه شک ناهیت که له تیبینی و سەرئەنجە کانتا بەکاری بینیت... گیر مەخۆ و دامەمیتە... زۆر ئاساییه و دەتوانیت بەو پەری سانایی ئەو وشانە بەکار بینیت که له فەرھەنگی زمانەوانی خۆتدا هەن... ئەگەرچی زاراوی گونجاو ئەم ئەرکە ئاسانتر دەکا... بەلام تۆ ئەگەر ئەوەندە وریا و هەستیاری بیت که تام و لەزەت له شیعەر بەکەیت... هەلبەتە ئەوەندەشت له دەست دێ و وشە و دەرپرینی تاییهت بە خۆت بدۆزیتەوه تا بتوانیت هۆی ئەم تام و لەزەتە شی بەکەیتەوه.

هەمیشە شتیک (نەپتیبە) له شیعردا دەمیتیتەوه که هەرگیز ناتوانین لیبی بدوین و شیبی بەکەینەوه، چونکە ئەو نەپتیبە بە تەنها له بوونی شیعەرە کەدا نییه... بەلکو له «یەکتیتی» شیعەرە کەدا هەیە، بەواتا له بەشتیکی یان ڕەگەزێکی شیعەرە کەدا نییه... بەلکو له «یەکتیتی» شیعەرە کە دا یە. ئەگەر هەولێ ئەو بەدەین و بمانەوێ ئەو تێ بەگەین بۆچی شیعەرێک تام و لەزەتمان پێ دەبەخشێ، لەم حالەتەدا، چار نییه، دەبێ هەموو ڕەگەز و بەشەکانی شیعەرە کە له یەکدی جوی بەکەینەوه و هەلێ وەشێنن... هۆی ئەم هەلۆهەشاندنە وەش زۆر ئاشکرا یە... هەرچەندە ئێمە دەتوانین هەموو ڕەگەز و لایەنەکان بە یەکەوه و له یەک ساتدا ببینن، بەلام ناشتوانین له یەک کاتدا و دەستبەجێ وەسفی ئەو هەموو لایەن و ڕەگەزانه بەکەین، هەرۆه ناتوانین له یەک ساتدا بیر له دوو پستە ی ئالۆز و تەواو بەکەینەوه. دوا ی ئەو هەموو لایەن و ڕەگەزەکانی شیعەرێک هەلۆهەشێنەوه: ئەو ڕەگەزانه ی که شیعەرە کە یان دروست کردووه... له کۆتاییدا شتیک هەر دەمیتیتەوه... ئەو شتەش (ڕەگەز) جوانیی شیعەرە کە یە، یان دەکا لایەنی شتێواز - واتا: فۆرمی شیعەرە کە، که دەلێن: جوانی یان (فۆرم) ی شیعەر: مەبەستمان تیکەلێ و بەیەکەوه گونجانی هەموو ڕەگەزە سەرەکییەکانی شیعەرە کە یە. با ئاشکرا قسە بەکەین... ئێمە

ناتوانین لەم نەپتیبە بەگەین و ناشتوانین ئەم جوانیبە شی بەکەینەوه، بۆ نمونە: گەر ئێمە ناو سکی کەرۆشکێک هەلبدرین و له دوا ییدا بمانەوێ ژبانی پێ بیەخشینەوه، دەبێ هەموو ئەندام و پارچەکانی لەشی بەکەینەوه شۆینی خۆبان، شیعەر، وەک کەرۆشک نییه، دوا ی هەلۆهەشاندنە وەش دەکرێ زیندووی بەکەینەوه، بەلام ئەو «یەکتیبە زیندووی» له شیعردا یە هەرگیزاو هەرگیز، بە شتێوەکی رێک و جوان، نه پێناسە دەکرێ و نه شی دەکریتەوه.

ئێمە دەتوانین دیارده و ڕەگەزەکانی فۆرمی شیعەرێک شی بەکەینەوه و لیبی بدوین و له هەمان کاتیشدا له یەکدی یان جوی بەکەینەوه، چونکە شتێوی - فۆرم- ی شیعەر، هەمیشە، ئاشکرا و لەبەرچاوتره له شتێوازی پەخشان، ئەمەش یان لەبەرئەو یە که شیعەر با بەتیکێ میتروویبی زۆر کۆن و سەرەتاییه، واتا یەکتیکە له بابەتە هەرە کۆنەکانی ئەدەب، سەرباری ئەوەش... له هەموو بابەتەکانی دیکەش جوانتره. کۆنترین شیعەر، وەک ئێمە ئاگامان لێ بی، له مەبەست و ناوەرۆکدا بابەتێکی کۆمەلایەتی بووه: هەندێ جار شیعەر بۆتە دیوان و دەفتەری دا بونەرتی هەموو خێل و تیرە کە... بۆتە بەیت و بالۆر، نوشتە و دیوجامە، هەندێ جار وەک بابەتێکی پیرۆزی ئایینی سەیری شیعەر کراوه، هەندێ جار ییش بۆتە گۆزانیبەکی میلی و چیرۆک و سەرگۆزشتە و کارەساتی تێ خزاوه، هیچ بۆنە و جەژنێکی ئایینی و بگره سەماش بەبێ شیعەر نەبووه و نە کراوه. بەلام ئێستا، لەم سەر دەمەدا شیعەر لایەنێکی زۆر زاتی وەرگرتووه، مەبەستم ئەو یە بلێم: شیعەر پە یوەندی بەکی توندوتۆلی بە ناخی شاعیرە کەوه هە یە... تەقاندنەوه ی هەموو شتە شاراوەکانی ناخی شاعیرە، جاری وا هە یە دەبێ بە دان پیا نان، تا ئێستا ش شیعەر جە ماوەرێکی فراوانی خۆی ماوه و رۆلێکی کۆمەلایەتی و رۆحی گەوره دەبینێ. لەبەرئەو ی، شیعەر، یەکتیکە له بابەتە هەرە کۆن و سەرەتاییه کان، دەبینن له هەموو بابەتەکانی دیکە پتر فۆرمێکی بەرجهستە ی هە یە. مەبەست له وشە ی - بەرجهستە - ئەو نییه که - فۆرم - تەنها لایەنی ماتریالی -

مادی- ھەبى و بەس... چونكە ئەگەر وابى: فەرھەنگىك لە دىوانە شىعەرىك لاپەرەى زۆرتەرە و قەوارەشى گەورەترە، بەلكو مەبەستمان ئەو دەپە كە ئىمە دەتوانىن لە پىگەى ھەست و نەستەوہ فۆرمى شىعەر بىيىن، بۆ نمونە: چا و گوچىكە، لەم بوارەدا، يارمە تىبەكى زۆرمان دەدەن. منالانى زۆر بچووكىش تام و لەزەت لەو شتانە دەكەن كە ئىقاع و مۆسىقاى ھەبە، زۆر بەشمان حالەتى واى بەسەردا ھاتووە كە بە ئىقاع و مۆسىقا و دەنگەكانى شىعەرىك سەرسام بووہ بى ئەوہى بە تەواوى لە ماناى شىعەرە كە گەيشتەى.

لەنىو جىھانى رەخنەدا، ھەرۆك ھەموو بابەتەكى ئەم ژيانە، شتەكان پەيوەندىان بە يەكەوہ ھەبە، بەلام بۆ ئەوہى ئەم كەتتەبە- شىكردنەوہى شىعەر- ئالۆز نەبى... ھەول دەدەين فۆرمى فيزيائى- مەترىالى- لە فۆرمى فيكرى و روحى و- دەنى- جيا بگەينەوہ. فۆرمى فيزيائى ئەو رووہى كە لەسەر لاپەرەكان دەبىنرى، لەوہش گرنكتر: دەنگى شىعەرەكە يە. ئەمەشيان دوو جۆرى ھەبە: يەكەمىيان- دەنگ و سەداى شىعەرەكە يە لەو كاتەى يەكەيك بۆمانى دەخوینتەوہ، دووہمىيان ئەو دەنگە يە كە لەناو مەتەشكى خۆماندا دەخوینتەوہ. شىوہش زۆر شت دەگریتەوہ... لەوانە: مۆسىقا و ئىقاع، سەروا و كىش، بەرزونزى ئىقاعى شىعەرەكە، چەندەھا جۆرى جياواز لە دەنگ و سەدا و زرنگانەوہ و دووبارە كردنەوہ. شىوہى فيكرى- دەنى- ناوەرۆك دەگریتەوہ، جگە لەوہش ئەوہندەى مەسەلەكە پەيوەندى بە ئەدەبەوہ ھەبە بناغەى زمان و رىزمانىش دەگریتەوہ، زنجىرەبەكى مەنتقى شتەكان، بە يەكەوہ لكان و گونجانی ھەست و ختوورە و وینە و بىرۆكەكانى شاعىرەكە، جگە لە فيكرەبەكى زال و سەردەكى، بەمەرجى فيكرەكەش پابەند و تىكەل بە ھەست و سۆزى شاعىرەكە بى، ئەم ھەموو پەگەز و شتانە يەكەدى دەگرن و دەتوینەوہ تا ھىزىكى لە بن نەھاتوو بە شىعەرىكى چاك ببەخشن و لەو پىوہش كار دەكاتە سەر ھەست و نەستى ھەموومان و ئەو جوانىبەش كە لە شىعەرەكە داپە سەرتاپاى خەيالمان داگىر دەكا.

ئەو جىھانەى كەتتەب بونىاتى دەنى

نوسىنى: دەبلىو، ئىچ، ئۇدن

بۆ نوسىنى كەتتەبان ھىچ كۆتايىبەك نىبە، «ئىمە كە بەردەوام كەتتەبىكى زۆر دەخوینتەوہ، لە سۆنگەى ئەوہوہ ھاتووہ كە خەلكىكى زۆر ناسىن». چەند سالىك لەمەوبەر ئىلىيەت-ى شاعىر قەسەبەكى واى كرد. ئەم بەيانىبە كە لە خەو ھەستام؛ بەخۆم وت «ئەو قەسەبە راستە». بەلام من چۆن توانىم پروا بەو قسانە بكەم؟ ئاسانە... من چووم كەتتەبى ئەو كەسانەم كرى كە قەسەى وا دەكەن، دەستەم كرد بە خویندەنەوہيان. ھەن كە دۆى خویندەنەوہ قەسە دەكەن، بەلام ناخوات... چونكە بۆ ئەوہش دەبى مەنتق و قەسەى بەجى و ئەزمونى خۆت ھەبى، دەبى بزائىت بۆچى خۆشەبەت لە خویندەنەوہ دى، يان بۆچى رەتى دەكەبتەوہ.

ئەوانەى كە دژ بە كەتتەبان دەوہستەن لە دوو ئاستدا قەسە دەكەن. يەكەمىيان: روانىنىكى سايكۆلۆژىيانەبە و پرواى واىە كە «ئەدەب» چونكە پەگ و رىشەى دەگەریتەوہ سەر خەيال (جاچ شىعەر بى و چ چىرۆك) پتر خۆى لە زىندەخەوندا غەرق دەكات، ئەو كەسانەشى كە شەيدای ئەدەبن، بۆيان زۆر زەحمەت دەبى خۆ لەگەل داواكانى واقىعدا بگونجىن. خۆ لەوانەبە ئەم بۆچوونە يەك تۆزقال راستى تىبا بى، بەلام تۆزقالىك و بەس. گرپان ئەو قەسەبە سەد دەر سەد وابى، نایا ئەوہيان چى دەگەبەنى؟ لە وەلامى ئەوہدا دەلەين كە مەرف خۆى ھەزى لەو خۆ غەرقكردنەبە دەنىو خەو و خەيال و زىندەخەوندا، ھەتا گەر ئەوہ خالى لاوازى بى لە مەرفدا، دەبى بە راستىبەك و خۆھەلخەلەتاندن دادمان نادات. ئەو كاتەى كە دەبى وەلامى نامەى ھاوپىكانم بەدەمەوہ، ناچار دەبم كە چىرۆكى پۆلىسى بخوینتەوہ، ئەگەر چىرۆكەكان لەگەل خۆيان نەبەردم، ناچار دەبم كە بە دواى فەلتەكى دىكەدا بگەرەيم.

دووه مین بۆچوون که دهکری حیسانی بۆ بکری پروای وایه که زمانی کهسانی خویندهوار پر له حکمهت و ههستی بهرز و مهنتق که دهکا ئه و شتانهی له دوتویی کتیبهکاندا دنووسرتین، له زۆر حالهتدا ئه و زمانه دهکری نزمتر و دابه زیوتر بی له و زمانه ی که کهسانی نه خویندهوار پیتی دهوین - با بیرسین له رۆمانیکی «دی. ئیچ. لۆانس» دا چهنده ژبانی تیایه؟ ههندیك پروایان وایه که ئه و نه زمونهی له ناو کتیبان دهست دهکهوئ، ئه زمونی راسته قینه نییه، به لکو دهکری بلتین نه زمونی (دهستی دووه م) ه که به بهراورد له گه ل نه زمونی ژباندا کورتی دین، ژبانیک که بی کتیبه، مرۆف وهک زینده وهر نه خولقاوه که خورسکانه بۆ ژبان ناماده کراب، به لکو زۆریه شتهکان له دهستی دووه موه بۆ دئ، له خه لکی دیکه وه. گهر بیت و به نه زمونی راسته و خۆی خومانه وه پابهست بین، به و شتانهی که پیتیان دهوتری (یه که م دهست)؛ ئه و بیان جگه له نه زمونیک (حسیانه) ههسته وهرانه هیچی دیکه نییه. گهر وابی دهبی له نیو دارستانهکان بژین و سه ره له نوئ له سه ر گژوگیا بله وه پیتین. گهر پروا به وه پیتین که کهسیکی خویندهوار پایه ی له کهسیکی نه خویندهوار نزمتر بی سه بارهت به و مه سه له یه ی که زووتر درکاندمان، که واته دهبی بلتین جوژی ئه و نه زمونه ی که کهسیکی خویندهوار له کتیبان دهستی دهکهوئ زۆر نزمتر بی له و شته ی که جووتیاریک دهستی دهکهوئ ئه و کاته ی له گه ل باوکی یان دراوسییهکاندا مامه له دهکات. چاره سه ره له وه دا نییه که سانیک له کتیب خوینده وه بتوژیتین، به لکو جوانی له وه دایه خه لکی به وه رابهیتین که تا پیتیان دهکری کتیبی باشتر بخویننه وه.

قسه کردن له سه ره نه خویندهواری سه رمان لی دهشپوینی گهر بیت و له گه ل خویندهواری و نیشانه و هوکار و ئاکامهکانی بهراوردی بکهین. دهردی راسته قینه ی ئه م شارستانیه ته ی له مرۆکه دا هیه که ته قینه وه یه کی ته کنۆلۆژی گهردی به خۆیه وه دیوه ئه وه یه که تا بی دیواریک ته ستوورتر هه لده چنی، دیواریک له نیوان قه واره و دۆخی ئه و ریکه خسته

کۆمه لایه تیه ی که داوای به ره می زۆر و هه رزان دهکا، له ولاوه ش کۆمه لگایه کی ساغ له بواری رامیاری و سایکۆلۆژی. ئه و کاته ی «ئه رستق» وتی کۆمه لگایه ک که شیای نه شونوما بی؛ ده بی هه ر یه ک له تاکهکانی ئه و کۆمه له بتوانی دراوسییهکانی خۆی بناسی و له یه کدیان جیا بکاته وه، ئه و کاته ی که «ئه فلاتون» وتی ژماره ی دانیشتوانی کۆمه لگه ی نمونه یی (۵۰۴۰) که سه: ئه وان، هه ردووکیان، ده یانویست به ئاکامیک دروست بگه ن له بونیاتنانی جوژیک له مرۆف که له رووی رامیاری و رۆحیشه وه مرۆفیک تهن دروست بی، که دیاره میترو به درتایی قوناغه جیاکان هه ولتیک له و جوهری داوه و جهختی له سه ر کردوه... وه دیهیتانی ئه و دۆخه خه ونی زۆریه ی فه یله سووفه کان بووه. ده که واته چۆن بتوانین کیشه و گرفتگی که لوپه لی زۆر و هه رزان له به رامبه ر کۆمه لگایه کی شارستانیدا چاره سه ره بکهین؟ که م که س هیه بویری بلتی «من ده توانم و ده یزانم.» تهنها راستیه ک که من بیزانم ئه وه یه که به لبردنی کتیبه کان هیچ گرفتیک چاره سه ره ناکری.

گریمان ئه و کۆمه لگایه ی ئیمه وهک هه نووکه ی وایه، به لام هه رچی نووسین و تو مار هه یه لی دهرکراوه، بابلتین کۆمه لگایه کی پیشه سازمان هه یه بی چاپه مه نی، بی تایپ رایتهر، بی مه کینهکانی کۆبی کردن و له به رشۆزینه وه. له م حاله ته دا دوو شتی به رچا و به ره و پیشه وه ده چن، ئه وانیش (یاده وه ری - ذاکره) و (نووسین به دهست) ن. له م حاله ته دا ده بی هه ر له زووییکه وه، و اتا له سه ره تای ته مه نه وه، و امان رابهیتین که هه ر به دل شت ره وان بکهین، هه موو ئه و شتووانه فیر بین که و امان لی ده که ن ئاسان شته کان ئه زه ره بکهین، دیاره هه ر که سیک خه تی ناخۆش بی و نه خویندریتته وه، ره نگه زۆر به زه حمهت نانی دهست بکهوئ. هه موو ئه و ئیشوکارانه ی که پیوستیان به پسپۆری و شاره زایی ده بی، وایان لی دئ به تهنها بۆ ئه و که سانه ته رخان بکرتین که ته واکارامه و لیها تون، له وانه شه وای لی بی که به میرات ده ستا وده ست بکه ن. ئه وساش

پیتوستی هه بوونی زانیارییه کی زۆر له مێشکدا بۆ ههر کارێک، یان گه یشتن بهو هه موو دهستنووسه دهگهمن و گرانبه هایانه وا دهکهن که بازنه ی کارکردن زۆر بهرتهسک بێتهوه و ئومیدی به پسیۆز بوون لهههر بوارێکدا نزیک بێتهوه له مه حال، لیره شدا ئه و ئولفهت و نزیکبوونهوه زۆره ی که له نیتوان مامۆستا و قوتابیدا دروست ده بێ، به حوکمی گواستنه وه ی زانیاری ههر به زار (تۆره ل)، وا له و په یوه ندییه دهکا که زۆر درێژ بخایه نن و نزیکبیه کی وای لێ بکه ویتتهوه که له په یوه ندی (فیڕکه ر/ فیڕخواز) بێ به جوړیک له په یوه ندی خێزانداری .

ته له فریۆن و رادیۆ و سینهما که کۆمه لێ باه تی فیرکردن و له زهت به خشین؛ مه رج نییه ههر له سه ره تاوه رۆلێان نه میتنی و کاربگه ری نیگه تیقیان له سه ر بێ. به لām بۆ ماوه به کی دوور و درێژتر، هه مان ئه و نیشانانه ده ره که ون که زووتر باسما ن کرد، له وان به له دوا ئاکامدا کاستیک له حه کا به تخوانی پیشه کار و لیزان بینه مه یدان، به لām به ته قلیدیکی زۆر وشک و برینگ و کۆنه خواز. گه ر له روانگه ی رامیاریه وه بروانین، پیکهاته ی ده ولته هه رجۆنیک بێ، له رووی تیورییه وه، به لām گه ر بینه سه ر گۆر په پانی واقیعی و پراکتیکی؛ ئه وه بێ گومانین له وه ی که کۆمه له که سانیک کی کۆنه پارێز حوکما ن ده که ن که ده کړی دهسته یه کی داخرا و بن و حوکم رانییه کی «ئۆلیگارکی» به رپوه بهن. له راستیشدا، هه ر دکتاتۆریک خه ون به وه وه ده بینه که له جیهانی کدا بژی که هه موو ئامرازه کانی خو شی و به زم و له زهت و بگه ره هه موو شتوازه کانی ئاراسته کردنی خه لک و عه وام ئه وه ونده بهرتهسک بکړینه وه که جگه له (سکرین - شاشه) و (بڵندگۆ) هه یچی تیا نه میتنی. سینهما پیتوستی به ئامیتری زۆرتر هه یه، پیتوستی به پاره و به کات و به شوین هه یه (چ بۆ به ره هه م هینان و چ بۆ پیشاندان)، هه یچ پیاویکی په وان بێژ ناتوانیت له سه ر جاده به ک بوهستی و قسه بکات و سه رنجی خه لکی به لای خویدا رابکیشی گه ر زووتر ئاگاداری پۆلیسی نه کردیته وه، به لām کتیبه کان نامیلکه کان و

گۆفاره کان تا راده به ک هه رزانن و ئاسانتر دهست ده که ون، ئاسانتر هه لده گیرین، ئاسانیش ده شاردرینه وه. له کۆمه لگایه کی پیشه سازیدا گه ر جووله ی چاپه مه نی نه بوو، واتا هه یچ دهسته و تا قمیکی هۆشه مند و خوینده وارت نییه... ئه مه شیان به لگه نه ویسته .

که واته خو ش به حالما ن که چاپه مه نییه کی زۆر له گه ردا به، کتیبه یکی بێ شو مارما ن له بهر ده ستدا هه یه، سوپاس بۆ ئه و ده زگایانه ی چاپه مه نی و بلا و کردنه وه که چه ندین کتیبه ی به لاشما ن بۆ ده نترین، من به کیکم له وان به که له ژووره که ی خو مدا له سه ر به کدی که له که یان ده که م که سه بارهت به زۆر به یان هه یچ سه رنج و رایه کم نییه؛ چونکه هه رگیز ناتوانم بیان خو نیمه وه، وه ک هه ندی کتیبه که قهت نیازم نییه بیان خو نیمه وه... بۆ نمونه «کالیقالا» و «شیکاری خه مۆکی - ئانه تۆمی میلانخۆلیا» یان رۆمانی «پامیلا». بیره کردنه وه له وه هزاره ها کتیبه ی که سالانه ده ره چن ده مترسینی، به لām پیتوستیش ناکات بیری لێ بکه مه وه، ئه مه یان جوانترین شته سه بارهت به (وشه ی نووسراو)؛ قسه ناکات تا تۆ خو ت وه ناگای نه هینی و نه یدوتینی. (بیر له وه بکه نه وه که ژبان چه نده ترسناک ده بێ گه ر بیت و با ر و مه یخانه کان له رووی هونه ری و ئه ده بییه وه به ژووری فۆتۆگراف و هۆلی مۆسیقا به راورد بکړین).

له رووی تیورییه وه په نگه من وا هه ست بکه م که کتیبه یکی زۆر له بهر ده ستندا هه ن، به لām له راستیشدا، له وان به، گله یی بکه م و بلیم ئه وه ونده زۆر نین و به پیتی پیتوستی من نین، به تایبه تی ئه و کاته ی به وئ کۆی به ره مه کانی نووسه ریکم ده ست بکه وئ که خو شم ده وئ، ئه وسا هه ست ده که م که نیوه ی به ره مه کانی نه ماون و زه حمه ته ده ستم بکه وئ، یان ئه و کاته ی ده مه وئ کتیبه یکی تایبهت به نووسه ریکم ده ست بکه وئ تا بیکه م به دیاری هاو رپیه کی خو شه ویستم. هه لبهت زۆر به ی ئه و کتیبه انه ی که من ده یان خو نیمه وه شتگه لیک کی مامنا وه ندین یان ئه وه تا زۆر بیزار که رن، به لām ژبان وه ک «هینری جه میز» ده لێ - خو شبه ختانه، بۆ ئیمه مانان، گه ر کات

به فېرېډانېش بې؛ ئهوه جوان و مهزنانه به فېرېډى ددهين، به لّام خو جار ناجارېك دهستمان بهو شتانه رادهگات كه پرن له خوښى و وروژان و هه لچوون كه دهكرى قهره بووى ئهه كات به فېرېډانمان بو بداتهوه، ئهه كتيبانهى كه وامان لى دهكهن ساتانى بېزاريمان له بېر بچېتهوه.

دواچار، زور دلگه رمانه ده لېين، خوښ به حالمان كه (كتيب) توانيويه تى جىي (ئاخافتن) بگريتهوه و بې به ئالتهرناتيف. خه لكى ده توانن هه رچييه كيان هه يه سه بارهت به قازانج و زيانى كتيب بيلين، سه بارهت به پر خوينى و بى خوينى كتيبان، ده توانن زېده رويى تيا بكه، ده توانن سه بارهت به ئاستى نرميان يان ئهه كاولكاربييهى كتيب ده پكا، به لّام هه موو ئهه توّمهت و تاوانانه و بگره له وهش زباتر و كوشنده تر، به ده په ها قات خهراپتر دهكرى بخريته سهر زمانى مروف، ئهه زمانهى به له سه ده بى و هيچ شتيك ناتوانيت بيهه ستېتهوه، وهك هه ر ئه نداميكي بى گوى و كه لله شهق كارى خوښى دهكات. هه رچييه كى كه ده رهق به گه نجان دهوترى؛ دهكرى ملي هه موومان بگريتهوه: «ئيمه، خوّمان، چه نده مهزن وده رده كه وين گه ر گويمان له قسهى خوّمان نه بى.»

ئيمه به خته وهرين كه (۹۹٪) ئهه قسانهى خوّمان دهستبه جى بېر ده چېتهوه، گه ر وا نه بووايه؛ ده بوو خوّمان به پشيله و سه گه كان به راورد بگردايه، له گه ل ئه واندا هاوتوخم بووينايه، ئهوهى من بېرى لى ده كه مه وه پيشنيارىكى هيچه، به لّام دهكرى هه ر خانه خوښيهك خوښى پى تاقي بكا تهوه. پيشنياره كه شم ده لى: يهك به ند كاغز بگره و له گه ل ژماره يه كى زور له قه لّم، پاشان كوكتيليكى (ئاهه نگيكى) شيتانه بسازينه و هاوريكانت بانگه يشت بكه، له نيو ئهه هه را و به زمه دا له هه مووان كاستر و گيلتر كه له هيچ نازانى و مه به ستى نيهه يه كيك له ميوانه كان بخاته ته له وه، گه ر هات و پرسياريكى لهه بابتهى لى كرد و قه لّم و كاغزى خسته به رده ستى... پرسياره كه ش بلّى - «ئهرى سه بارهت به شيعرى هاوچهرخ بيرورات چونه؟» ئهه وسا ده بېنى چ شيت بوونيك شيت ده بى و چ

كاره ساتيك دهقه وميڻى گه ر هاته پاى ئهوهى قه لّم و كاغز به كار بېنى.

پهراوتيز:

ده بليو. ئېچ. ئوډن: له سيبه كانى سه دهى بيسته مدا «ئوډن» هيشتا شاعيريكي لاو بوو كه له گه ل كومه لىك له شاعيرانى ديكهى وهك (ستيقن سپيدهر، سى. دهى. لويس، لويس ماكنيس گروپيكيان دامه زران و ناويان لى نا گروپى «ئوكسفورد». ئهه كومه لّه شاعيره زينده گى و روڻاهى و خوين و شيوازى تازه يان له گه ل خو ياندا هاورد، به وهش شيعرى ئينگليزى نوى بووه. له پاى هه ولّى شيعرييانهى خويدا توانى له سالى (۱۹۳۷) دا و له تمه نهى سيبى سالىدا مه داليباى ئالتوونى پادشا له لايه ن (جوړج-ى شه شه م) وهه وه ر بگرى. دواچار بارى كرد و چوهه ئه مريكا، له ويدا وهك شاعير و رځه نگر ناوى ده ر كرد. له سه ر كتيبى [سه رده مى دلّه راو كنى] دا و له سالى (۱۹۴۸) دا پاداشتى - پوليتزه ر-ى وه ر گرت.

سهرچاوه:

High llights of Modern Literature,

Edited by: Francis Brown

A mentor Book

چاپى يه كه م ۱۹۵۴

له ستایشی گوتاری هه جوودا

نووسینی: چارلز سیبیک

هیچ پۆلیستیکی هاوچهرخى فیکر نییه ئەو قسهیه دووباره نه کاتهوه - «هه رچییه کی که پیتی دهوتری تاییه تییه دیویکی سیاسی تیا به و هیچ (من) یکی سه ربه خووش له ئارادا نییه، هه تا گهر هه شبی... ئەوه ده بی بی گومان بین که ئەو (من) هه له بهر ژه وه ندى (کو) دا کار ناکات. له هه موو شوینی کدا ده بی به دوژمن... به نیازی رازیکردنی دوا تییوره سه بارهت به چاککردن و هینانه سه ر پتی کۆمه لگه ی مرۆقشایه تی... به لئى ده بی به دوژمنی هه ر که سیتک که بروای به وه نه بی له رووی کۆمه لایه تییه وه (من) هه کی پا به نده و ده کرى کۆنترۆل بکری. له ئە کادیمیای درۆکاندا که دلگه رمی تازه تیکه له به رق، له و شوپنه ی که به ته نه ا مانلان و شیتته کان توانای ئەوه یان هه یه حه قیقته بدرکیتن... ئا له و جووره حاله ته دا هه ر مرۆقشیک پتی له سه ر (تاکر هوی - فهردانیهت) دابگری، به قه ولی (گۆبلز) - وه زیری رۆشنییری هیتله ر - ده بی له قوژینیکی ژووریکدا بوه ستی و رووی له دیواره که بی.

«ئۆرئۆدۆکسییهت»، بیرکردنه وه ی دهسته جه معی، هه رچییه کی که پتی دهوتری چاکه و فه زیلتهت، به پیتی راسپارده ده بنه به هاکانی هه ر ئاین و پرۆژه یه کی کۆمه لایه تی «یوتۆپی». تاکه گرفتیک که بیربارانی ئەو جووره رژیته مانه رووبه رووی ده بنه وه: پرسیاره، ئاخۆ چۆن بتوانین ره وتی ئاسایی مرۆق پیر بکه ین له ورووژان و دلگه رمی. له راستیدا ئایدیۆلۆژیه کان له نه ته وه په رستییه وه بیگره بۆ ره گه زیه رستی هیچ په یوه ندییه کیان به فیکره وه نییه: ئەم چه مکانه حه شارگه ن بۆ قه شه و ئاخونده کانی سه رله نوێ زیندوو بوونه وه؛ ئەوانه ی هه لیک له به رده م دادپه روه ره کان خووش ده که ن تاوه کو خو یان هه ست به بالاده ستی و سه رکه وتن بکه ن. ئەوه ی که تازه یه و دووباره ده بیته وه له هه ر کۆیونه وه یه کی چاکه کاران ئەوه یه که ده لئى - «ئیمه

ده توانین تا سه ر به خته وه ربییه کی ئەبه دی بپاریزین، ده توانین وا بکه ین ئاسووده گی و ناشتی به رکه مال بی به و مه رجه ی قوریانی تاکه که سه بده ین.»

ئەزمونی خۆم له ناو میژوودا فییری کردم که له به رامبه ر هه ر راگه یان دنیکی کۆگه لیدا وت و وریا بم. هه تا بۆ ره خنه گرانی ئەده بیه؛ من ده که ومه گومان ئەو کاته ی به گشتگیری قسه له سه ر شت و دیارده کان ده که ن. هه لبه ته هونه رمه ند و شاعیرانی لا و هه ن که یه کدی ده بین و کار له یه کتریش ده که ن، سه ر به هه مان رۆحی سه رده می خو یانن، به لام له گه ل ئەوه شدا: ئاخۆ هیچ ئەده بیکی ئەوتۆ له گۆریدا هه یه که به های هه بی و به هاوکاری گروپیک و کۆمه له که سانیک نووسرابی؟ ئایا هیچ هونه رمه ندیکی راسته قینه هه یه له هه ر ئان و سه رده می کدا خو ی به ته نها به شیک له بزافیک (قوتابخانه یه ک) زانیبی؟ ئاخۆ هیچ که سینک هه یه که به راستی بانگه شه ی ئەوه بکات و بلئى: من هه لگری په یامی پاش مودیرنه م؟ بام ئەو وشه یه هه ر مانایه کی هه بی. من له هه موو جووره سیستم و خانه کارییه ک بیزارم. هوشیاری ئیستاتیکی به من ده لئى: ئەم ژنه شاعیره ره سه نه، چونکه ناتوانیت له ژیر هیچ مارکه یه کدا پۆلبنه ندى بکه ی. ئەو تاکره و بییه ی که ئاماده نییه سووکایه تی به ژیان بکا و لئى که م بکاته وه، ده بی له هه مان کاتدا به مه زن و پیرۆز رایبگری و به رگری لئى بکات. بۆ وه ستانیش به رووی که سانی زمان درتیز، گه ر پیتوستی کرد مرۆق بگه ریتته وه ناو فه رهنگی جنیوه کان... با هه بی...!

شاگه شکه بوونی یه که مم که هه رگیز له بیر ناکری، یه که م خووشی که زمان پیتی به خشیم ئەوه بوو که توانیم «وشه ناشیرین و پیسه کان» بدۆزمه وه. له وه ده چی ته مه نم سئى چوار سالان بووبی که بۆ یه که م جار گۆیم له و قسه ناشیرینه بووبی. ئەو کاته ی فییری وتنه وه ی ئەو وشانه بووم و به ده نگیکى به رز دووباره م کرده وه بۆ ئەوه ی سه رنجی خه لک رابکیشم، له و کاته دا بوو که دایکم شه پا زله یه کی پیداکیشام و پیتی وتم که وشه ی وا دووباره نه که مه وه. ده باشه... من وای بۆ چووم که ده کرى هه ندى وشه ی

به نرخ و پر به ها هه بن که ناکرئ مرؤف به دهنگی بهرز بیانلی. ئه وه بیان به ته اوای راست نیبیه. من پوورئیکی پیرم هه بوو، بهم شیوهیه قسه ی ده کرد، هه رکاتیک زاری لیک بکردایه ته وه که سی نه ده پاراست، هه موو جار دایکم لیتی ده پاراپیه وه و پیتی دهوت- «که دیتی له بهرده می مناله کاندان اواهی قسه مه که» ئه ویش گوئی له و تکایه نه ده گرت. بوونی که سیکی و ا بهم زمانه ناشیرینه وه له ولاتیکی کۆمۆنیستییدا باریکی ته اوو قورس بوو. دایکم پیتی دهوت- «له سه رینی ئیوه وه هه ره موومان ده چینه به ندیخانه.» هه ندئ جار له ژبانتا ساته وه ختی و ا دئ که حه ز له وه بکه یت به ده م جنیویکی راسته قینه وه هاوار بکه یت، ئه و ساته یه که هه ستیکی قول دامانده گری به وه ی دادوه ریه کی ره ها به پیوست بزاین و هه ره له سۆنگه ی ئه وه وه به پیستری زمانی شیاو دهردی دلئ خویمان هه لبرئین، گالته به شته کان بکه ین، جنیو بده ین، دار و به رد داشورین و زۆر توند دابه زین. له سه رده مانیکی زووتردا «رۆبرت برتون» له (شیکاری خه مۆکی) دا نووسیویه تی- «نامه وی که س ریتی ئه وه م لئ بگری که هه لئ و ا نه که م.» من له گه ل ئه و قسه یه دام.

ئه گه ر شتیکی هه بی که به وی فراوانتری بکه م و بیگه به نم به که مال: ئه وه گه نجینه یه که یان با بلیم تویشو به ره یه که له نه فره ت.

ئه وه ی ئیستا ده یلیم له میژووی سه ده ی بیسته مه وه فیتری بووم: ته نها فیکر و بیر و بوچوونی گینه کان سه ره له نوئ به کاردینه وه. خه ونی هه ندیک له چاکخوازه کانی کۆمه لایه تی ئه وه یه بینه سه رچاوه ی جیه جینکردنی سزای سه پاندنی زیندانیکردنیکی رۆشن گه رانه... سزایه ک رۆح ساغ بکا ته وه، هه موو که سیکی بی تام که به خو به وه ده نازی، هه موو که سیکی شه رانگیز و به دره وشت و دۆراو له عیشق و سیکسیدا نیبه که خه ون به وه وه نه بینی که ئه و (نوشوستییه سیکسییه ی خوئی بکا به یاسا). قات و جله کانی «ماو»: ئه مپۆکه یه ک ملیار که س له وانیه ئه م جو ره جلانه له بهر ده کن و تووتی ناسا ئه و شته ده لینه وه که له (کتیبه سووره) که دا نووسراوه؛ هه ره

ئه و خه لکه ئه مپۆکه ئه و ئومیده په نه هانه بز خه ون بینانی نوئ پیک ده هین.

مرؤف هه ر کاتی هه ستی به وه کرد که زۆریه ی ئه و شتانه ی که ده یانینی و ده یانینی خزمه تی یه ک بیروکه ده کن: ئه ویش ریزگرتنه له فروفیل و به ندوباو... هه ره وه ختیکی یه کیک له ئیمه دهرکی به م حه قیقه ته کرد: رووبه رووی ده یه ها گرفت و کۆسپ ده بیته وه. پووره پیره که ی من، بو نمونه، به ماوه یه کی دریز به ره له رۆشنییه (پاریس) یه کان هه ستی به وه کرد که یه کیتی سۆقیه ت و ئه وانیه که پیتیان دهوترئ دیوقراتییه میللیه کان، له سه ره وه تا بنی پی، جگه له درۆ و قسه ی پروبووچ هیچی دیکه نین. پوورم له و جو ره ژنانه بوو که له پشت ده مامک و رووپۆشه وه حه قیقه تی شته کانی ده بینی، به لام به هه موو کلۆجه کان ئه و ژنه هیج بیروکه یه کی بیروزی سه باره ت به مرؤقیه تی نه بووه. ئه وه له به ره وه ش نه بوو که ژنیکی ده م به گله یی و سکالا بی، یان به حوکمیکی پیشین فریوی خوارد بی... حوکمیکی له سه ره ئه وه ی پروای به هه بوونی «کولانه ی ماره کان» هه بی. به لکو ته اوو به پیچه وانیه بوو. ئه م تیر به دلئ خوئی ده یخوارد و ده یخوارد وه و پیده که نی و هه ندئ جار به دزیبه وه خیانه تی له میتره پیره که ی ده کرد... له گه ل پیاوی دیکه ده چوه ناو کادینه کان.

به لام تا بلتی ژنیکی سه رپاک و دیده رۆشن بوو، دوور له شیرزه بی و شیواوی. هه ره که سیکی بدیا یه پیتی دهوت که ئه م رژیته شویشگیره ی خویمان زماندریزی و نه بوونی ئایدیۆلۆژیا به تاوانی سیاسی له قه له م ده دا، ئه و که سه نه گه تانه ی که ده یانگری له سه ره بیروباوه ری جیا، به ئه ندانی نه خوئی کۆمه لگایان ده زانی، پیاوانی ئه و رژیته، به «مارشال تیتو» وه بیگه... جگه له زیل و زار هیچی دیکه نین. پوورم که ئه و هه موو خه لکه گیل و وره ی له ده وره به ری خو به وه ده بینی؛ شییت و هار ده بوو... ده ته قیه وه. رای و ا بوو که خه لکانیکی ترسنۆک و میتشک سست ده وربان داوه. که گوئی له رادیو ده بوو، یان رۆژنامه کانی به رچاوده که وت... وه ک شییت هه لده چوو و هاواری ده کرد... به رووی دایکم و نه نکمدا

دەيقرىشكاند - «ئەرى ئېۋە نارشېنەۋە كە گویتان لەم قسانە دەبى؟»

خۆ ھەتا گەر داىكم و نەنكم پىيان بوتبايە : وايە... راست دەكەى، ھەتا گەر قسەكەيان بەلماندايە، ئەو پورم ھەر دلى ئاۋى نەدەخواردەۋە، ئەو دەبوت: ئەو كۆمۆنىستانە جگە لە كۆمەللىك جووتىيارى نەخوتىندەۋار و پىساوكوژ و دەرويتشى «ستالين» ھىچى دىكە نىن... بەلكو لەۋەش خەراپترن. ئەم سەبارەت بە مرۆڭ، ۋەك توخم، ھەمىشە نىگەران بوو... لە دلەپراۋكى دابوو. بەلئى مرۆڭ لە كۆنەۋە ھەروا بوو. سووكى و گىلى و ملھورى و شىتى ھەمىشە ھەر ھەبوون. ھەردوو دەستى لىكدى گىر دەكرد و سەرسام و ئەبەلق دەيخستە سەر سەرى، جار لەدوای جار ھەمان شتى دووبارە دەكردەۋە، ۋەك ئەۋەى لەۋە ئىفلىجتر بى كە ھىچى پى بىكرى. سەبارەت بە حالەتى ئەو ۋەك ئەۋە و ابوو كە نەخۆشى (ئەلىرگى) ھەبى و چاكبونەۋەى بۆ نەبى، (ئەلىرگى) لەمەر ھەر شتىكى پىس و ھەلەدا. بەلام ئەمەيان واى لى نەدەكرد كەيفى بە ژيان نەيەت، بەلكو ئەم شتوۋى خۆى ھەبوو لە دەركردنى رۆحە شەرانگىزەكان، ئەۋەش مەسەلەيەك بوو؛ واى لى دەكرد كە بە درىژايى رۆژكار بكات. ئەم لەزەتتىكى شاھانەى لەۋەدا دەبىنى كە داروبەرد بە نەفرەت بكات، وا ھەست دەكەم بى ئەۋەى بە خۆى بزانى خۆشى لەو تانە و تەشەرانەى خۆى دەبىنى، ديارە بۆ مئىش ھەروا بوو؛ مئىك كە لە پشت دەرگاكانەۋە گوتم دەگرت و بى شەرمانە پىتدەكەنم.

لە كىتەبىكدا لەژىر ناۋى «دژواریبەكانى توخم» دا - جودىث لوربىر - بەداریشتىكى ژنانە قسە لەسەر ئەو دەبەنگىيە ئەبەدەيە دەكات: «لە جىھاننىكدا كە يەكسانىيەكى تەۋا بەركەمالە؛ دەبى ھەمان ژمارە لە كچان و كوران نامادە بىكەين و رايان بەيىن بۆ زانستە سروسشتى و ئىنسانىيەكان، بۆ رايىنان لەسەر كارى فىكرى و دەستى لە بوارى ھەموو پىشەكاندا. لەئىۋ ئەۋانەى كە خاۋەنى ھەمان پلەۋپايەى زانستىن، لە ژن و لە پىسا، دەبى بە نۆرە لە ھەمان كار و پىشەدا خۆيان تاقتى بىكەنەۋە، يان واى كە پىساۋ لەو شوپانە دامەزىن كە بۆ ژنان تەرخان كراۋە، ژنانىش

با لەو كارانەدا خۆيان تاقتى بىكەنەۋە كە تەرخانە بۆ پىساۋان، بۆ ئەۋەى نىۋەى شوپانەكانى كاركردن بە پىساۋان پىكرىنەۋە، نىۋەكى دىكەشى لەلایەن ژنانەۋە پىكرىنەۋە.

لەۋە دەچى ئەم بۆچونە زۆر جوان بى، بەلام ئاخۆ مەسەلەكە لەگەل پۆلىسەكان و ياساۋلەكانى بەندىخانەكان و سىخوړەكان چۆن بى كە ديارە پىوستن بۆ راپەراندنى گەلى كارى جۆراۋجۆر؟ باشە ئەۋانىش بەپىتى ئەو يەكسانىيەى نىوان نىر و مېدا، كە بە توندى پىتى لەسەر داگىراۋە، دابەشى سەر خانەكان و پۆستەكان دەكرىن؟ ھىوادارىن كە واى. بەلام بىرتان نەچى... كە ئىمە لىرەدا قسەمان لەسەر تاك نەكردەۋە، كە ئەۋەيان مەسەلەيەكە كە ھەمو ئەۋانەى خۆ بە خوداناس و پىرۆز دادەنېن، خۆ بە پىغەمبەرانى خۆشۋوۋدى سەرتاسەرى دادەنېن: خۆيان بە خودانى ئەم بانگەشەيە دادەنېن. ئىمە چۆن خۆمان لەو درندانە پىارتىزىن كە كۆمەلگە بەسەر دوو بەرەدا دابەش دەكەن: بەرەيەك كە سوۋدەندن و بەرەيەكىش كە ھىچ سوۋدىكىان نىيە؟ ھاۋنىشتمانى نمونەيى لەلای ئەۋانە كۆپلەيەكە كە بەردەۋام نامادەيە خۆبەخش بى، ئەۋان دەيانەۋى ئەمرىكا بىتە قوتابخانەيەك بۆ فەزىلەت، كە دەبى وردەكارانە بە دواى ھەموو ئامازەيەكى سىياسىدا بگەرتىن لەناۋ ھۆنراۋەيەكدا گەرچى باسى لە خۆرتاۋا بوون كرىبى.

كۆپىك دەناسى كە تەمەنى تەنھا سىازدە سال بوو، نامەيەكى نوۋسى كە تىايدا ھىرشى كرىدبوۋە سەر سەرۆك (جۆنسن) لە سۆنگەى كە لە جەنگى (قىتنام) دەست ھەلناگرى. واى لەو نامەيە...! وتبۋى: سەرۆكمان گىلە و پىساكوژە، ئەو خۆى شاىستەى ئەۋەيە بە ناپالم داىگرىتەۋە... بەلكو ھەقە لەۋەش خەراپترى پى بىكرى. ئىۋارەيەكىان... كۆرە لەگەل داىك و خوشكەكەى لەسەر مېزى نانخواردندا لە موبەقەكەدا دانىشتبۋو، سەرگەرمى شۆربا خواردن بوون، كىتوپ دەرگا و ئەو پەنچەرانەش كرانەۋە كە دەچونەۋە سەر قالدەرمەى حەدىقەكە، چەند پىساۋىكى دەمانچە بەدەست چوار دەۋرى مېزەكەيان گرت.

رایانگه یاند که ئەوان له ئۆفیسى لیکۆلینه وهی فیدرالئی (F. B. I) هوه هاتوون، هاتوون بزانت ئەو کەسه کێیه که ناوی «ئەنتۆنى بالمیرۆ» یه. هەردوو ئافرهتە که پەنجەیان بۆ کورپیزگه یه ک درێژ کرد که چاویلکه یه کی جام ئەستووری چاوکزی له چاودا بوو... به نیگایه کی زیونییه وه له چهک به دهسته کان رامابوو. هەردوو ئافرهتە که زۆر ماندوو بوون تا وا له پیاوه کان بکهن دلنیا بن له وهی که نووسه ری نامه که ئەو میترد مندالیه یه. ئەوان وایان پیتیبینی ده کرد که خاوه نی نامه کۆمۆنستیکى که ته ی پیاوکۆژ بێ، قژتیکى درێژى بهردا بپتیه وه و عه مباتریک چهک و ته قه مه نی هه بێ. (ئهم چیرۆکه م له خوشکی کورپه که بیست).

رۆژتیکیان گوتم له پیره ژنیک بوو که له ئۆفیسى یارمه تیه هه کۆمه لایه تیه هه کان هاواری ده کرد: «چیتان لیم ده وێ؟ خوینم؟» بۆ ماوه ی پینچ چرکه ی دیکه پیره ژن داروبه رد و هه موو خه لکی نه فره ت باران کرد، له به ره ئه وه نه بوو که چاوه رپتی ئەوه بێ شتیکى ده ست بکه وێ که ئەو ناهه قیه به بسرپته وه که له گه لیدا کراوه، به لکو ته نها بۆ ئەوه ی بوو که هه ست بکات که هیتشتا ئاده میه کی ساغ و سه لیمه، پاک و ته مبه زه... هه تا گه ره ئەو هه سه ته ماوه یه کی کورتیش بخایه نی.

په راوتیز:

- چارلز سیمیک له (به لگرد) - یۆغۆسلافیا - و له سالی (۱۹۳۸) دا له دایک بووه.
- خه یالی ئەم به یاده وه ریه هه کانی جه نگی ناو ئاو روپا پر ببوو. له (۱۹۴۹) دا به خاو و خه یزان وه گه به شتنه ئەمریکا، له پاش خزمه تی له سوپادا چوه زانکۆی نیویۆرک و ته وای کرد. له سالی (۱۹۷۴) هوه له زانکۆی (نیو هامبشایه ر) ئەده بی ئینگلیزی ده لپتیه وه. له ماوه ی سی سالدا یازده کۆمه له شیعری بلا و کرده وه، له (۱۹۹۰) دا پادا شتی (پۆلتیزه ری وه رگرت، که دیاره ئەوه یان گه وه ره ترین پادا شتی ئەده بییه له ئەمریکا، ئەم له سه ر کۆمه له په خشانه شیعریک وه ری گرت.
- فازل عه زاوی: ئەم بابته ی کرده وه به عه ره بی - له گو قاری - عبون - ژماره ۴ - ۴ - دا - بلا و بۆته وه - لاپه ره (۵۶ - ۶۱).

له مه ر شاعیران و قاندره کانیان (۱)

نووسینی: بێن ئۆکری (۲)

یه که م

ئەو جیهانه ی که ده بی شاعیر تیایدا بژی مه رج نییه که شیع ر ئامبیز بێ. ئەو جیهانه، هه ر جیهانیکی بێ وا به ئاسانی نایه ته به رده ستی شاعیر، به لکو هه مبه شه سرکه و خۆی نادا به ده سه ته وه. ته نها له رپتی را و کردن و سه ره له نوێ دارپشتنه وه و پشکنیندا ئەو جیهانه سرکه ی که خۆی نادا به ده سه ته وه مالی ده بی و ده کری وای لێ بێ بگۆری به بابه تیک پر له خوازه و رۆحی ستران و شیع ر.

که واته جیتی سه رسامی نییه گه ر بلتین شاعیره کان هاتوونه ته دونیا تا رووبه رووی ئەو جیهانه به سه تنه وه. شاعیر پتیبوستی به وه هه به که شه وان بیدار بێ، ئەو وه خته ی هه موو دونیا نووستوه. پتیبوستی به وه هه به له هه موو شوپنه دووره په رتیز و لاته ریک و زۆر سه به ره کاندای بژی، له و کاته «تاو» بروای به وه به که ده بی سه ره وێ، پتیبوستی به وه هه به که له و شوپنه دا ئاماده بێ که جالجالۆکه کان به نه پتی و بێ ده نگ ته و نی خو یان رایه ل ده که ن، دوور بروا و تا ده گاته شوپنه په نه انه کان... پتی ئاسایی بێ ده نیو چلپاودا بژی... بگاته نیو هه موو ئەو درز و چینانه ی که له ویدا خه و نه کاتمان جیگیرن و ده له وه رپن. شاعیره کان پتیبوستیان به وه هه به که

- (۱) قاندر: واتا دوژمن یان ملۆزم... که ئینگلیزییه که ی ده کا (Antagonist)
- (۲) بێن ئۆکری: نووسه ریکی نایجیریا به و له - له نده ن - نیشه جیه به. چوار کتیبی بلا و کرده و نه ته وه که دووانیان کۆمه له چیرۆکن له ژنیر ناوی «روودا وه کانی ته ک ئەو مه زا ره» و ئەسته ی ره کانی سه ره له ئیواره یه کی نوێ». بێن ئۆکری چه ندی خه لاتی وه رگرتوه؛ له وانه ش خه لاتی «ئاغا خان» له گو قاری پارسی که تابه ته به ئەده بی چیرۆک و رۆمان، کۆمه له شیعریکی له سالی (۱۹۹۱) دا به چاپ گه یاند و له هه مان سالدا رۆمانی «رنگای برسبه تی» بلا و کرده وه.

لهو شوینانه دا بژین که خه لکی دیکه پرووی تی ناکهن و نایبین، خو گهره که واش بکهن، چونکه گهر وا نه کهن چۆن ده توانن په ی بهو هم موو نه پینیا نه ی ئیمه بهن، چۆن ده توانن ئه و هم موو هر یمه تازه به له ژبان و بوونی ئیمه دا بدۆزنه وه، چۆن له سترانه کانیان جیمان ده که نه وه؟

شاعیره کان پتویستیان به وه هیه که خاوه نی چه ندین کاره کتر بن، به واتا مهرجه که سایه تیبیه کی رهنگا وره نگیان هه بی، له واقیعدا چه ندین حاله تی جیا هه ن، وه ک چۆن له ئاهه نگی ده مامکبازه کاندای چه ندین ده مامک هه ن، بۆ شاعیر مهرجه هه ر هه موو روو خساره کانی پشت ده مامکه کان بنا سیتته وه، تا وه کو بتوانی هه ر هه موو ره په نده کانی ئه و ژینه مان پی ئاشنا بکات که به زه حمه ت خه یالیش زه فهری پی ده بات، تو ماری هه موو ساته وه خته ناخوشه کانی... هه موو ئه فسوون و سه مایه کی خواهانه... هه ر هه موو گوشه په نه انه کانی.

هه موو روودا وه زۆره کانی هه ر پۆزه به ئاراسته یه کدا ده پوات. گهره که شاعیر به ئاراسته ی جیاواز و پیچه وانده دا پروات - خو هه ندی جار ده قاو ده ق رووبه روو ده جوو لی، هه ندی جاریش به حال ته ماس له گه ل مه ودا ئینسان نییه کاندای ده کا و هه ندی جاریش زۆر به قوولی، له وه ده چی ئه و وه خته ی شاعیر له به رامبه ر جیهاندا رووبه روو ده وه ستی، بۆ ئه وه به تا به رده وام پیمان سه لپنی که ئه و جیهانه سنوورداره ی ئیمه جگه له درۆیه که هیچی دیکه نییه: درۆی سنووریه ندی دونیا که مان، به دیوی ئه ودا وا ده کا پروا به وه بینین که ئه و مه مله که تی ئیمه ی تیا ده ژین تا ئه و په ری فراوانه و بی سنووره.

شاعیر وا ده کات زه وی بی به دایک، ئاسمانیش ده بی به سبیه ر و سایه، خو ریش ده کا به خودا وه ندی کی پر نه پینی و نادیار. شاعیر هه موو که سه «پراگماتیست» ده کان سه غله ت ده کا، ئه و که سانه ی که به دهره ئه نجما که مان به های فه لسه فه و بیر هه لده سه نگین، شاعیر دژ به وانیه که دونیا له ژیر یه ک ناو و یه ک رهنگ و شیوه دا ده بین. ئه وانیه ده بینه

ملۆزم و قاندری شاعیره کان ئه وانهن که نایانه وی واقیع له دۆخی سروشتی و کرانه وه ی خویدا ببینن. ئه وانهن که ناتوانن له وه تی بگهن واقیعیه تی هه ر تاکه که سیک له گه ل واقیعیه تی که سیک دیکه دا جیاوازه. یاساکان ناتوانن ئیدراک و هه ستره کدمان به شته کان بخه نه چوارچیوه و به ندیان بکهن. به قه د ژماره ی جو ری ژبان: دونیای جیاواز هه ن. مه سه له به نه نا ئه وه نییه که که سه بی خه یاله کان گرفتار بن: چونکه ئه وه یان بۆ جوو نیکی هه له یه؛ ئیمه هه ر هه موومان بی خه یال نین، به لام زۆر که سه له ئیمه ناتوانن ئه و خه یاله بخه نه گهر، که مان هه ن که لک له و خه یاله ببینن. گرفته که ئه وه یه که زۆر که سه هه ن له و هیزی خه یاله ده ترسن که سنووری نییه و هیچ کو ت و به ندی کی نییه، گرفته هه ندی له وانه ترسیانه له و که سانه ی که ده توانن به رده وام بانه زنه ی ئه گهره کان و شته شیوا وه کان به رفراوانتر بکهن، ئه وانیه بی وه ستان و بی پسانه وه ده توانن سه رله نوئی له خه ونه کانیان دونیا دروست بکهنه وه، سه رله نوئیوون به ره م بیننه وه، ئه و که سانه مان بۆ بیننه وه که له سه ر روخی هه لدی دانیشتون... ئه وانیه بزرن و له هیچ تو ماری کدا ناویان نییه. دوژمنانی شاعیره کان ئه و که سانه که بیر کردنه وه به کی ئایین په روه رانه و راسته قینه یان نییه - له م قسه به شدا مه به ستمان جو ره ئایینی کی دامه زراو و ده زگایی نییه. تا وه کو رو جی کی ئایین په روه ر و راسته قینه ت هه بی گهره که خاوه ن هه سستی کی وا کوشنده بیت که له ترس و تو قین بگه یه ت، له هه ست و سو ز و به زه بی... له وه ی که خاوه ن خه یالی کی ده وله مه ند بیت، پرواشت به وه هه بی که له (سئ ره هه ند) زیاتر هه یه. ئایین له و شوینه دا رو حمان دا گیر ده کا که ده کری خه یال به شته زۆر پیرو ز و خواهانه و ئاسمان نییه کان تیکه ل بی. شیعریش له و شوینه دا ته ماسمان پتوه ده کات که تیایدا ئایین له هه رچی شتی کی ئاده میانه هه یه جوئی نایبته وه. له وه ناچی له نیو به هه شته دا شیعر هه بی، دیاره که ناکری ده نیو دۆزه خیشدا شیعر هه بی. شیعر ته نها له بواری کدا، له دونیا یه کدا، له سه ر ئه سستی ره یه کدا ده خو لقی که (به هه شت و دۆزه خ) به یه که وه لیک بدرین و بونیاتی کی ئاده میزادانه ی لی بسازی، بونیاتی ک

که بۆنی خاک و مرۆقی لی بی... دهکری تهنها لهم شوتینه دا شاعر شیوا بی.

دهکری بلتین شاعیر که له بهرامبهردونیا دا دهوستیتتهوه؛ هی تهوهیه که ناتوانی بهوه رازی بی که هیه. «ئیلیاس کانیتی» له شوتیتیکدا نووسیویه تی - «ههردییرۆکهیهکی درهوشاوهی شاعیر، ههردیالیککی خوش و پهنهان، ههردیئاژه و هیمایهکی شاعیر دهی چی بن جگه له سهردیکتشییه لهبیرکراوهکانی یهزدان» شاعیرهکان تهو یاسا دانهرا نهین که هیچ کهس دانیان پیا نهنی، که هیچ کهس له دونیا دا حیساییان بۆ نهکات، تهوان لهو کهسانه نهین که لهسهردیوار یهردین و تاقهکان و سهکۆکان یاساکان بنووسنهوه، تهوان قسهش بۆ یهزدان ناکهن. تهوان قسه بۆ ئیمه دهکهن.

دواجاریش دهکری بلتین تهو (داهینان) ه که قسه بۆ شاعیرهکان دهکا، تهوانیش گوئی دهگرن، تهوان سهردلهنوئی دونیا له وشه دا ههلهدهشیلن و دروستی دهکهنهوه، سهردلهنوئی له خهونهکاندا بونیاتی دهنینهوه تهو یاسا و دهستورانهی که دهکری به تهنها له دهمی بزر و نهیتی خوداوهندهکانهوه بیته دهری، به دریزایی ژبان و بوون و سروشت تهو یاسایانه به گوئی تهواندا دهدری، بهگوئی ههموو تهو نوینهره دیار و نادیارانهی شاعیرهکان. زریان و باوو بووان قسه بۆ شاعیرهکان دهکهن، برووسکهکان ههناسهبان بهسهردا ههلهدهکیشن. بۆ ههمیشه تازاری مرۆقایه تی تهوان لی دهخوری. تهوه گوئهکانن کهوا دهکهن قهلهمی شاعیرهکان جوانی بنووسنهوه، وشهکان بۆ خویان شاعیرهکان دهوینن، تهوهش وا دهکا تهوان پتر وشه بیارتین. دیسانهوه شاعیره که ویژدلمان مهزنتر و ناسکتر دهکا و وهئاگای دینی. شاعیر به خه و دهر د و مهینهتییهکانی ئیمه دهتلیتهوه و تیکهلیان دهکاتهوه به ههموو تلانهوه و تازاره لهبیرکراوهکانی مندالیی. ئیمه له زاری شاعیرهکانهوه سهردلهنوئی گویمان له ههموو تاسه و ئارهزووه کوشندهکانی ژبانمان دهبیتهوه.

تهوانهی که یاسا و دهستور بۆ دونیا دادهمهزیتن؛ تهو دونیا به وهکو خۆی قه بوول دهکهن. تهوانه رقیان له نهینی و لهغز و ههموو شتیکی پهنهانه، چونکه نهینی و لهغز نابنه شفره و وهک یاسا توومار ناکرتین، شته زۆر سهیر و سهمهره و سیحراوییهکان ناکرتین به یاسا، ههردییه دامهزاندنی یاسا سنووری ههردییهموو شتهکان وهکو خویان دهپارتین. سیاسهتیاژهکان، سهردۆکی دهولهتهکان، سهرباژهکان، دهولهتمهندهکان، ههردییهموو پیاوه بههیز و دهستهلاتدارهکان، پادشاکان، قهشهکان و پیاوه ئابین پهروههکان - تهوانه ههردییهموو وا زهن دهکهن که پادشاکانی سهرد تهو مهملهکه تانهی سهردییهوین. تهوانه لهمهردی حقیقهت و شته راستهقینهکان دهوین، لهمهردی مهسهله رامیارییهکان، سهردییهکان و ئامارهکان، پرۆگرامهکان، لهمهردی مورالی (تهخلاقی) زۆر کوشنده و تهبستراکت. بهلام ههیهوو... خهونی خهلهکی زۆر لهوان دووره، خهونی خهلهکی تهم زاتانه دهترسینی. تهو کهسانه دهنیو دونیای حقیقهتدا ون دهبن و دهتوقین، تهوانه له راستییهکانی ژبانوه دوورن. تهوه تهنها تهو کهسانه که بهر به روانینی شاعیر دهگرن، روانینی بۆ راستی و حقیقهت و واقع. تهوه تهوانن که داوا دهکهن و دهبنه هۆی تهوهی که شاعر بی به مهیدانیک که شهق له ههموو جوانی و مهنتقیک ههلهدا تهو وهختهی نایانهوی رووبهرووی تراژیدیایان بوستهنهوه، تهوان ههندی لهو کۆلکه شاعیرانه بهکری دهگرن که به مهرامهکانی تهوان شاعر بهونهوه، قسهی ههلهق و مهلهقی پێ دنووسنهوه بهو بیانووهی که تهوهی بۆ شاعیر دهشی بۆ خهلهکی دیکه نارپهوایه، تهوه تهوانن که داوا دهکهن شاعر (پارتیزان) بی، شاعر لایهنگیر بی، ههلهت لایهنگیری تهوان بی، بی به بارگیری مهرام و مهسهلهکان، مهرامهکانی تهوان... مهسهلهکانی تهوان، جا تهوان ههردییه کهسیک بن.

ژیانی ئیمه بهرادهیهکی یهکجار زۆر بهرتسهک بوتهوه وهک تهوهی که هیه و ههستی پێ دهکهن، خهونهکانی ئیمه ئا لهوپهردی ههول و تهقهلالا دایه که رووبهردی تهو ژبان بهرتسهکه فروانتر بکات، ههردییهخهونه و امان لی

دهکا بهردهوام شتی تازه و په نهان بدوژینهوه، ټو ههسته زورخوښه وپژدانی وهئاگا هاتوومان پتر ناسووده بکات، بو دوزینهوهی شته سهیر و په نهان کانیښ کولای دلخوش دهبن، چونکه ټو شتانه دهکونه دهرهوهی توانای بینیمان. ټیمه نابج شاعیرهکامان ناچار بکهین که زیاتر ټو جیهانهی هه مانه سنور بهندی بکات، چونکه ټوهیان تاوانیکه دژ به خودی ژیان خوئی. خو گهر شاعیر به تنها قسه لهسه شته داخراو و بهرتهسکهکانی نیوژیان بکات، لهسه ټو شتانهی که بج ههول و ماندووبوون دهتوانین تیپان بگهین، ههرسیان بکهین و بیاناسینهوه، گهر لهمه ټو شتانه قسه بکات که پیپان سهغلت نابین، لیپان ناترسین، ټو شتانهی نامان وروژیتین، توورپه مان ناکهن، هانمان نادهن، یان ټوهوتا پتر تووشی دلپراوکیتمان ناکهن، یان پتر بو یه کسانای هاوار بکهین و بگرین، پتر به دواى خه یال و بیروکهی کوژراودا بگه پین و بیاندوزینهوه، ټو بیر و خه یاله جوانانهی که له سهردهمی جحیلیمان کوژران و له کیسمان دان، گهر شاعیر به تنها خوئی له گوشه داخراوهکاندا بهند بکات و ستران بچرئ، به زمانیکى داخراو و له قالب دراو بنوسئ، وشه و دهسته واژهی وشک و برینگ به کار بیئ... که واته گهر وا بکات ده بی ټیمه چ هیوايه کمان هه بی... جا چ لهسه ټم ټهستیره بژین و چ لهسه ټهستیره کی دیکه... ده بی چاوه پتی چ خوشنوودیهک بین؟

گهر که ساتیک هه بن بهم دونیا به پازی بن، وا که متهرخه م و بج باک بن، ده کرى بلتین چ به روج و چ به لهش زور بج خیر و ترسنوکن. ټیمه له هه مو کرده به کی مه زن و پاله وانبازانه دهرسین. ټیمه زنده قمان له جیهانیک چوه که بتوانج سه رله نوئ یهک بگریته وه. ټیمه هه تره شمان له خه رمانی به بهر که تی (بوون) چوه. ټیمه زور ته مبهل و ته وه زهل لیپان دانیشتووین و داوا له شاعیره کامان ده که بین که ټه گهر بکری ناسومان لی نزدیک بخه نه وه، ټو تافگه بهی که په نگاورهنگ دهرژئ، ټو کانیاوهی ده ته قئ: پروهی ټاوه کان به شپوه به کی زور سهیر ده مانترسینئ. ټیمه چیر خومان ناناسینه وه و نازانین کپین، بیریشمان چوته وه که له مه و بهر چی

بووین، له چ حالتیکدا بووین له میانه ی ټو قونغانه ی که تیایدا بو ماوه به کی درپژتر وهئاگا بووین. ټوه ټو که سانهن که له واقع و حقیقه ت دهرسن، له راستیه کانی خو بیان وهرسن له وهی که ههن، قیز له بوون و ژیانى خو بیان ده که نه وه، ټوه انهن که زنده قیان له و دهموچاوه سهیرانه چوه که ههر ده لئی ده مامکن، به لام ټو دهموچاوه ده مامکدارانه دهموچاوی خو یانه که له ټاوتنه کانی زه مندا ده یان بیننه وه، ټوه ټوه انهن که دژ به هه موو شتیک ده وه ستنه وه که شیعر ټامپزه، له به رامبه ر هه موو شتیکى شاعیرانه دا ده جهن گن. ټوه ان به ههر چی هیزی شراوهی که هه یانه به رووی «شعیریه ت» ده وه ستنه وه، چونکه گهر وا نه کهن، وزه و هیزی ټو وشانه ی، ټو راز و قسانه ی که وان له نیو میتشکیانا ده ته قنه وه و هه موو دهرگاکانی ناوه وهی روج ده که نه وه، گهر وا نه کهن چی بکهن، ناخر ههر چی درنده کانی که وان له ناخدا و ههر له وپشدا ده له وه پین، به بازیک خو هه لده دن و دینه دهره وه و به سه ر مافووری هه ست و وپژداندان را ده بوورن و ویرانی ده کهن. ټاخو ټه وسا چی پارچه لیک ترازوه کانی نیو گیان به به که وه دنووسینئ و گریپان ده دا؟ ده بی ټوه ان ههر چی شتیک که به روجی شیعر باره بیکوژن و له باری بهن، یان ټوه تا به شپوه شپواوه که ی وهری بگرن، یان له ساده ترین حاله تی لاسایی کردنه وه دا هه نگاو بنین، ټاشکر اشه بو؟ چونکه ټوه ان له ده میکه وه هه ول بیان داوه چی که ف و کول و شوژی ژیان هه به دایر کپین، چی په نگی جوړاوجوړ هه به بمرین، ههر چی دووانه ی سروشتی شته کان هه به لیکیان بکهن و نه یان هیلن.

ملوژمان و دوژمنانی شیعر ناتوانن گره و به نه وه. راسته که جیهان، له وه ده چی، خو به ده سته وه نه دا و نه گیرئ، به لام له ناو خویدا تا ټه به د ټو ټاره زوه هه لده گری که خو به بهرگ و په نگیکی دیکه بگوړئ و بنوینئ، ټاره زوی ټوه ی به شتیکى بالاتر بیئ و بگوړئ. له دهره وپرا و له رووکه شدا وا دهرده که وئ که جیهان جله وگیر نه بج و خو به ده سته وه نه دات، به لام وه که چند هیزیکى دپار بکراو له هه وادا، په ننگه چاوه پتی جوړیک له خه یال بکا و به وهی ټو سبهر و ټه فسونه له ناو خویدا ټازاد بکات.

شاعیر به تنها خولقیتهنر نیبه، به لکو بوونه وهریکی کیمیاگه ره. شاعیران بیانه وی یا نه یانه وی له تهک هیتز و سیحره مه زنه کانی ناو ئەم گهردوونەن، له تهک مهسه له هه ره مه زنه کاندان، هه میسه خهون به داهاتوو به که وه ده بیان که پراوپره له دادپهروه ری و به ها گه وره کان.

مادامه کئی پرومان به وه هه یه که شاعیره کان هه میسه روو له تایندهن، مادامه کئی لهو به ره یه دان که خهونیان بو داهاتوو له بن نایه، بو به ده کری بلتین که پتیوستیان به وه یه له به رامبه ردا کۆمه لئی دوژمن و ملۆزمیان هه بی. هیندییه سووره کانی ئەمریکا ئیدیۆمپکی سه یریان هه یه که تیایدا ده لئین - «خوا بکه م دوژمنه که ت به هیتز بی.» هه رچییه که که خوینبه ره کانی ژیاغان و شک بکات دوژمنی گه وره ی ئیسه یه: ئەوه بو به هه تا پیغه مبه ره کانیش به و دلگه رمی و جگه رسۆژییه وه، بی پسانه وه دهنگ هه لده برن و قسه له سه ر مرۆف ده که ن، مرۆف ئەو کاته ی خوئی ویران ده کات، هه ر به و مانایه هه موو پیغه مبه ره کان شتیکی له روچی شاعیره کان یان تیایه، به لām هه موو شاعیره کان پیغه مبه ر نین. گه ر شاعیر وه ک فیزییاگه ریک، یان وه ک زانایه کی سروشت، وه ک پزیشکیک، یان وه ک فریشته یه ک یان هه تا گه ر ئەهریمن په رستیش بی ناکری بیز له و دونیایه بکات که تیایدا ده ژئی. شاعیر خوئی به گه وره تر نابج له و دونیایه تیایدا ده ژئی، شاعیریش وه ک زانایه ک وایه، هیچ زانایه ک که ده روانیته بروسک و چیا و ئەستیره کان، قه ت خوئی به گه وره تر نازانی، شاعیریش هه روا. بو هه ر کرده و کاریک هیچ شتیکی نزم و به رز له ئارادا نییه، یان گه وره و بچووکی، به لکو مانا و به ها کان دیدمان بو شته کان بی ده گۆرئی. خو شه ویستی شاعیر له چۆنییه تی خه ونه کان و کاره کانیدا وه ده رده که وی. چه نده قوولتر هه ست به شته کان بکات؛ ئەوه نده قوولتر ده پیشکنی و نه یینییه کانی ده درکینی. چه نده پتر بمانه وی شته کانی ئەم دونیایه به یه که وه گری بده یین، ئەوه نده پتر ده توانین شوین هه نگا وه کانی شاعیر بکه وین... ئەو کاته ی که ده که ویتته ئالوگۆره مه حاله کان. ئەوان حیساب بو هه ر کرده یه کی پالنه وانبازانه ده که ن: به پتی هوشیاری له هه ر ته مه نکی جیادا.

ئوه ش راسته که ده لئین مه رج نییه شاعیره کان به پیش زه مه نی خویان که وتین. ئەوه تنها ئیسه یین که که وتووینه ته دوا ی زه مه نی خویمان.

دووهم

برسیه تی به کیکه له و ملۆزمانه، چه ندین جوژی برسیه تی. ده کری پیناسه ی کۆمه لگا وه ک ئەو مه یدانه یان فه زایه وابی که هه موو جوژه کانی برسیه تی ئیسه تیایدا به یه ک ده گه ن، وه ک ئەوه ی که له بازار پکی گه وره و قه له بالغ و پر هه رادا بن. برسیه تی شاعیر برسیه تی ئیسه یه... برسیه تییه ک بو ژبیانیکی فره به به ها و ده وله مه ندرت. هه ر هه موومان، هه ندی جار، ده که وینه ژیر ئەو حاله ته کوشنده یه. هه ندی جار وه کو میگه ل مامه له مان له گه ل ده کری، بی له پشتی ملمان ده نین، فیلمان لی ده که ن و به پتی ویتلدا ده مان به ن... که له وه ده چی ئەو ریگایانه نه چه نه وه سه ر هیچ مه نزلگایه ک، مه گه ر تنها بچه وه سه ر گۆرستانه کان. پرسیار ئەوه یه: ئاخو ئیسه خویمان ریگاکانمان هه لبژاردوون؟ یان ریگاکان ئیسه یان هه لبژارد؟ ئیسه له بری خه لکی دیکه و به ناوی ئەوانه وه هاتینه سه ر ئەم ریگایانه یاخود بریاری خویمان بوو؟

ئیسه هه موومان ده که وینه ژیر ئەم پرسیاران هه، به لām هه ر هه مووشمان ده که وینه ژیر سیحری ئەو مه یله ی وا ده کات خویمان به یه کدییه وه به سه ستینه وه، هه ر هه موو له ده وری بانگه شه که ی «دانتی» کو ده بینه وه، بانگه شه ی خو شه ویستی، ئەو «خو شه ویستییه که وا ده کات خوور و ئەستیره کان له خولگه کانی خو یاندا بسوو ریته وه» (دانتی) وای ده وت. هه ندی ئەو ئەفسوون و خو شه ویستی و گیرۆده بوونه ئەو وه خته دی که ئیسه که متر خویمان بو ئاماده کردوه، ئەو وه خته ی ئیسه زۆر رووتین، خه وتووین، به بی دهنگی دی، درهنگی شه و که هه موو شتیکی خامۆش و مردووه: دی. وه ک سوپا حه قیقییه کانی -ریلکه- ی شاعیر دی، ئەو سوپایه ی گه مارۆی «شاره هیمنه کان» ده دا، ئەو شارانه ی ده که ونه «ده ره وی دیوار و شووره کان... وه ک گونده دووره ده سه ته کان» وه ک ئەو

کەسانەش دێن «کە هیچ کەسێک بۆ هەر شە نانیترنە نیتو ئەو شارانە، یاخود بەلێنیک بەدا، یان ئەوەتا دانوسانیان لەگەڵدا بکات.» بەلێ... هەندێ جار بەشەو دێ، ئێمەش لە خەو ڕادەبێن و ئارەقە دەکەین، ناشزانین بۆچی لە خەو هەلساین یان چی ئێمە ی و ئەگا هینا؟ بۆچی لە خەو ڕاچەنین؟ چی بوو ئاواهی شپرزە ی کردین و خەوی لێ زراندین؟

پەتۆکان لەسەر خۆمان وەلا دەدەین و لەنیو پێخەفەکان دێینە دەری. بەنیو مالهکاندا دێین و دەچین تا بزانی هەموو شتیکی لە شۆینی خۆیتە. هیچ بوو... هیچ گۆراو. کەچی دەبینین دونیا خامۆشە و خەلکی لە پرخە ی خەو داوایە... پرخە یەک لەسەر خۆ، پاشان هەول دەدەین بچینەو و نیتو پێخەفەکانمان، بەلام ئەو پرسبیارە هەراسانمان دەکا: بۆچی لە خەو و ئەگا هاتین؟ ئاخۆ کە ی بوو کە بۆ دواجار ئاواهی و بەی هۆیەکی ئاشکرا لە خەو ڕابووین؟ پاشان گەر بەخت یار بێ، هێدی هێدی هەست دەکەین کە لەو دەچێ شتیکی زۆر پەنھان، بوونەو رێکی کپ و مەنگ لەنیو ڕۆحی خۆماندا، لەنیو بوون و ژیا ئاندا یە و دەیەوێ بماندوین، ئەوسا تێ دەگەین کە ئێمە لەبەر هۆیەکی زۆر سەیر و سادە لە خەو ڕابووین: ئەویش ئەو یە کە خەومان لێ تێکچوو. ترسیکی گەورە، سۆزێکی بێ پایان و تاسە یەکی کوشندە لەنیو ڕۆحی خۆماندا دەخولقان، بەلام بێ ئەو ی بزانی لە کە یەو و ئەو ترس و سۆز و تاسە یە دەرسکان. ئێمە نازانین چۆن مامەلە لەگەڵ ئەو ترس و تۆقینەدا بکەین، ترس و تۆقینێکی داخراو و پەنھان، یان چۆن چۆنی بەر بەپیشبینیەکانی شەر بگرین، خۆ لەوانە شە دەرک بەو بکەین کە لەو چەند ڕۆژە کەمە ی دواییدا ئاسمان تاریک و لێلتەر... لێلتەر چونکە ئێمە ڕۆژەکانی خۆمان پێکردوو لە قرتویرت و دلەراوکی... یان پێ لە خووی خەرپ و ڕۆح مراندن. وێ دەچێ ڕووخساری مەرۆف بەردەوام بە دوو رەنگی جیا خۆ بنوین، دوو شێو ی دژ بە یەک... ڕووخسار و شێو ی ئەوانە ی لەگەڵ ئێمە دان، هی ئەوانەش کە دژ بە ئێمە دەوستان. دیارە ژمارە ی ئەوانە ی کە دژن: زۆرتن. لەو دەچێ ئیدی ئێمە چیتەر نەتوانین جیھان وەکو خۆ ی ببینین. تەواو... چیتەر ناتوانین لە شتەکان ڕامبێن، چیتەر

چاوی ئەوەمان پێو نیتو لە جوانی وردبینەو و پتی سەرسام بێن. نا... ئێمە چیتەر ناتوانین بە دیقەتەو سەرئەجی شتەکان بەدین، هەر بە راستی بیرمان نایەتەو کە ی بوو کە بۆ دواجار توانیمان گۆشە یەکی تاریک ڕووناک بکەین، پەردە لەسەر شتیکی پەنھان وەلا بەدین و نادیارێک ئاشکرا بکەین. ئەو هەست و ڕوانینە قوولانە خەو ڕاو دەنێن. هەستیکی سەیر و پەنھان لە ناو وەر دا مانده گری، هەستیکی کە پراوپرە لە شلەژان و شپرزە بوون و دل ساردی، لە ناو وەر پتر جێ بۆ خۆی داگیر دەکا، هەر وەک هەست کردن بە گونا کە کتویر بەرەللا دەبێ، خۆ لە دەست «لەبیرچوونەو» ئازاد دەکا، بیریچوونەو یە کە خۆمان بە هەموو دل مەبەستمان بوو ئەو هەستی گونا هەکارییە ی تیا بکوژین. پاشان وای لێ دێ کە گومان بکەین، گومانە ی ئەو ی لە شۆینی کدا، بە شێو یە کە لە شێو یەکان، لە پێچیکدا ڕیمان هەلە کردبێ و هەر هەموو سەفەرە کەش ڕی ون کردن بوو، کە لەوانە یە لە زەمانیکی دێرینەو ئەو گەشتە دوور و درێژە لە پێچە پێیەکی وێلدا دەستی پێ کردبێ، هەر لەو کاتەو ی ئێمە دەنیو گەرداویکی پێ لە شپرزە بوون و سەرلێ شیان و بێ سەر و بەریدا خۆمان لێ بزر بوو. دەکرێ بلێین وێ دەچێ و زۆر لە گۆینە کە ڕوو و ئەو مەزلگایە ی کە مەبەستمان نیتو بۆی بچین ڕێگە یەکی زۆرمان بربێ. هەنووکەش کە شەو داها توو و چوار دەورمان پێ لە خامۆشی و بێ دەنگی گەورە، بەهەر چوار لادا کە دەروانین: نە شارەزای ڕێگە کەین و نە مەزلگاکەش دەناسینەو. لە خۆمان دەپرسین: ئاخۆ کە ی بوو کە لاری و پێچی هەلەمان گرتە بەر؟ کە یە کە مجار هاتین، بۆ ئەم سەفەرە، کام ڕێگە مان هەلێژارد؟ لەپاش بێنە و بەردە یەکی زۆر، لە دوا ی بیری کردنەو یەکی قوول گومانە ی ئەو دەکەین کە ئەو پێچە ی شارێگە ی لێ ون کردین: لاری یە کە بوو کە هیچ نیشانە یەکی بە سەر وە نەبوو... هیچ دەلیلیک تا بمانخاتەو سەر شارێگە... ئەو لاری و پێچە هەلە یەش هی سەر دەمانیکی زووتر بوون لە ئیستا... ئەو سەر دەمە ی کە هیستا سەرگرم و لاو بووین، ئەو ڕێیە بوو کە بە دوولێ و ڕا ڕایی و قرتویرت بەلێن و خە یال و بیری کە ی سەیر و پەنھان چەو ڕێژ کرابوو، بیری کە

و خه یالی خوش به داهاتوو بی نه وهی هیچ کاریکمان بۆ کردیی، که تیایدا جیهان به هه زاره ها رهنگی جوان و دلگیر دهره وشایه وه، تیایدا شاعر و سترانه کان دلکانیان پر ده کرد له تاسه و ئاره زوو، که تیایدا هه ره موو ههست و نهسته کاتمان زۆر روشنتر ده بوونه وه.

ده نیو پیخه فه که تدا ئۆقره ناگریت و خو وهرده گپری و که له کان ده گۆری، هه ره ده لئی پیخه فیتیکی درکاوییه. له وه سه رسام ده بیته که چۆن ئه وه هه موو ماوه به له نیو هه مان پیخه فدا خه وتوو، شه وه له دوای شه وه. هه ره ده لئی قه فه زتیکی داخراوه. له خه و راده بیته، به ژوو ره که تدا دبیته و ده چیت، هیچ شتیکی نایه به دهسته وه. دیواره کان رهق و تهق - له وه ناچۆ هیرشی له شگری ئه وه حه قیقه ت و واقیعه ی «ریلکه» لئی ده دوا بتوانی به بی دهنگی ئه وه دیوارنه بیری و بیرمینی، به لام تو به دووچاوی پر له سه رسامی دارو دیواری ماله که ت ده پشکنی، که ی بوو که تو له م ماله دا و له م ژوو ره دا نیشته جی بووی؟ که ی بوو ئه م ماله ت بوو به لوول پیچ؟ که ی بوو بوو به به ندیخانه؟ ماله که له ناتاسایی ده چی و بۆنی بیگانه ی لی دی، هه ره وه ک بلئی که سیتیکی غه رب و نه ناس به په له و بۆ ماوه یه کی کورت تیایدا نیشته جی بووی و چیت ره حه زی نه کردیی بیکا به مال و خیر له شته کانی ببینی. له م ساته وه خته دا که لوپه ل و هه ره موو شته کانی ناو ماله که ت: وا دهره که ون که به قه رز هینابتن. ئه وه ماله به م حاله وه به ته واوی بیزار و تووره ت ده کات. ئا ئه وه ی باسما ن کرد... بوونی ئه وه ماله یه کیته که له پیچه کان و لاریگاگان، به لی... ئه وه ماله، ئه وه ژوو ره بوته یه کیته که له ریگاگان. ئیدی تو تا بی رووه هه لدی ره کان غل ده بیته وه، رووه وونیایه که له هه لوه شان و تیکشکان. له هه موو شوینیته کدا باله خانه ی خه ونه کانت داده رمین، یان دارماون، که خۆت له ناو وینه کاندان به سری و بی جووله ده بینی، ئا ئه وه وینانه به جوړیک له جوړه کان گالته ت پی ده که ن.

پاش تاویک قاوه یه که ساز ده که ی، شتیکی له تو دا ده گۆری، شتیکی پی دزکه ده کات و له دلته جیگیر ده بی. پاشان، له ساته وه ختیته کدا، بی

ئاگاداری ئه وه رووخسارانته دینه وه یاد که له و لاری و پیچانه دا ونت کردبوون، ئه وه لاری و پیچانه ی پیا یاندا رژیستیت تا وه کو ئه وانت لی نه یه ت و به هه مان ری دا نه ری. خه ونه کانی سه رده مانیتیکی زووت بیر ده که نه وه، لاف و گه زاف و خو بادانی سه رده می لای، ئه وه هه موو که سانه ت بیر دینه وه که چیت نایابینی. ده پرسیت: هه نوو که ئه وه که سانه وان له کوئی؟ ژبان به ره و چ گه رداویکی بردن؟ دنیا چی لی کردن؟

له نیو کورسییه که تدا ده جو لئی، کورسییه که زیکه زیک ده کا. ژبان له ژیر قورسایی تو دا زیکه زیک ده کا، له سه رخۆ و هیواش ده ستبه ردار ی تارما ییه کان ده بیته. ده ته وی خۆت وه بیر بیته وه، خۆت وه بیر بیته وه له جوانترین ساته کانی ژبانته. وه لی وینه کان ته لخ و لیتن. که یف و هه وا و لاف و گه زاف و خو بادان به سه رکه و تنه کانت هه هیچ مانایه که ناگه یه نن ئه وه وه خته ی دهرک به پووچی بی هوو ده بی ئه وه سه رکه و تنه ده که ی، یان له به نه رته دا هه موو سه رکه و تنیک ریژه ییه. که خۆت ده بینی، هه نوو که، وا دلره قانه ده روانیته ئه وان ی دیکه، کتوپر به هه مان هه ست و به شتیه یه کی زۆر په نهان خۆت خوش ناوی، بگره رقت له خۆته. سه یرت لی دی که تو چۆن بوویت به و که سه ی که هه یت، چۆن به م حاله گه یشته ی، هه ول ده ده ی شتیکی له شکومه ندی بۆ خودی خۆت بگه ری نیسته وه. له ژیره وه و هه ره به چره له گه ل خۆت دا هه ره موو سه رکه و تن و ده ستکه و ته کانت دوو باره ده که یته وه، به لام تا راده یه که به شانازییه وه و به دزییه وه له به رخۆته وه ده یان لیتیته وه. به لام ئه وه یان هه رگیز قرتوپر و دلره راوکیته کانت نا کوژی، ناتهیته یته وه سه ر راسته ریگا و ون و بز له سه ر کویره ریگاگان ده می نیسته وه، هه رچییه کی که تو له به رخۆته وه ناویان ده نییت و به ده ستکه و تیان ده زانی، هه ره له گه ل ناوه یانه که نامین. تو له خۆت ده پرسیت: ده بی چی بکه م تا شتیکی له مندا زۆر تر له خو م بژی، که ئه گه ر بکری جوانتر بی هه رچه نده زه مه ن دلره قی بنوین، ئه وه شته ی که له نیو روچی مندا کپ و خاموش نیسته جییه، ئه وه شته ی که پتر یارمه تیم ده دا پتر بپشکنم و پتر بدۆز مه وه؟ هه رچه نده بیر ده که یته وه هه یچت به خه یالدا

نايهت، هه ناسه به که سارد هه لده کيشی، شتی که له نپو رۆحتدا نوقم ده بئ و ده خنکی، شتی که غه مناک دل و ده رونت داگیر ده کا، خه یالیتی پوچ داگیرت ده کا، بپرۆ که به که زۆر بئ هووده ده لئ: ده کړی ژيانت جوړی که تر بئ، جیاواز، به لām هه رچه نده ده که بهت و ده بهیت: نازانیت چۆن و به چ شپوه به که.

وا هه نو که خه ریکه قاوه کهت سارد بئته وه، بپر له شته هه ره پروبوو چه کان ده که بهت وه، به و میشکه ی خۆته وه حه ز نا که ی پرو به پرووی نه و هه موو مانا شار او انه ی ناو راستی به کانی خۆت بئته وه، بۆ به دیسانه وه بۆ نه وه ی فیل له خۆت بکه ی، جار ی که تر ده که بهت وه سه ر کویره ری که به که و خۆت له پئچیکدا ون ده که ی، به که مین لاری و پئچ، پیایدا ده رۆیت. به ده م رپوه بپر له شتی دیکه ده که بهت وه: باری دارا بئیت، بپر له شتی که ده که بهت وه که دوینی به که یک و توو به تی، رهنگه شتی که بچووک و هپچ بئ، به لām له وانه به که می که بر بنداری کرد بئیت، که می که له شکۆمه ندی تو ی دابئ، رهنگه له گه ل خۆتدا بپر له وه بکه بهت وه که به و قسه و ناماژه و پلارانه مه به ستیان چی بوو بئ؟ دیسانه وه نۆقرهت له بهر ده برئ و له نپو کورسی به که تدا جئ به خۆت ناگری. دیسانه وه راری و وه رسیت لئ ده رۆی. به ده حالی بوونت له خۆت و له دونیا ده تگه به نئته حاله تیکی و ناچیره که هپچت بۆ نه مینئته وه جگه له خۆ تا وانبار کردن. نه وه تا جار ی که تر هه ر خۆتی له بهر ده م خۆتدا، تاسه و ئاره زوویه کی کوشنده وه ئاگات دئینی که ناوی نیبه و تیی ناگه ی. هه ستیک داته ده گړی که نه گه ر و پاک و پروون به رپگی خۆیدا بروات، له وانه به هه موو ژيانت بگۆری: هه نو که و بپر ده که بهت وه که بیدار بوونیش بۆخوی که می که وه رسکه ره. له گه ل خۆتدا ده یلئ بئته وه: ده کړی سه ره له به یان تیکیان مرۆف خه یال و ختوره ی وای به زه یندا بئ. پروو تپوونه وه به کی له و با به ته، نه و هه سته که ده نپو ره گ و ریشه ی شیعردا جیگیر ده بئ، که له بنیدا ده مه بی، نه و پروو تپوونه وه و هه سته ی له و گۆرانه وه دئ، له و پئش بئینی و ده رک پئکردنه پر له سه لبقه به: وا ده کات که به هره ی فریوده رانه ی رۆح نه وه پری هه ولئ خۆی

بدات تا ئاگادارت بکاته وه، تا هه موو ره مز و هئما و ناماژه کان بخاته به رده مت، به لām چ که لکی هه به که ده بئینی هه موو نه وانه په رده پئوش ده کړین، ده خنکیندرین، هه و و ترو تو پئیک، لاف و گه زافیک نه و هه موو هه سته، نه و هه موو خه یال له تاریک ده کات. نوو سه ری نه مریکی «سۆل بئلو» راستی کرد که نووسی - «کار ی که خه راپه... به لām ته نها بازار و تلانه وه به که ده کړی رۆح له خه و بیدار بکاته وه».

ته و او، له م ئان و ساته دا، قاوه کهت سارد ده بئته وه و ده بئ به ده می مردوو... هه لده ستیت تا سۆله کانت له پئ بکه ی، به لām پئ به کانت تئیان گیر نابئ، سه بریان ده که ی، پاشان به زۆر هه ولتی که دیکه ده ده ی تا سۆله کان بکه ی به سه ر پئته وه، کو به کهت هه لده گرت و ده ببه بهت موو به قه که، ده ته وئ که می ماله کهت ریک بخه بهت وه، به لām نه م هه ستهت له لاکزه، هه ر هه موو گلۆپه کانی ژووره کان داده گیر سئینیت، چئتر شته کان سه بر و نا ئاسایی نین، هه موویان ده ناسئته وه، هه ره هه موو شته کان به تو ئاشنان، ئا به م شپوه به دائمه زان دوون، هه ر به م شپوه به ش پئکت وه ناون، ئا نه مه یان ژيانی تو به، وا هه ست ده که ی که حاله ت له حالی ملیونه ها که س چاکتره، که به ژووری میواندا راده بووری، ئیقاع و نه ندازه سازی شوئنه که له بهر چاو ده گری، به ده نگیکی به رز ده لئیی: له وانه به په رده کان بگۆرم، یان هه ندئ رایه خی تازه بئیم، ره فه ی کتئ به کانت بهر چاو ده که ون، له بهر خۆته وه ده لئیی: نه وه یان جار ی که تر. گلۆپه کان ده کوژئینسته وه، هه ست ده که ی که له ناو خۆتدا که می که ئارامتری، وا هه ست ده که ی که که می که له مالی خۆتدا جیگیری، به لām نازانی و تئ ناگه ی بۆچی وایت.

رهنگه نه وه یان نه و حاله ته بئ که داگیرت ده کا: حاله تی خه ون بئین به وه ی که ده بئیت، نه وه حه قئقه ته که نه م هه سته تازه به باری که و ده بئ تو له هه موو شوئینیکدا هه لئ بگرت، هه ر نوشوستی به که، هه ر شکه سستی به که که دوو چاری ده بئیت باریکی دیکه به، هه ر حاله تیک که تیایدا ده ژئیت باریکی قورسه وه ک قورسای بیبه کی مادی.

به لّام كه وتنه ژير باريكي دهروونی «پهوانی» قورستره له كه وتنه ژير باريكي فيزيكي يان ماددی، چونكه نه وهی يه كه م باريكي قورسه به سهر رۆخته وه، تارمایی نه گه ره كان ده ورت ده دهن و ده ست ده نینه بينه قاقت، به وپه پری نه زانينه وه هیزه شاراهه كانی رۆح ده كوژرین، شتیکی په نهان ده مرئ، به لّام گهر تۆ له ژیر نه وباره ده رها تیت، نه گهر توانیت له حاله تیکی جوانتر و بالاتر بږیت، نه وساش بوونه وه رتيکی بالاتر له نیو خودی تۆدا نيشته جئ ده بی، نه وساش هه لچوون و داچوونت، موودت «میزاج» ت، گرژی و خاوبوونه وه كانی رۆح زیاد ده كه ن.

هه میشه شتیك له تۆدا كه م ده بیته وه، كه چي له ولاوه تابج باری شانت قورستر ده بی، ده چیته وه نیو پیخه فه كه ت، به لّام وه نیبه يه كسه ر بخره ویت. هه ندئ ده موچاوی غه مگین و خنكاو، هه ندئ قسه ی له یاد چوو، هه ندئ وه لّامی به په له كه تۆ نه تتوانی له به رامبه ر تانه و ته شه ر و پلاری خه ل كیدا بیده بته وه به روویاندا: ههر هه موو نه م شتانه به خه یال تا گوژه ده كه ن. له راستیدا، ئا له و شه وه دا، تۆ ناتوانیت به ئارامی بنوویت. ئا له م ساته وه خته پر له نه یینیاندا نه كۆلی له رۆحی شیعر ده كه یین و ده یكوژین، ههر به م شتیه هیه ش خه ونه كانی خۆمان سه رده برین. نه وساش رۆحی كوژراوی شیعر هه لده گرین و ده یبه یینه نیوژیان و زینده گی خۆمان، نه مجاره یان به وپه پری ئاگاهی خۆمانه وه تۆله له جیهان ده كه یینه وه و رقی خۆمانی پئ ده پږین. ئا ئاوهی ده بین به دوژمنانی شیعر: به وهی كه خۆ به دوور ده گرین له هه موو جوژه رووبه روو بوونه وه یه ك له گه ل زاتی خۆماندا، به وهی كه نه یینیبه كانمان ده شارینه وه و كه چي پتر لاف و گه زافی پیوه لی ده ده یین. له ساتانی بیداریمان پتر له خۆمان ده خوین... ئا به م چه شنه ده بین به ملۆزمی شیعر و شاعیره كان - دژ ده وه ستین، دژی نه وهی واقیع پتر سیحراوی بی... دژی نه وهی جیهان له وه گه ورت تر بچ كه هه یه، ههر به م شتیه هیه تا بۆمان بكرئ نه وه هه سستی سه رسامیبه به رامبه ر به دونیا به رته سكتر ده كه یینه وه. قاندر و دوژمنانی شاعیره كان وان ده نیو نه وه كه سانه ی رقیان له ژبان ده بیته وه، به لئ نه وه ملۆزمانه زینده گی كوژن، نه وه كه سانه ن كه «دانتی» له

دۆزه خدا شوتنیکی تایبه تی داونه تی، باز نه یه ك له ئاگر.

سییه م

شاعیره كان به یه ك ده نگ گۆرانی بۆ هه موو جیهان ده چرن، گۆرانی بۆ هه موو نه وه كه سانه ده لئین كه نه و خۆراكه ده گمه ن و رۆحیبه یان مه به سته و ده یخوازن. نه وان ده چنه پال نه وه كه سانه ی ده نگیان ناگات به دونیا، هاواریان نابیسترئ، ده چنه پال خه لکی به ش مه یینه تان و بی ده رتانه و له قور داچه قیوه كانی سه ر نه م نه ستیره یه، له وان هیه و له وان هه نیبه، له وان ه نیبه: چونكه چي له شاعیرانی ده ربار ده كه ی؟ به لّام پیوسته هه ولی نه وه بده ن ها ربكار یبه کی گه ر دوونی وه ده ست بیئن. پال پشستی و یارمه تی كۆزمۆکی، چونكئ نه وان به ناوی ئیمه ده دوین و نه م (له بری دوانه) یان (له بری قسه كردنه) گه لئ پیوسته. چونكه نه وان ده نگي هه ق و ویردانن، نه وان وه ك سه ره سستی خۆی سر ك و سه یرن. گه ر شاعیران بیانه وی ده توانن ده نگي ئیمه بن، نه م خۆ هه لئژاردن و نوینه رایه تیبه ش له جوړی خۆشه ویستی نه وان بۆ ئیمه خۆ ده نوینئ، ده توانن، له پای نه وه وه، له بری نه وهی پارایی و دله راوکی بیانكوژئ: به و موحیبه ته ی كه هه یانه خۆبان ئاسوده بكه ن، ده توانن هه رچی وزه و هیزی زینده گی هه یه له به رامبه ر سته م و نایه كسانیدا وه ئاگای بیئن، ده توانن وه ك «عیسا» مو عجیزه بنوین، نه وهی «پاسكال» ناوی نابوو حیکمه ته كانی مه سیح، حه كایه ته پر په مز و هیماکانی: نه وان ه ی پر بوون له مانای مۆرالی، شاعیر ده كری خاوه نی هه ره هه موویان بی، ده توانئ نه وه كه سانه ش كویر بكا كه ده بیئن. له هه ر شوتنیكدا ئازار هه بی، نه وان ده چن كه می بكه نه وه، له هه ر كوئ ده رد و دو هه بی: نه وان ده یانه وی فریا بكه ون تا بیپه رین، له هه ر كوئ كار ه سات هه بی: نه وان فریاد په سن، نه وان شوړش و راپه رینه كانیان وه ئاگا دین و گۆرانیان بۆ ده چرن، نه وان خه ونان ده چین، هیوا و ئومید ده به خشن، خه ون و هیوا و ئومید به سه ره سستی. ئینجیل روون و ئاشكرا ده یلئ «بۆ وه دی هینانی خه ون و بینین خه لکی «مریدانی» من خۆبه خت

دهكهن». خه لکی به تنها له برسانا نامرن، نه هاتی نایانکوژی، نه وان بویه دهمرن، چونکه چیترا خوراکی رۆحییان دهست ناکه وئ، دهمرن چونکه به دبین و به دخه ونبین دهن... دهمرن چونکه دوو چاری «نایدزی» رۆح دهن... سندانی رۆح. چونکه له ههر قسوناغ و سهرده میکی دیاریکراودا و له ههر شوتینیکی نه م دونیابه دا بین: له نیتو خودی نیتمه دا چهن دین زات و خودی دیکه ههن که ده بی تیر بکرتین، به لام نیتمه نه وهنده شاعیری زۆر و به توانامان نییه که نه و خورا که بدهن و نه و خه لکه تیر بکهن. «سوقرات» زۆر به قوولی ناگای له وه بووه که وتوویه تی - «زۆرن نه وانیه نه و به یداخه یان هه لکردووه، به لام که من نه وانیه که خاوهن سروش و به هره دار بن.» نه و شاعیرانه ی که ده کړی زۆر باشتر بن له باشه کان: نه وانیه که وشه کانیان پر گړ و ورشه دارن، وا ده کهن «با» کان هه لیکه، هه وای پاکتر هه لمترین، نه وانیه که شه ری بی کوتایییان دژ به ملۆزمان و قاندرانی شاعیران راگه یاندووه: جا نه و ملۆزمانه چ له ناوه و بن و چ له دهره وه، چ تاک بن و چ به کومه ل. به کجار که من نه و شاعیرانه ی که بتوانن به دریتایی ژبان نه و شه ره بکهن و گره و نه و مملاتییه به رنه وه، یان بتوانن دۆزه و هه کو خوی بیین، یان له شاکاره کانیاندا وهک (هومیروس) بکهن که له «نؤدیسسه» دا کردوویه تی، که به زمانی سروشتی ترسناکی (دیلیفی)... به لام به روونی وتوویه تی - «من گویم له سترانه کانی - ساینه کان-ه».

[ساینه کان: نه و کومه له بوونه وه ره نه فسانه یییه بوون، له لای یونانییه کان، که سه ریان هی ئافرهت و له شیان هی مه ل بوون، به سترانه کانیان سیحریان له دهریا وانه کان ده کرد و رووه و مهرگ و خنکان و ته هولکه ده بانبردن - وه رگتیر.]

ده ی شاعیره کان... هه ولدهن که زیت و زیندوو بن، شاره زای به ند و با و فریب بن، خۆتان فیری هه ندی نه فسوون و موعجیزه و په رچوو بکهن، چ له ژباندا بی و چ له شیعردا هه ولده هه موو گۆرانه کانت له خۆتدا بیینه و بچنه... هه موو رهنگ و دهنگه کان. هه ولده بژی، زیندوو به... خۆت

مه فه و تینه، خۆت شیت مه که، لی مه گه ری پیناسهت بکهن، لی مه گه ری کۆت و به ند بخه نه گه ردنت، نه هیللی بی دهنگیت بکرن، نه گه ر سنووریان بو دانای، گه ر کۆت و به ندیان خسته دهست و پیت و گه ردنت، گه ر زیندانیان کردی، هه ولده کتیوانه... پیتغه مبه رانه گۆرانی خۆت بچره... به سیحری سترانه کانت ده توانی له و به ندیخانه یه بیسته ده ری. دژ به ملۆز مه کان و قاندره کانت بجه نگه، نه فسانه و ته لیسمه کانیان تیک بشکیته، گه ر دژ به نه فسانه کانی تۆش جه نگان: تۆش بجه نگه. نه و کاته ی دۆزمنه کان له هه موو شوتینیکدا ویرانه یی و کاولکاری جی دپلن، تو برۆ و رووناییان تیا بچینه، به رده وام بچینه و توو بکه، زه مانه خۆی به رو بوومه کان... خیره کانی دروینه ده کا. گۆرانییه کانت بچنه: به هه رچی چۆنیک که ده توانی، ده میکه «نیتشه» وتوویه تی - «نه و شته ی که نامانکوژی، به هیزترمان ده کا.» هیچ هۆکاریکی وا له نارادا نییه که بوچی شاعیر، هه رچه ند خۆی به شتویه کی سروشتی خاوهن زیره کییه کی سه یر و مه زنه، که چی ناتوانی وهک سیاسه تباژتیک یان خاوهن بانقیتیک بژی، ناتوانی مینیتته وه و هه روهک حه ز ده کا زیندوو بی، بوچی نه وان بویان هه بی بژین و که چی شاعیر بو ی نه بی. نه ی شاعیر قهت مه هیلله بوونه وه ریکی مردوو بیت، هیلکه یه کی پیس مه به... با له پشتی نه وه یه کی زیندوو وه بیت. چاوه ری به که خه رمانی به به ره کهت و جوانت هه لگرتته وه. نیتمه زۆرمان پیویست به تویه، هه تا له و کاتانه ش که دۆزمنایه تیت ده که یین. نه وهت له یاد بیت که تو ده سته لاتی گه وره و هیزی مه زنی خۆت له هیزی زۆری ملۆز مه کان و دۆزمنه کانت وه رده گرت. نه وانن وا ده کهن که پیویست بکا تو له وه گه وره تر بیت که هه یت. وا چاکه په یره و ی رینماییه که ی «میلقل» ی رۆماننوس بکه ی که وهک په ندیک له سه ر میزه که ی خۆی نووسیویه تی و ده لی: - «با راستگو و به وه فا بیت له گه ل خه ونه کانی سه رده می جحیللیت» له واقیعدا هه ره موو ژبان، به قورسای خۆیه وه، وا له پال تو دا - له پاش مهرگی ناوه ختی تۆش، بو ماوه یه کی دریت هه ره مان

نهرکی شاعیر

نووسینی: هیلریک ئیسن*

که واته... گهر مرۆف شاعیر بی: ده بی نه و هیان مانای چی بی؟ من خۆم گه لیک له میژه له و راستیه گه یشتووم که شاعیر پیتوسته زۆر به وردی گه و ههر و حه قیقه تی شته کان بیینی، به لام چاک ناگاتان له وه بی، ههر شتیکی که ده بیینی: ده بی به شیوهیه که بی که خه لکیش وه کو شاعیره که بیینی و ههستی پی بکه ن. به لام شاعیر ناتوانی ههچ شتیکی بیینی و ههستی پی بکا، گهر له گه لیا نه ژیا بی... ته نهها له م ریگه یه وه خه لکی سهری ره زامه ندی بو ده له قین. هه موو نه بیی ته ده بی تازه و هاوچه رخیش، به وردی، پابه نده به مه سه له ی ته زموون و تاقیکردنه وه ی نیو ژیا ن... و اتا ته و ته زموونه ی تیایدا ده ژیت رۆحی ته ده بی تازه یه. هه رچییه کی که نووسیومه، له ماوه ی ته م ده سه له ی دواییدا، به دل و به رۆح له گه لیا نا ژیاوم. به لام ههچ شاعیریکیش به ته نیا و دوور له خه لکی ناژی... ههر به ته نیاش له گه ل شته کانا مامه له ناکا. ته و شتانه ی شاعیره که ده بان بیینی و به سه ریا نا تیده په ری... خه لکی ته و ولاته ش له گه لیا هاویه ش و به شدارن. ته گهر مه سه له که به م شیوه یه نه بی... ناخو چی ده توانی پردیک له نیوان ته م دوو به ره یه دروست بکا: له نیوان ته و که سانه ی شت ده به خشن و ته و که سانه ی به میشکیکی گه وره وه وه ری ده گرن؟

که واته... ده بی ته و شته چی بی که من تیایدا ژیاوم و دیومه و بگره سروشی (ئیلهامی) داومه تی؟

هه لبه ته گه لی شت هه ن. تارا ده یه که ته و شتانه ی بوونه ته مایه ی ئیلهامی من زۆر به ده گمه ن و له ساتانی تاییه تی و ناسکی ژیا نا تا ته و په ری میان هه ژاندووه و له ناخه وه هه لچوویمه و ده توانم بلیم شتی زۆر پیروژ و جوانیش بوینه. با وا بلین: ته و شتانه ی میان خستوته سهر

قسه دووباره ده که یه وه، ته و مه رگه ی دونیا بو ماوه یه کی در ژتر شینی بو ده گپری. ته نهها له و ساته وه خته دا ده گرن و ده لاوینینه وه که ئیمه چۆن تو مان له کیس دا، چۆن ده نگه ی جوان و دلیر و ده گمه نی تو مان دژراند، چۆن ته فسوون و سبهری تو مان له ده ست دا، ههستی پاراو و موودی شیرینت... هه میشه تاماده گیت که ئیمه مه ته لمان بوو.

هو شاعیره کان، با وه کو کیسه ل و ابن: کیسه ل ته و تو تکله به ردین و قورسه ی سه ریشتی هه لگرتووه، ده با ئیوه ش جیهان بخه نه سه ر شان و برۆن، به لام مه رجه له ژیر ته و باره قورسه شدا گۆرانی خو تان هه ر بچرن، ته و شیعه ره نه گاوره نگ و پر له سوژی به جو ش و خرۆشی خو تان بلین، ته و گۆرانی و شیعه رانه ی ده نیو خوینی ئیمه دا سازاون، ده نیو تازار و ته شکه نه جی ئیمه، خو شه ویستی و میژووی ئیمه، ده نیو کویریوونی ئیمه دا خو لقاون. تاکه راستیه که هه لاتن له به رده میدا مه حاله، تاکه راستیه کی زۆر ساده ته وه یه که ئیره، ته وه ی هه یه و ده بیینی ته نهها مه مله که تیکه که ئیوه ی شاعیران هه تاهه تایه ده بنه خاوه ن و سه ردار ی، ته و سه رنشینی ته و میرنشینه ن. تا ته وه یان مالی ستران و هو زانی تو یه.

سه رچاوه:

New Writing
An Anthology edited by
Malcolm Bradbury and Judy Cooke
Minerva is association with the British Council
(C) British Council/ 1992
لا په ره (۱۵۱ تا ۱۵۹)

هه‌وای شیعەر و سروشیان پێ به‌خشبووم گه‌لێ پیرۆز و مه‌زنتەر بوون له‌و
گرفته‌ زاتیانه‌ی له‌ ژبانی رۆژانه‌ما ده‌یانبینم و خه‌میان لێ ده‌خۆم. من
ئێله‌مامی خۆم به‌م شیوه‌یه‌ خواستوووه‌ چونکه‌ ویستوووه‌ رووبه‌رووی ئه‌و
شتانه‌ بيمه‌وه‌ به‌ره‌نگاریشیان بکه‌م و له‌ هه‌مان کاتدا بیانکه‌م به
پارچه‌یه‌ک له‌ خود و زاتی خۆم.

به‌لام ئێله‌مامی من له‌و شتانه‌وه‌ش دێ که‌ دژوارن و له‌گه‌ل زاتما رکه‌
ده‌کن، ئه‌و شتانه‌ی که‌ کاتێ مرۆف دهروونی خۆی ده‌پشکنێ و بێ ترس و
شهرم لێیان ده‌دوێ: ته‌ماشای ده‌کا پره‌ له‌ پێس و پۆخله‌وات و گه‌ندوگوو...
ئه‌و شتانه‌ی له‌ دهرووندا ژه‌نگیان گرتوووه‌ و ماونه‌ته‌وه‌ و بوونه‌ته‌ به‌شیک
له‌ سروشتی نووسه‌ره‌که‌ خۆی، ئا به‌م شیوه‌یه‌ نووسین لای من هه‌روه‌کو
گه‌رماویک (حه‌مام) وایه‌... کاتێ لێی دیمه‌ دهری و هه‌ست ده‌که‌م پاکترم،
نه‌ندروستیم خۆشتره‌، هه‌روه‌ها سه‌ربه‌ستترم.

به‌لێ... به‌رێزینه‌ هیچ که‌سێک نییه‌ بتوانێ شاعیرانه‌ رهمی جیهانیکت
بۆ بگرێ... گه‌ر خۆی تا راده‌یه‌ک و به‌لایه‌نی که‌مه‌وه‌ هه‌ندێ جار تیایدا
نه‌ژبایی ناشتوانێ وه‌سفی حاله‌تیک بکا گه‌ر خۆی نه‌بووبێ به‌ مۆدیل و
نموونه‌ی ئه‌و حاله‌ته‌ ئاده‌میه‌.

کیبه‌ ئه‌و پیاوه‌ی له‌نیۆ ئیمه‌دا، له‌ناو زاتی خۆیدا جارچاره‌ هه‌ستی به‌وه
نه‌کردبێ که‌ جیاوازی و دژایه‌تیه‌ک له‌نیوان وشه‌ و کرداره‌کانیا هه‌یه‌،
له‌نیوان فه‌رمان و ئاره‌زوودا، به‌شیوه‌یه‌کی گشتی... له‌نیوان ژبان و تیۆردا
یان کێ هه‌یه‌ له‌نیۆ ئیمه‌ماناندا، هه‌تا گه‌ر جارچاره‌ش بووبێ، خۆپه‌رستانه‌
نه‌یوتبێ - من به‌ ته‌نیاش هه‌لده‌که‌م و خود و زاتی خۆم به‌سمه‌ - یان بێ
ئه‌وه‌ی ته‌واو ئاگای له‌ خۆی بێ و به‌ پروایه‌کی پاکه‌وه‌ هه‌ولێ داوه‌ له‌به‌ر
خاتری خۆی و خه‌لکی به‌سه‌ر ره‌فتار و هه‌لسوکه‌وتیدا زāl بێ؟

له‌و باوه‌رهدام هه‌رچییه‌کی که‌ درکاندم، بۆ ئێوه‌ و قوتابیه‌کان، ورد و
درشتی سه‌رنجه‌کانم لای ئێوه‌ جیگیر بوون... چونکه‌ ئێوه‌ جه‌ماوه‌ری
راسته‌قینه‌ی من. ئێوه‌ تێم گه‌یشتن چونکه‌ هه‌موو رازه‌کانم بۆ ئێوه‌ بوون...

مه‌به‌ستیشم بوو تێم بگه‌ن. چونکه‌ قوتابیش هه‌مان ئه‌رکی شاعیری له‌
ئه‌ستۆیه‌: ده‌بێ پرسیاره‌کان لای خۆی ئاشکرا و روون بن... ئه‌وسا لای
خه‌لکی دیکه‌ش روون و ئاشکرا ده‌بن... ئه‌و پرسیارانه‌ی وه‌ختین و یا
ئه‌وه‌تا پرسیارێ هه‌میشه‌یی و نه‌مرن... ئه‌و پرسیارانه‌ی له‌و سه‌رده‌م و له‌نیۆ
ئه‌و کۆمه‌له‌دا زیندوون که‌ شاعیره‌که‌ و قوتابیه‌که‌ی تیا ده‌ژی.

هه‌ر له‌م روانگه‌یه‌وه‌ ده‌توانم بلێم، که‌ له‌ دهرده‌ی ولات بووم، هه‌ولم دا
بیمه‌ قوتابیه‌کی چاک و به‌ توانا. مرۆفی شاعیر هه‌ر به‌سه‌لیقه‌ دووربینه‌
من هه‌رگیز خاک و ژبانی راسته‌قینه‌ی میلیله‌تی خۆم و به‌ جوانی نه‌بینیوه‌،
وا به‌ پری و وا ئاشکرا، وا به‌ وردی و له‌ نزیکه‌وه‌... وه‌ک ئه‌و کاته‌ی که‌
لێوه‌ی دوور بووم... من که‌ دووره‌ ولات و غه‌ریبی شاران بووم پتر هه‌ستم
به‌ خاک و نه‌ته‌وه‌ی خۆم ده‌کرد.

ئه‌میستاش... ئه‌ی هاوولاتیانی ئازیزم... له‌ کۆتایی ئه‌م دانیشتنه‌دا هه‌ز
ده‌که‌ن قسه‌یه‌ک بکه‌م که‌ په‌یوه‌ندی به‌و شتانه‌وه‌ هه‌یه‌ بۆیان ژیاوم. گوێ
بگرن: کاتێ (جولیان) ئیمپراتۆر رووخا و کۆتایی پێ هات... هه‌موو
شتیکێ ده‌وروبه‌ری دارما... هیچ شتیک به‌ قه‌د ئه‌وه‌ خه‌فه‌تخان و
خه‌مباری نه‌کرد: کاتێ زانی هه‌رچییه‌کی کردوو، لای چه‌ند که‌سێکی
میشک ساف و بیرتیز، ده‌بێ به‌ بیره‌وه‌ری و یادگار... بیره‌وه‌ری و به‌س...
هه‌ندیکیش به‌رێزه‌وه‌ سه‌یری ئه‌و دارمانه‌ ده‌که‌ن، به‌لام ئه‌غیار و
دوژمنه‌کانی ئیمپراتۆر هه‌ر ده‌مێن و ده‌ژین... به‌خۆشی و دلگه‌رمیه‌وه‌
ده‌ژین... هه‌ر ده‌وله‌مه‌ند و زیندووشن... زۆر جار هه‌مان بیر و لیکدانه‌وه‌
بۆته‌ ئه‌نجام و مایه‌ی ئه‌و ژبانه‌ی به‌ سه‌رم بردوو یان بۆته‌ بنه‌مای
پرسیاریک که‌ زۆر جار له‌ خۆم کردوو. به‌تایبه‌تی کاتێ ته‌نیا و غه‌ریب و
له‌ ولات دوور بووم. ئه‌مشه‌و گه‌نجانی (نه‌رویج) هاتوونه‌ته‌ لام و به‌ قسه‌ و
گۆزانی وه‌لامی پرسیاره‌کانیان دامه‌وه‌، وا به‌ گه‌رمی و ئاشکرا وه‌لامیان
دامه‌وه‌ که‌ هه‌رگیز چاوه‌رێم نه‌ده‌کرد. ئه‌م وه‌لام به‌ده‌نگ هاتنه‌وه‌ی ئێوه‌ ده‌بێ
به‌ گه‌وره‌ترین دیاری و یادی ئه‌م دیده‌نییه‌ خۆشه‌ویسته‌... دیده‌نی پیاوانی

میلله ته کهم من هیوام وایه و لهو باوه رهدام که ئەم ئەزموونە ی ئەمشه و دەبی به یهکی لهو ئەزموونە زیندوانە ی تیایدا ژیا و گهرمی کردمه وه... دەبی به تاقیکردنه وه ی ژیا نیککی راسته قینه... رهنکه له یهکی له کاره ئەدهبییه کانا رهنگ بداته وه. ئەگهر شتیکی و پرووی دا، ئەگهر رۆژی له رۆژان کتیبیکی وام نارده وه ولات... ئەوسا داوا له هه موو قوتابییه کان ده کهم کتیبه کهم وهک تهوقه کردن و دهست گوسینیکی لی وه ربه گرن... سوپاسیش یۆ ئەم دیده نییه. داواشتان لی ده کهم و بزنان خۆشتان یه کیتک بوون له وانه ی به شداری نووسینی ئەم کتیبه تان کرد.

سالی ۱۸۷۴

* هینریک ئیبنسن: (۱۸۲۸-۱۹۰۶) له ولاتی (نهرویج) دا له دایک بووه و شانۆنووسیکی گهره ی جیهانییه. ئەم پارچه نووسینه ش و توویتیکی (ئیبسن) ه که له رۆژی دهی مانگی ئەبلولی سالی (۱۸۷۴) دا پیشکەشی قوتابیانی کرد. دوا ی ئەوهی (هینریک ئیبنسن) یۆ ماوهی ده سال له ولاتی خۆی دوورکه و ته وه، له هاوینی سالی (۱۸۷۴) دا گه راپه وه نهرویج و ماوهی دوو مانگ له وئ مایه وه. له (۱۰) ی ئەیلولدا قوتابییه نهرویجیه کان قه تاره یان به ست و به ره و مالی (ئیبسن) رتیان کرد. ئەم و توویژه بووه وه لامدانه وه یهک و میواندارییه کی گهرمی قوتابییه کان، ئەو قوتابیانه ی یۆ به خیرهاته وه ی چوونه پیشوازی.

سەرچاوه ی ئەم باسه:

Playwrightson Playwriting
Edited by Toby Cole

چاپی دووهم، نیسان، ۱۹۶۲ لاپه ره ۳ تا ۴

- شانۆنووسان و شانۆنووسین: تۆبی کۆل
- شانۆگه رییه به ناوبانگه کانی (ئیبسن)
- (۱) مراوی کیتی
- (۲) دوژمنی گه ل
- (۳) تارما بییه کان
- (۴) خانۆچکه ی بووکه شووشه
- (۵) هیدا گابله ر
- (۶) ئەستونگه کانی کۆمه ل

بۆ دەنووسم...؟

نووسینی: جۆرج ئۆرویل

هه ر له زووه وه... که هیشتا زۆر منال بووم، رهنکه له ته مه نی پینج یان شه ش سالی دا بوویم... هه ر له وساو ده مزانی که گه وره بیه ده بی بیه نووسه ر. له نیتوان هه قده و - بیست و چوار سالی ته مه نما هه ولم دا واز له م خه یاله بیه م، به لام ده شمزانی ئەم هه وله په رینه وه و لادانیکه له سنووری خود و خولیای راسته قینه ی خۆم و ده شمزانی رۆژی له رۆژان، چ زو و چ دره نگ، ئۆقره ده گرم و ده ست ده کهم به کتیب نووسین.

له نیتوان دوو منالی دیکه دا من ناوه نجییه که یان بووم... به لام پینج سال له نۆبه ره چکۆلانه تر و پینجیش له پاشه به ره گه وره تر بووم، هه تا ته مه نی هه شت سالی ش من به ده گمه ن باوکی خۆم ده دی. جا له به ره وه و له به ر چه ند هۆیه کی دیکه تا راده یه ک بی هاویری و ته نیسا بووم، هه ر زووبه زوو فیتری هه ندی خوورده وشت و هه لسوکه وتی سه یر و نا په سه ند بووم که وایان لی کردم له ژیا نی رۆژانه ما و له قوتابخانه دا وه ک کیتی و نامۆیه ک سه یر بکریتم. له ته نیایی خۆما فیتر بووم چۆن چیرۆک دارپێژم... به رده و امیش له گه ل خه لک و که سانی نیو خه یالما قسه م ده کرد، و بزانه م هه ر له سه ره تا وه زه وق و ئاره زووی ئەده بییم که خولقا هی ئەوه بوو که ته نیسا و بی هاویری بووم... به سووک و که میان ده زانیم. ده مزانی له گه ل وشه دا مامه له م خۆشه و بی گری و گوال ده یان تاشم... ده متوانی رووبه رووی کاره ساتی ناخۆش بیه وه، هه ستم کرد که ئەوه یان جۆره جیهانیکی تابه تی یۆ خولفاندووم که تیایدا هه ناسه ی ئۆخه ی بده م و کۆست و هه ره سی ژیا نی رۆژانه می تیا فه رامۆش که م. له گه ل ئەوه شدا... ئەو چه ند لاپه ره یه ی له و سه رده مه دا به دل و به گیان نووسی بووم - سه رده می هه رزه بی - له شه ش - هه وت لاپه ره زیاتر نه بوون. له ته مه نی چوار - پینج سالی دا یه که م شیعرم دارشت و دایکم یۆی نووسیمه وه. هیچم بی نه ماوه له و شیعره ئەوه نه بی که

دهرباره‌ی پلنگیتیک نووسیبوم: پلنگیتیک که شه‌فردی ددانی به قهد پتیچکه کورسیبیهک بی... داریشتیتیک خراب نه‌بوو، به‌لام وا بزنام شیعره‌که‌م بونی شیعره‌که‌ی «بله‌یک» ی لی ده‌هات که له‌ژیر ناوی «پلنگ... پلنگ» دایه... وهک وتم لاسایی کردنه‌وه‌یهک بوو. له تهمه‌نی یازده سالیدا، کاتی که شه‌ری (۱۹۱۴-۱۹۱۸) هه‌لگیرسا، شیعریکی نیشتمانپه‌روه‌ریم نووسی و له رۆژنامه‌یه‌کی خۆم‌الیا بلاوکرایه‌وه، دوا‌ی دوو سالان شیعریکی دیکه‌شم بۆ مه‌رگی (کیچنهر - Kichener) نووسی. که توژی گه‌وره‌تر بووم ههر له‌سه‌ر شیبوه‌ی -جۆرجیان- تاو نا تاوئ شیعری خراب و بی که‌لکم بۆ جوانی سروسشت ده‌نووسی و پیتم ته‌واو نه‌ده‌کران. هه‌روه‌ها دوو جاریش هه‌ولئ کورته چیرۆکم دا... به‌لام ته‌وه‌ی راستی بی چیرۆکی بی مانا و سه‌قته‌ بوون... نایه‌ته گوتنی. ته‌وه‌مو هه‌ول و ته‌قه‌للایه‌کی من بوو له‌و سالانه‌دا و زۆر به‌ دل و به‌ راستی خۆم سه‌غله‌ت کردبوو... هه‌مووشیانم خستبوونه سه‌ر کاغه‌ز.

به‌هه‌رحال... نا له‌و ماوه‌یه‌دا سه‌رقالی چالاکیه‌ی نه‌ده‌بیه‌کان بووم. ته‌و شتانه‌ی ده‌منوسین له‌وه ده‌چوون به‌پیتی داوا و پیوانه و مه‌رجیک هاتینه کایه‌وه... به‌ په‌له و سانا ده‌منوسین، به‌لام بی ته‌وه‌ی هیچ خۆشییه‌ک به‌خه‌نه دل‌مه‌وه.

له‌پال ته‌و داریشتن و نووسیانه‌ی که له قوتابخانه‌دا به‌ نه‌نجامم گه‌یاندن... شیعری مونا‌سه‌باتیشم ده‌نووسی، شیعره‌کانیش تا راده‌یه‌ک کوئیدی -گالته‌نامیز- بوون... ئیستا هه‌ست ده‌که‌م که زۆر به‌ په‌له و سه‌یر ته‌م کاره ته‌ده‌بیانه‌م ته‌نجام داوه - له تهمه‌نی چوارده‌ سالیدا به‌ یه‌ک هه‌فته شانزگه‌رییه‌کی به‌ کیش و سه‌روام نووسی... ته‌وشیان لاسایی کردنه‌وه‌یه‌کی -ته‌رستۆفانیس- بوو. هه‌روه‌ها تواییم له قوتابخانه‌دا چهند گۆقاریتیک ده‌رکه‌م: به‌ چاپ و به‌ ده‌ستنوس. تا بلایی گۆقاره‌کان لاواز و په‌ریپوت و عه‌نتیکه‌ بوون، گه‌ر ئیستا بی که‌لکترین رۆژنامه‌ ده‌رکه‌م ته‌وه‌نده‌ی ته‌وسا تووشی گیرمه و کیشه‌ نایه‌م. به‌لام له‌پال ته‌م هه‌موو

هه‌ولانه‌شدا... بۆ ماوه‌ی پانزه‌ سال و بگه‌ پتیش خه‌ریکی بابه‌تییکی زۆر جیاواز بووم: ته‌ویش ته‌وه بوو به‌رده‌وام چیرۆکم ده‌نووسی... «چیرۆک» ده‌رباره‌ی خۆم... ته‌و شتانه‌ی ده‌منوسین به‌ ته‌نها له‌ می‌شکی خۆما هه‌بوون و پتیر له‌ رووداوی رۆژانه‌ ده‌چوون. من له‌و بروایه‌ دام ته‌مه‌یان خووره‌وشتیکی به‌ریلاوی زۆریه‌ی منال و هه‌رزه‌کاران بی. وهک منالییکی چکۆلانه زۆرجار وام هه‌ست ده‌کرد من -رۆین هوود-م له‌ خه‌یالی خۆما ده‌بووم به‌ پالته‌وانی زۆر سه‌رکیشی -موغامه‌رات- ی سه‌یر و سه‌رسوره‌یتنه‌ر و په‌ر موچرکه، به‌لام هه‌ر زوو له‌ چیرۆکه‌کانما وازم له‌و خودپه‌رستییه‌ هینا و به‌ ناکاملئ ته‌م خولیایه‌م دانا، ئیتیر وای لی هات پتیر روو بکه‌مه وه‌سفی ته‌و کارانه‌ی خه‌ریکیان بووم... وه‌سفی ته‌و شتانه‌ی ده‌مدین. بۆ نمونه: بۆ ماوه‌ی چهند چرکه‌یه‌ک ته‌م چه‌شنه‌ یاده به‌ می‌شکما گوزه‌ری ده‌کرد «پالی به‌ ده‌رگا‌که‌وه نا... کردییه‌وه و هاته ژووری. پرتشگییکی ئالتوونی تیشکی خۆر له‌ په‌رده‌ی ته‌نکی -مۆسلین- وه‌وه ده‌په‌ژیتته ته‌ودیو. به‌سه‌ر می‌زه‌که‌دا ده‌رژئ... له‌و شوینه‌ی شقارته‌یه‌کی نیمچه‌کراوه، له‌ ته‌نیشته شووشه‌یه‌کی مه‌ره‌که‌دا، دانراوه. ده‌ستی راستی له‌ گیرفانیه‌تی و به‌ره‌و لای په‌نجه‌ره‌که‌ مل ده‌نی. له‌ خواره‌وه‌ش... له‌سه‌ر شه‌قامه‌که‌ پشیله‌یه‌کی، بۆر وه‌ک پشتی کیسه‌ل، به‌ دوا‌ی گه‌لایه‌کی مردوودا غار ده‌دا.» هتد... هتد.

تا ته‌مه‌نی بیست و پینج سالیش له‌سه‌ر ته‌م خووره‌وشته به‌رده‌وام بووم، سالانیتیک له‌ ته‌ده‌بی راسته‌قینه‌ دوور بووم. ته‌گه‌رچی ده‌بوو به‌ دوا‌ی وشه‌ی دروست و شیاودا بگه‌رپیم، ته‌وه‌ی راستی بی... به‌ دل بۆ ده‌گه‌رام. به‌لام له‌وه ده‌چوو ته‌م هه‌ول و وه‌سف نامی‌زه‌م دژی ئاره‌زووی خۆم بوو‌یت و له‌ژیر جۆره‌ هیتییکی ده‌رکه‌یییه‌وه بوو بی. وا بزنام ته‌و چیرۆکانه‌ی ده‌منوسین په‌نگدانه‌وه‌ی جۆره‌ها شیبوه و ته‌کنیکی ته‌و نووسه‌رانه بوون که من له‌ قۆناعی جیا‌جیا‌دا پیتیان سه‌رسام ببووم، به‌لام ته‌وه‌نده‌ی بیرم بیته‌وه: چیرۆکه‌کان په‌ریبوون له‌ ورده‌کاری و وه‌سف و چه‌نده‌ها شتی بی که‌لک و قۆر که هه‌موویان ته‌وه‌یان راده‌گه‌یانن من دوودل و پارام.

که گه‌یشتمه تهمه‌نی سازده سالی، زۆر کتوپر، تام و چینی وشه‌م دۆزییه‌وه... وشه و بهس! بۆ نمونه: له دهنگی وشه‌کان و په‌یوه‌ندی نیوانیان تامیکی خوشم وهدی کرد. سه‌یری ئەم دوو دێره‌ی شیعی «به‌هه‌شتی دۆراو» بکه:

ئه‌وسا به زه‌حمه‌ت و په‌نجیکی زۆره‌وه
ملی نا... به زه‌حمه‌ت و په‌نجیکه‌وه ئه‌و...

به‌لام ئیستا که لهم وشانه ورد ده‌به‌وه وهک ئه‌وسا شاگه‌شکه نابم، ئه‌وسا بره‌یه‌ی پشتیشم موچرکه‌ی پیا ده‌هات، سپیلتی وشه‌ی (hee) له جیاتای (he) تام و له‌زه‌تیکی زۆرتری پێ ده‌به‌خشیم. هه‌ر ئه‌وسا ده‌ستبه‌جی فیربووم چۆن وه‌سفی شته‌کانی ده‌روبه‌رم بکه‌م... بگره هه‌ر ئه‌وسا ئاره‌زووی ئه‌وه‌م ده‌کرد کتیبان بنوسم. ویستم هه‌ندی پۆمانی گه‌وره بنوسم که به کاره‌سات و ناخۆشی کۆتاییان بێ و سه‌ر به‌ پێبازی (ناچراستییه‌کان - المذهب الطبيعي) بن: به مه‌رجی پر بێ له وه‌سفی درێژداڤ و سه‌دان لیکچوونی سه‌رسوره‌یه‌نر، پر بێ له نووسینی وه‌سف نامبزی - ئه‌رخه‌وانی - تیایدا وشه‌ی وا به‌کار به‌ینم که ته‌نها له پیناو ده‌نگی وشه‌کان بێ و هیچی تر. ئه‌وه‌ی راستی بێ «پۆژانی بورما» یه‌که‌م پۆمان بوو که له تهمه‌نی سی سالییدا بنوسیم، به‌لام پۆژه‌ی پۆژانیکی زۆر زووتر بوو... به‌لێ ئه‌و پۆمانه له‌سه‌ر ئه‌و بابته‌ بوو که وتم.

من بۆیه ئەم هه‌موو که‌ین و به‌ینه‌م هینایه‌وه و هه‌ندی زانیاری کۆنم خسته به‌رچاوتان چونکه که‌س ناتوانی له نیاز و مه‌به‌ستی نووسه‌ریک تی بگا - ئه‌و هۆبانه‌ش که پالی پێوه‌ده‌نی بۆ نووسین - گه‌ر نه‌زانی له سه‌ره‌تاوه چۆن هاتوه و پێشکه‌وتوه. ئه‌و بابته‌ی که نووسه‌ریک هه‌لی ده‌بێت پابه‌نده به‌و پۆژگاره‌ی تیایدا ژیاوه - ئا ئەم بۆچوونه بۆ سه‌رده‌میکی وا جه‌نجال و شو‌رشیگه‌رانه‌ی ئیمه‌ماناندا زۆر راسته - به‌لام به‌رله‌وه‌ی ده‌ست بداته نووسین، هه‌لبه‌ته هه‌لوێستیکی عاتیفانه‌ی له‌لا گه‌لا‌ه بووه که هه‌رگیز نه‌توانی فه‌رامۆشی بکا و به ته‌واوه‌تی لێی ده‌رباز

بێ. بێ گومان... ئەرکی سه‌رشانی هه‌موو نووسه‌ریکیش ئه‌وه‌یه که هه‌میشه له راهیپان و هه‌ول و مه‌شق نه‌که‌وی بۆ بوخت کردنی هه‌موو راو و بۆچوون و خووره‌وشتی... ده‌بێ ئه‌وه‌یه‌ری توانای خۆی بخاته کار بۆ ئه‌وه‌ی به قۆناغیکی ناکامه‌وه نه‌به‌سترتنه‌وه و هه‌روا به ساوایی نه‌مبێتته‌وه... یان ئه‌وه‌تا له بارودۆخیکی ناهه‌مواردا بژی: به‌لام گه‌ر بیه‌وێت له‌و هۆکارتیکه‌رانه رزگاری بێ که له قۆناغیکی زوودا له‌لای خولقاوان... ئه‌وه به‌م شیوه‌یه نووسه‌ر ئه‌و ئاره‌زووه مه‌زنه ده‌کوژی که پالی پێوه‌ده‌نی بۆ نووسین. من رام وایه... بیجگه له پێویستی نان په‌یداکردن و گوزه‌ران: چوار هۆی کارتیکه‌ری مه‌زن هه‌ن بۆ مه‌سه‌له‌ی نووسین که‌وا پال به نووسه‌روه‌وه ده‌نین، به‌هه‌ر شیوه‌یه‌ک بێ، په‌خشانی هه‌مه‌جۆر بنوسی. به‌لام ئه‌و هۆکارتیکه‌رانه له نووسه‌ریکه‌وه بۆ نووسه‌ریکی دیکه ده‌گۆرێ، هه‌روه‌ها لای هه‌ریه‌کی له‌و نووسه‌رانه له قۆناغیکه‌وه بۆ قۆناغیکی تر، به‌پێی ئه‌و بارودۆخه‌ی تیایدا ده‌ژی، رێژه‌یان ده‌گۆرێ. هۆبه‌کانیش ئه‌مانه‌ن:

١) «خۆپه‌رستی پووت (egoism):»

تۆ وه‌ک نووسه‌ریک پر به‌ دل‌حه‌ز ده‌که‌ی به‌ مرۆڤیکی زه‌ره‌ک له قه‌له‌م بدری، خه‌لکی باست بکه‌ن، چه‌ز ده‌که‌ی دوا‌ی مه‌رگیش یاد بکرتیتته‌وه. ده‌ته‌وی تۆله‌ی خۆت له‌و گه‌ورانه بکه‌یتته‌وه که به‌ منالی نرخی تۆیان نه‌ده‌زانی و گالته‌یان به‌ عه‌قلته‌ ده‌کرد... هتد. ئه‌گه‌ر تۆ به‌ته‌وی وامان تی بگه‌یه‌نی که ئه‌مه‌یان هۆیه‌کی به‌هێز و دروست نییه: ئه‌وه بێ شک دیاره فیل له خۆت و له ئیمه‌ش ده‌که‌ی... به‌لای ئیمه‌وه ئه‌و -خودپه‌رستی و زات ویستنه - هۆیه‌کی زۆر به‌هێزه. ئا لهم پوه‌وه هه‌موو نووسه‌ره‌کان له‌گه‌ل زانا و هونه‌رمه‌ند و سیاسی و پارێزه‌ر و سه‌رباز و کارگیره سه‌رکه‌وتوه‌کان یه‌ک ده‌گرنه‌وه و هه‌مان هۆی زاتی ده‌یانجولینێ - با به‌ کورتی بیسپرنه‌وه، هه‌موو ئه‌و که‌سانه‌ی پێشه‌نگ و سه‌رتۆپی مرۆڤایه‌تین هه‌ر هه‌مان هۆی سه‌روه‌ه کۆیان ده‌کاته‌وه. زۆریه‌ی خه‌لکی تا ئه‌و پاده‌یه‌ خۆپه‌رست نین که

جیبی مه ترسی بی. زۆریه ی نووسه ره کان دواى ته مه نه نى سى سالى واز له ههول و ئاوات و خهونه زاتبیه کانیان دپن - بگره وایان لی دئ خویان بیه ده چیتته وه... له زۆریه ی حاله ته کانیشدا ته و او واز له خودی خویان دپن - پتر بو خه لکی دیکه ده ژین، یان له نیتو گهرمه ی رهنج و ماندوتیتیدا ئه و - خودپه رستیه - نامینج و زۆر به ئاسانی ده مرئ. به لام که م که سانیکیش هه ن که به هره وهر و سه رسه ختن و تا کو تاییش بریاری خویان داوه که ژیانى تاییه تی خویان هه بی و لیوه ی دهرنه چن... ده توانین بلتین نووسه ران له و که سانه ن که دونه ی تاییه تی خویان هه یه و سه ر به م چینه که مه ن.

پتویسته بلتیم... نووسه رانی راسته قینه و په روش له رۆژنامه کان سوورترن له سه ر ته نیا بالی و پتر خوشیان به شت ده زانن... به لام نووسه ران وه ک رۆژنامه نووسه کان پوه له کی نین و که متر خولیای پاره و پوه لولن.

« ۲ » روانی - ئیستاتیکی (Esthetic)

له نیتو دونه ی هونه ر و ئه ده بدا (ئیستاتیکی - جوانناسی) ئامانجیکی گه وهره و پیرۆزه. هه موو نووسه ریک به دواى جوانیدا ده گه ری و ده ی دۆزیتته وه و لپی ورد ده بیتته وه... جوانی جیهانی دهره وه یان به واتایه کی دیکه به دواى جوانی و پیرۆزی وشه عه وداله و له ریکه خستنی وشه کاندان جوانیه کی پتر و مه زنتر وه دی ده کا. په یوه ندى نیوان ده نگه کان و کاری ده نگیک به سه ر ده نگیک تره وه، هه روه ها چینی وشه کان له په خشانیکی جواندا، یان ئه وه تا ئیفاعیکی به خوره م و جوانی چیرۆکیکی دانسقه و سه رکه وتوو: ئه وانه هه موو ده بنه هۆی ئه وه ی نووسه ر بگه ری به دواى ئه و تام و چیتته ی له م په یوه ندییه ده خولقی. جگه له وه ش نووسه ر ده یه وئ له گه ل ئه و خه لکه دا به شدارى هه موو ئه زموون و تاقیکردنه وه یه ک بکا گه ر بزانت به که لکه و ئه وه ده هینج که فه رامۆش نه کری. له لای زۆریه ی نووسه ران مه سه له ی (ئیستاتیکی - جوانناسی) ده بی به خالیکی زۆر لاواز یان با بلتین هۆیه کی زۆر لاوه کی... به لام هه موو نووسه ریک و بگره ئه وانه ی که نامیلکه و کتیبه قوتابخانه ش دهرده که ن جوهره حه ز و خوشه و بستیه کیان

هه یه به رامبه ر چهنده ها وشه و فره ز و دهرپرینیک... جا مه رجیش نییه به چاوی سوود و به رژه وه ندى بازرگانیک سه بری وشه کان بکه ن... هه یج نه بی - نووسه ر حه ز به جوانی و ریکی چا پکراوه که ی ده کا... هه روه ها پانی و ته نگى په راویزه کانی به لاوه گرنگه... هتد. به هه ر حال... هه یج کتیبه یکی نییه لایه نه ئیستاتیکییه کان فه رامۆش بکا.

« ۳ » هۆی میژوویی:

هه موو نووسه ریک حه ز ده کا دیارده و رووداوه کان چۆن وای بیان بینج، ده یه وئ هه موو راستیه کان تۆمار بکا و بو نه وه ی داها توو بیانپاریزی.

« ۴ » مه به ستی رامیاری:

مه به ستیمان له وشه ی «رامیاری» مانا فراوانه که یه تی. هه ر نووسه ریک ده یه وئ جیهان به ره و رپه ویکى تاییه ت به ری، ده یه وئ بیر و روانی خه لکی بگۆری سه باره ت به و کۆمه لگایه ی له پیتاویدا تی ده کۆشی.

له راستیدا هه یج کتیبه یکی نییه له نیاز و مه به ستی رامیارییه به دوور بی. ئه و رایه ی ده لی: «هونه ر هه یج په یوه ندییه کی به رامیارییه وه نییه.» ئا ئه م راو بو چونه خۆی له خۆیدا هه لۆیستیکی رامیارییه یه.

ئاشکرایه که چۆن ئه م هه موو نیاز و مه به سته جوهره جوهره ده بی رووبه رووی یه کدی بینه وه، چۆن چۆنیش له مرۆقیکه وه بو مرۆقیکی دیکه و... له قوناغیکه وه بو قوناغیکى دیکه ده بی بگۆرین. گه ر سروشتی مرۆف و دربگرین - ئه و سروشت و خووه ی هه ر له منالی و هه رزه کارییه وه خولقاوه - من به گویره ی ئه و سروشته ی خۆم ئه و سى مه به ستیه یه که م (خاوپه رستی - ئیستاتیکی - میژوویی) پتر له مندا کۆبوونه ته وه و به سه ر مه به ستی چاره مدا (رامیاری) زالترن. له رۆژانی خوشتی و ئاسوده گیما ته نها بو جوانی و رووکه شانه شتم ده نووسی و... خه ریکی نووسینی کتیبه وه سف - ئامیز بووم، ره نگه ئاگام له هه یج لایه ن و مه به ستیکی رامیارییه نه بووی و هه یچم لی نه زانیبی. بو هه ر خه ریکی

نامىلكە و چامە دەرکردن بووم. «يەكەمجار بۆ ماوەى پىنج سال خەرىكى كارىكى زۆر نابەجى بووم... سەر بە راپەراندى كاروبارى (پۆلىسى ئىمپىراتورىيە تى هېند) بووم لە ولاتى (بورما) ھەر ئەوسا زۆرم تالاي كەساسى و ھەژارى دى و ھەستم بە نوشوستى و ھەرەس و رووخان و كەوتن كرد. ئەويان واى لى كردم پتر قىنم لە دەستەلاندەكان بىتەو و بۆ يەكەمجار و بە تەواوەتى لە گوزەران و ژيانى چىنى كرىكاران تى بگەم، ھەرەھا ئەو كار و پىشەيەى من لە ولاتى (بورما) دا واى لى كردم چاكتىر لە سروشتى ئىمپىريالىزم تى بگەم. بەلام ئەو ئەزمونەى ئەوسا ئەو نەبوو كە وام لى بكا رىيازىكى رامىارىيەنى ديارىكراو بۆ خۆم ھەلئىترم. پاشان -ھىتلەر- پەيدا بوو... دواى ئەو شەرى ناخۆيى ئىسپانیا... ھتد. بگرە لە كۆتايى سالى (۱۹۳۵) يشدا ھەر نەمتوانى بگەمە برىارىك چاك و چەسپاو. بەلام بىرمە لەو سەردەمەدا شىعەرىكم نووسى... شىعەكەش ئەو ئالۆزكان و تى گىرانەى من دەخاتە روو:

رەنگە...
دووسەد سال بەر لە ئىستا
قەشەيەكى ئاسوودە بوومايە
باسى قىيامەتم بگردبايە
دارگويزىكى خۆم ھەبووايە
لە سەوزبونىا: تىم پروانىايە!

بەلام ئەفسوس... لە سەردەمىكى پىسدا لە داىك
بووم
كە خەتى سمىلەم دانا...
لە خۆشى و ئاسوودەگى بى بەرى بووم
خۆ قەشەكانىش گشت لووس و پووسن

بگرە دوايىش...
زەمانە ھىشتا خىرى تىا مابوو
دەمانتوانى... بە ئاسانى ئادمان بىن

بىروباوەرى ژانگرتووى خۆمان رادەژەند
تا لە نىيو باوەشى درەختەكانا بخەوئ!

ئەوسا گىل بووين و وىراين...
باودش بۆ خۆشى بگەينەو...
ئەو خۆشبيەى ئىستا دەيشارىنەو
ئەوسا بولبولى سەر لقى دار سىتوئەكەش
دەيتوانى دوژمنانم بتوقىنى!

ولەى سك و زەردەلووى كچان
لە نىيو جۆگەلەى بەر سىبەردا...
دەينە ماسى!
سەرلەبەيانىانىش... ئەسپ و مروايىبەكان
دەفرىن...
سەرتاپاى ئەم شتانەش ھەموو خەونن!

قەدەغەيە دووبارە خەون بىيىنەو
ئىمە خۆشى لە خۆمان تىك دەدەين... دەيشارىنەو
ئەسپەكانىش لە پۆلاى -كروم- دروست كراون...
پىاوى چكۆلانە و قەلەوئىش سواربان دەين!

من كرمىكم... بى نارام
من خەساوتىكى بى ژنم
لە نىوان قەشە و قۆمىسەردا
وەك -يۆجىن نارام- رى دەكەم!

رادبۆكە كراوتەو و دەنگى دى...
قۆمىسەرىش بە ختم بۆ دەگىتەو
بەلام قەشە بەلنى بە -ئۆساق- ناوتىك داو
چونكە ھەمىشە -دەگى ناوتىك...
چى لەسەر بى: دەيداتەو...!

خه ونم بئینی... له کۆشکیتی مەر مه پدا ده ژيام...
وه ناگا هاتم تا بئته دی
من بۆ سه ده مئیکی وا له دایک نه بووم...
سمیث بوو؟ جۆنز بوو؟ تو بوویت؟

شهری ئیسپانیا و ئەو کاره سات و رووداوانه ی له سالی (۱۹۳۶-
۱۹۳۷) دا قهومان تهرازووه که یان لاسهنگ کرد و تیکیان دا... پاشان
وايان لی کردم خۆم بدۆزمه وه و بزائم له کوئی بوستم. هه موو دپۆیک له و
شاکاره پوختانه ی که له سالی (۱۹۳۶) وه به دل نووسیومن، به
شێوه یه کی راسته وخۆیان ناراسته وخۆ، دژ به چه وسانه وه و دکتاتۆریه ت
بوون و له پیناوی -سۆشالیستی دیموکراتی- نووسیومن... ئەوه نده ی که
خۆم بیزانم و تیی بگه م. به لای منه وه زۆر نابه جی و قسه ی پووچه ، له م
سه رده م و رۆژگارده ، یه کئ له و باوه رده ا بئ که وا نووسه ر ده توانئ خۆی له
قه ره ی ئەم جوړه باس و خواسانه نه دا و لئی وه دوور بکه و پئته وه. هه موو
نووسه ر پیک بیه وئ و نه یه وئ، هه ره که و له به رگیکی جیادا، له م باه تانه
نزیک ده پئته وه. به لām مه سه له که ئەوه یه که نووسه ر لایه نگیری چ لایه ک
بئ و چ رپبازیک بۆ خۆی هه لئبئری. هه ر نووسه ر پیک چه ند له مه یل و
بیرو را رامیاریه کانی وه ناگا بئ: ئەوه نده پتر هه لی بۆ ده ره خسه ی و رپگه
بۆ خۆی خۆش ده کا که بۆچونه رامیاریه کانی ساغ بکاته وه بئ ئەوه ی
قوربانی بدا به لایه نه ئیستاتیکی و (جمالی) و هونه ری و فیکریه کان.

به درپژایی ئەو ده ساله ی رابورد: هه موو هه ول و ته قه لالی من ئەوه بوو
چۆن نووسینه رامیاریه کانی خۆم بخرمه نیو قالبیکی هونه ریبه وه. هه ر له
سه ره تاوه که ده نووسم خۆم به لایه نگیر ده زانم و هه ره ک پارتیزانیکی
ده روانه کاره که م... هه ست به سته م و زۆرداری ده که م... بۆیه ده نووسم که
دا ده نیشم بۆ ئەوه ی کتیبیک ده که م... قه ت به خۆم نا لیم:

«من ده مه وئ شاکاریکی ئەده بی بنووسم.» من بۆیه ده نووسم چونکه
ده زانم له م دونیا یه دا درۆ و ده له سه و ته له که بازی هه ن و ده مه وئ بیانخه مه

به رچاوان، یا ئەوه تا ده مه وئ سه رنجی خه لکی به لای راستیه کدا
را بکیشم، یه که م شت که به لām وه گرنگ بئ ئەوه یه: که سانیک هه بن و
گویم لی بگرن. به لām من خۆم به نووسینی هه یچ کتیبیکه وه خه ربک نا که م،
یان هه تا باسیکی درپژیش بۆ گوڤار ناووسم گه ر بئیت و له نه زمونیکی
ئیستاتیکیانه (جوانکاری) به ده ر بئ. هه رکه سه ی له نووسینه کانی من ورد
بئته وه: چاک ده زانی گه ر من پروپاگه نده ش بنووسم: ئەو هونه ر و جانییه ی
تیایه که رامیاریه ک (پیای سیاسی) نه توانئ به شتیکی بئ سه ره به ری
له قه لām بدا. من هه رگیز ناتوانم و ناشمه وئ به ته واوی واز له و دونیا یه
بئتم که له منالیمه وه پئی شاره زا بووم. تا بئتم به دل و به گیان گرنگی به
شێوه و ته کنیکی په خشانه کانم ده ده م، هه ره ها هه رچی له سه ر رووی ئەم
زه وییه بئ من خۆشم ده وئ، خۆشیه کی زۆریش ده بینم له و شتانه ی که
به رجه سته و له به رچاوان... تام له و زانیاریه بئ که لکانه ش ده که م که لیره و
له وئ ده ستم ده که ون. که س ناتوانئ ئەم مه یل و ئاره زوانه ی من بکوژی.
ئه رکی من ئەوه یه بکه ومه ناویژی و گونجانیکی. بخولقینم: له نئوان ئەو
شتانه ی من چه زیان پئ ده که م و چه زیان پئ نا که م... له گه ل ئەو چالاکییه
گشتی و زۆر ئاده میزادانه ی که له م سه رده مه دا بوونه ته ئه رک و پئوبستی و
به سه ر هه موو مرۆڤیکدا سه پا ون.

ئوه شیان کاریکی ئاسان نبیه. چه نده ها گرفت و ته نگوچه له مه ی زمان و
دارشتن دینه پئشه وه، هه ره ها به شێوه یه کی تازه گرفتی -راستگویی-
دپته کایه وه. با نمونه یه کی ئاشکرای ئەم جوړه گرفته تان بخرمه به رچاو.
من کتیبیکم هه یه له ژیر ناوی «-له پاداشتی کاتالونیا-»... ئەم کتیبه ش
ده رباره ی شهر ی ناوخیی ئیسپانیا یه، هه لبه ته ئەو کتیبه زۆر راست و
ره وان بۆ مه به سستیکی رامیاری نووسراوه، به لām من له و کتیبه دا به
ته واوه تی گرنگیم به شێوه و ته کنیک داوه. هه ولئیکی زۆرم داوه هه موو
راستییه کی تیا بدرکینم بئ ئەوه ی خیانه ت له توانا و به هره ی ئەده بی خۆم
بکه م. به لām له پال ئەم هه موو شتانه شدا... به شیکی ته واوی کتیبه که پر بوو

لهو پارچه نووسینانهی که له رۆژنامهکانا وهرم گرتبوون... لهم رینگهیهوه بهرگرم له ترۆتسکییهکان کردبوو: ئەوانه‌ی تاوانبار کرابوون به‌وه‌ی دهستیان له‌گه‌ڵ (فرانکو) دا تیکه‌ڵ کردووه. زۆر ئاشکرايه که ئەم جوړه نووسینه دوا‌ی سالتیک یان دوو له‌بهر چاوی هه‌موو خوێنه‌ریکی ئاسایی ده‌که‌وێ و واش ده‌کا کتیبه‌که‌ش هه‌یج به‌ها و نرخیکه‌ی نه‌می‌نێ. یه‌کێ له‌و په‌خه‌گرانه‌ی که من ریزیان ده‌گرم له‌م باره‌یه‌وه موخازه‌ریه‌یه‌کی دامی و پیتی وتم «ئەم هه‌موو شته‌ قوڕ و بێ مانایه‌ چین ئەم کتیبه‌ت پێ پر کردۆته‌وه؟ تو ئەم کتیبه‌ت شتواندووه و کردووته به‌ خوانی رۆژنامه‌گه‌ری... گه‌ر وات نه‌کردایه: په‌نگه‌ کتیبیکه‌ی زۆر چاکی لێ ده‌رچووبایه؟»

بۆچوونی ئەو په‌خه‌گره‌ راست بوو، به‌لام من شتیکی دیکه‌م له‌ ده‌ست نه‌ده‌هات. منیش هه‌روه‌ک خه‌لکیکی که‌می ئینگلتیره‌ ته‌نها یه‌ک شتم ده‌زانی... ئەویش ئەوه‌بوو که‌ کۆمه‌ڵێ پیاوی پاک و بێ گونا هه‌ر به‌ درۆ تاوانبار کرابوون. گه‌ر من سه‌باره‌ت به‌و مه‌سه‌له‌یه‌ سه‌غله‌ت و په‌ست نه‌بوومایه... هه‌رگیز ئەو کتیبه‌م نه‌ده‌نووسی.

چ به‌م شتیه‌یه‌ بێ یان شتیه‌یه‌کی تر ئەم گرفته‌ دووباره‌ سه‌ره‌له‌داته‌وه. گرفتی زمان ورد و ناسکتره‌ و زۆری ده‌وێ لێی بدویی. ده‌توانم بلێم له‌ سالانی دوا‌یدا که‌متر خۆم به‌ وه‌سف و وینه‌وه‌ به‌سته‌وه‌ و به‌دیقه‌تر شتم ده‌نووسی. له‌ هه‌موو حاله‌تیکدا هه‌ستم کرد هه‌ر نووسه‌ریک بتوانی کارامه‌ و لێهاتوو بێ و شتێزیک بۆ نووسین هه‌لبژیری... ئەوه‌ بێ شک به‌سه‌ر ئەو شتێزه‌ش زāl ده‌بێ و فه‌رامۆشیشی ده‌کا. رۆمانی «باخچه‌ی ئازهلان» یان با بلێن «ته‌ویله» یه‌که‌م کتیب بوو که‌ زۆر هوشیارانه‌ خۆم پێوه‌ ماندوو کرد و ده‌شمزانی چی ده‌که‌م... له‌و کتیبه‌دا هه‌ولم دا هه‌ردوو جه‌مه‌سه‌ری رامیاری و هونه‌ری به‌یه‌که‌وه‌ گرێ بده‌م و بیانخه‌مه‌ یه‌ک قالبه‌وه... دوا‌ی ئەوه‌ به‌حه‌وت سال هه‌یج رۆمانیکه‌ی دیکه‌م نه‌نووسی، به‌لام هیوادارم هه‌ر زوو ده‌ست به‌نووسینی رۆمانیکه‌ی دیکه‌ بکه‌مه‌وه. په‌نگه‌ تیا‌یدا سه‌رنه‌که‌وم و نوشوستی بێنم، خۆی: نووسینی هه‌موو کتیبیک

نوشوستیه‌، به‌لام تا راده‌یه‌ک له‌بهرچاوم روونه‌ به‌ ته‌مای نووسینی چ جوړه کتیبیکم.

گه‌ر ئاوێ له‌و یه‌ک - دوو لاپه‌ریه‌یه‌ی دوا‌یی بده‌مه‌وه... ده‌بینم وام ده‌رخستوو: گوايه‌ ئەو هۆبانه‌ی پالم پێوه‌ ده‌نێن بۆ نووسین ده‌گه‌رپێنه‌وه‌ بۆ به‌رژه‌وه‌ندی گشتی و خۆشی خه‌لکی. من نامه‌وێ ئێوه‌ش له‌م روانگه‌یه‌وه‌ سه‌یری من بکه‌ن و دوا‌جار ئەم هه‌سته‌تان له‌ لا جێ بێنم. من ده‌لێم هه‌موو نووسه‌ران که‌یفیان به‌ خۆیان دێ و له‌ خۆشیان با‌یین، خۆپه‌رست و ته‌مه‌لن، له‌پال ئەم هه‌موو نیاز و مه‌به‌ستانه‌ی هه‌یانه: نه‌تیبیه‌ک له‌ ناخیا‌نا ده‌میتێته‌وه‌ و که‌س ده‌رکی پێ نایا: نووسینی هه‌ر کتیبیک کاریکه‌ی ترسناکه‌ و کیشه‌یه‌که‌ نووسه‌ر شه‌که‌ت ده‌کا و پرزه‌ی لێ ده‌بێ. نووسین کتومت تاوه‌ژانی نه‌خۆشیه‌کی کوشنده‌یه‌ و زۆر ده‌خایه‌نی. هه‌ق نییه‌ نووسه‌ر خۆی سه‌غله‌ت بکا و شت بنووسی تا هه‌یز و رۆحیکه‌ی شه‌یتانی و عفريتانه‌ پالی پێوه‌ نه‌نێ... هه‌یزیکه‌ی وا که‌ نه‌بتوانی به‌رامبه‌ری بوه‌ستی و نه‌ تیبی بگا. به‌هه‌رحال... هه‌موو که‌س ده‌زانی که‌ هه‌ر ئەو هه‌یزه‌یه‌ یان ئەو رۆحه‌ شه‌یتانییه‌یه‌ وا له‌ منالی ساوا ده‌کا بزریکیتنی و بگری بۆ ئەوه‌ی سه‌رنجی گه‌وره‌ به‌لای خۆیدا رابکێشی. له‌گه‌ڵ ئەوه‌شدا شتیکی زۆر راسته‌ که‌ که‌س ناتوانی شا‌کاریکی جوان بنووسی و خه‌لکیش به‌ په‌رۆشه‌وه‌ بیه‌خوێنه‌وه‌ گه‌ر به‌رده‌وام هه‌ول نه‌دا واز له‌ خود و زاتی خۆی بێنی... نووسه‌ر پێوسته‌ که‌سایه‌تی خۆی فه‌رامۆش بکا تا بتوانی شتیکی وا بنووسی خه‌لکی بیه‌خوێنه‌وه‌. په‌خشانی جوان و نایاب وه‌ک شووشه‌ی په‌نجه‌ره‌ وایه‌. من ناتوانم به‌ دلنیا‌یییه‌وه‌ بلێم کامه‌ نیاز و هۆبه‌هه‌یزتره‌ و کامه‌ یانه‌ پالم پێوه‌ده‌نێ بنووسم، به‌لام ده‌زانم کامه‌ یان شیاوی ئەوه‌یه‌ فه‌رامۆش نه‌کری و پێوسته‌ پابه‌ندی بم. که‌ ده‌گه‌رپێمه‌وه‌ سه‌ر ئەو شا‌کارانه‌ی نووسیومن... سه‌یریان ده‌که‌م ده‌بینم له‌ هه‌ر شویتنی ئامانجی رامیارییم فه‌رامۆش کردبێ: ئا له‌و کات و شویتنه‌دا کتیبیکه‌ی بێ گیان و مردووم نووسیوه‌ و هه‌ست ده‌که‌م خۆم هه‌له‌خه‌له‌ تاندوووه‌ و پارچه‌ په‌خشانی

ئەرخەوانىم نووسىبۇ ھېچى تر... رستەى بى مانا... ۋەسفىكى زۆر و زەبەند... نەخش و دىكۆر و رووكەشى: بە گشتى ھەست دەكەم قسەى ھەلق و مەلق و پىر پەناۋىپىچم نووسىبۇ ھېچى تر...!

لەم كىتەبە ۋەرگىراۋە:

A Collection of Essays
by George Orwell
Author of Nineteen Eighty - Four
Harbrace Paperbound Library
Inc. New - York. Copyright 1946

لاپەرە ۳۰۹ - ۳۱۶

كورتەيەك لە ژيانى (جۆرچ ئۆرۋىل)

* سالى پار (۱۹۸۴) ناونرا بە سالى (جۆرچ ئۆرۋىل)... لەھەر چوار قورنەى جىھاندا يادى كرايەۋە... سەدان كىتەب و دەيان كۆز و كۆبونەۋەى بۆرېكخرا... سەرلەنۆى رۆمانەكانى چاپ كرانەۋە. بىن گومان رۆمانى (۱۹۸۴) ى نووسەر يەككىك بوو لەو ھۆبانەى قىستىفالىكى ئەدەبى ۋا گەۋرەى بۆ ساز بكرى.

ناۋى راستەقىنەى خۆى (ئىبرىك ئارثرەر بلىئر)... لە سالى (۱۹۰۳) دا و لە ھىندستان لە داىك بوۋە... باوكى لەۋى فەرمانبەرى ئىمپىراتۆرىيەتى برىتانىا بوو... لە سالى (۱۹۰۷) دا و لە گەل داىكيا گەرانەۋە ئىنگلتەرە و پاشان چوۋە قوتاپخانە و لە (۱۹۱۷) دا لە (ئىتۆن) ناونوس كرا. سەردەمى منالى كارىكى زۆرى كرده سەر ھەموو ژيانى و جۆزى بىر كرنەۋەى... لەبەر ھەژارى و دەستكورتى ھەمىشە دلئاسارد و بىن پارە و پوول بوو.

ھەر لەبەر ھەژارى و ۋەرنەگىرانى لە يەككەن لە دانىشگا بەناۋابانگەكاندا ھەمان رېرەۋى باوكى ھەلئاردا و ئەۋىش پەيوەندى بە ھىزى پولىسى ئىنگلىزىيەۋە كىرد و لە (بورما) بوو بە چاۋدېرى كاروبارى ئىمپىراتۆرىيەتى برىتانىا، لەۋى بەچارى خۆى زۆر ستەم و زۆردارى دى بۆيە نەيتوانى بەردەۋام بىن و رقى لە ئىمپىريالىزم ھەلگرت و لە سالى (۱۹۲۸) دا ۋازى لەم پىشەيە ھىنا و ئەۋەشىيان بوو بە ھەۋىنى رۆمانى يەكەمى كە لەئىز ناۋى (رۆژاننى بورما) دا نووسى.

«ئۆرۋىل» پانزە سال لە بورما ماىيەۋە و بىرورپاى تەۋاۋ گۆرا، كە گەراپەۋە ئىنگلتەرە ھەمىشە دوۋرە پەرتىز و خەمناك و مات بوو.

دۋاى گەرانەۋەى چەند سالىكىش بە ھەژارى گوزەراندى... ھەندى جار دەچوۋە رېزى سۈلئەكران... دۋاى ئەۋە گەيشتە ئەۋ بىرپارەى كە دەبى پىشتى چەساۋەكان بگرى و يەك رىز لە گەلئانا بوەستى... بۆ ماۋەبەك بوو بە مامۆستا و لەبەر نەخۆشى ۋازى لەۋەشىيان ھىنا. بۆ ماۋەبەكىش چوۋە پارس و لەۋى قىاپ و قاچاغى چىشتخانەكانى دەشۆرى... ھەر لەۋى لە (۱۹۳۳) دا «لە دەرەۋەى پارس و لەندەن» ى نووسى. بۆ ماۋەبەكىش لە رۆژنامەكەيدا لەسەر رۆمانى ھاۋچەرخ بارى سەرنجى خۆى ھەلدەرشت و نانى خۆى پەيدا دەكرد.

لە سالى (۱۹۳۶) دا رۋوى كرده -لانكشاير- و -يۆركشاير- لەۋىش دى كە چۆن كرىكارانى كانەكان بوونەتە نىچىر و قوربانى دەستى سەرمايەدارەكان و خوتىيان دەمژن... لە (۱۹۳۷) دا لە كىتەبى (رېگا بەرەۋ وىگان) دا ۋەسفى ئەۋ ستەم و ھەژارى و كۆرەۋەرىيە دەكا.

لە كۆتايى (۱۹۳۶) دا كە شەرى ناۋخۆبى ئىسپانىا ھەلگىرسا «ئۆرۋىل» ئىنگلتەرەى بەجى ھىشت و چوۋە رېزى «كۆمارىيەكان» و چەكى ھەلگرت... بەلام

گوللهیهک بهر ملی کهوت و به موعجیزه رزگاری بوو... ئۆرویل سهرسامی ئەو ئەزمونە تازەبە بوو کاتێ بێنی دیموکراتیەت بە رووی فاشیەتدا دەووستی... بەلام ئەنجامیکی دلخۆشکەری نەبوو... کرێکارەکان زۆر بە توندی سزا دران... رۆژنامەکان راستیان دەکرد بە درۆ و دەیان خستە سەر خوانتیکی پازاوه و پیتشکەشی خەلکیان دەکرد... ترسنۆکەکان بوون بە پالەوان و شۆرشگێڕ... ئەم کارەساتەش لە کتیبێکدا پەنگی دایەوه که لەژێر ناوی «لە پاداشتی کەتالۆنیا» دا بە چاپی گەیاندا. دواى ئەو تاقیکردنەوه تالە ئۆرویل تەواو رەشبین بوو. لە شوباتی (١٩٤٤) دا رۆمانی «تەویلە- باخچەى ئاژەلان» ی تەواو کرد که رۆمانیکی رەزمییە و باس لە نەمانی یەکسانی دەکا و لە (١٩٣٧) هەو بیری لێ دەکردهوه بێنوسى... دواى ئەوێ زانی «دکتاتۆرەکان زۆر بە ئاسانی دەتوانن ئازادپخوازەکان دەمکوت بکەن»... دواى ئەوه باری دارایی تۆزێ هەلسایەوه و لە (١٩٤٨) دا کۆتایی بە رۆمانی (١٩٨٤) دا هینا و تەواوی کرد... ئەویشیان رۆمانیکە دەربارەى چەوساندنە و دکتاتۆریەت... بە شپۆیهکی زۆر ترسناک باسی جیهان دەکا که لە سالی (١٩٨٤) دا دەبێ بە سێ پارچە و لە نێوان خۆیاندا دەکەونه شەروشۆر... بەلام (برای گەوره - بیگ براذەر) رۆلێکی سەرەکی دەبینی و لە رینگەى نامیتری ئەلیکترونییەوه دەتوانی هەموویان ببینی و کەسبیش ئەو نابینی...

لەو سالانەدا نەخۆشی -وهرەم- تەواو هێزی لێ سەند و پەکی خست... لە سالی (١٩٤٧) هەو تا سالی (١٩٥٠) قاجیکی لە نەخۆشخانە و قاجیکی لە دەرەوه بوو... ئۆرویل ژبانیکی تراژیدی و پرکارەساتی بەسەر برد... زۆر نوشوستی و دلشکانی گەورەى دی... بەلام زۆریش مەرۆقی خۆش دەویست و بە رووی سیستمی ناریکی کۆمەلگا و سەردەمی خۆی وەستا... جارێکیان وتویەتی:

«من خۆم لەو باوهرەدام رەنجی تیکۆشانی مەرۆقی ئاسایی بەر دەگرێ، چ زوو چ درەنگ، بەلام من حەزم لێیە ئەم خەونەم زوو بێتە دی نەک درەنگ!»

لە سالی (١٩٥٠) دا و هەر بە نەخۆشی سیل و وەرەم لە تەمەنی چل و شەش ساڵیدا سەری نایەوه و بەر لە مەرگی وتی: «من بیاویکی چەپرەوم... کەچی لە راستیدا باوهرەم بۆ (راستەرەو) کردۆتەوه... بەلام ئەم زاراوانەش بە پیتی زەمانە دەگۆرین... ئەو کەسەى ئیمرۆ چەپرەوه: پەنگە دواى دەیان سالی دیکە لە ریزی راستەرەوکان حیسابی بۆ بکری!» .